

UŞAK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

UŞAK UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

CİLT/VOLUME: 16, SAYI/ISSUE: 2
ARALIK/DECEMBER 2023
E-ISSN: 2651-4672

e-ISSN: 2651-4672

UŞAK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
UŞAK, TÜRKİYE

USAK UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt/Volume:16 Yıl/Year: 2023

Sayı/Issue:2 Aralık/December 2023

İmtiyaz Sahibi

Uşak Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Ekrem SAVAŞ, Rektör

Dergi Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Adına
Prof. Dr. Mehmet Hilmi ÖZKAYA, Enstitü Müdürü

Baş Editör

Doç. Dr. Metin TETİK

Editör Yardımcıları

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Eren YILDIRIM
Arş. Gör. Dr. Murat SÜMER

Alan Editörleri

Prof. Dr. Murat HİŞMANOĞLU

Doç. Dr. Beyhan PAMUK

Doç. Dr. Emre Vadi BALCI

Doç. Dr. İncilay ERDURU

Doç. Dr. Mahmut AVCI

Doç. Dr. Metin TETİK

Doç. Dr. Murat AYDIN

Doç. Dr. Seval KOÇAK

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Eren YILDIRIM

Arş. Gör. Dr. Gamzegül TETİK

Arş. Gör. Dr. Murat SÜMER

Dil Editörü

Öğr. Gör. Emine Tuğbanur CİĞEROĞLU

Redaktör

Arş. Gör. Tuğba Nur BEYRET COŞKUN

Mizanpaj Editörü

Arş. Gör. Dr. Gülbike YILDIRIM

Dizinlenme

Ebscohost

SOBIAD

Türk Eğitim İndeksi

Araştırma-Scientific Publication Index

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope Üniversitesi, İtalya

Prof. Dr. Aykut LENGER, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Reşat CEYLAN, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Alessio MONETA, Pisa Üniversitesi, İtalya

Doç. Dr. Metin TETİK, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Murat AYDIN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Umut UYAR, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Eren YILDIRIM, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Araş. Gör. Dr. Murat SÜMER, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope Üniversitesi, İtalya

Prof. Dr. Aykut LENGER, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Erhan ADA, Yaşar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hasan Engin ŞENER, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mine ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Hacettepe, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet İVRENDİ, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Reşat CEYLAN, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ayşegül TAŞ, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ersan ERSOY, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hilmi ÖZKAYA, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Nesrin ADA, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Zekerya BATUR, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Alessio MONETA, Pisa Üniversitesi, İtalya

Doç. Dr. Ercan ÖZEN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Hakan Boz, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Umut UYAR, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Dr. David Vaněček, Masaryk Üniversitesi, Çekya

Aralık 2023 Hakem Kurulu

Prof. Dr. Ahmet GÜLMEZ, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Meral SERARSLAN, Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Serra İnci ÇELEBİ Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Prof. Dr. Vedat ÇAKIR, Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Emrah Sıtkı YILMAZ, Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Enes BAL, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Gülşah SARI, Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Naib ALAKBAROV, Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Salih TIRYAKI, Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Tamer BAYRAK, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Adres: Uşak Üniversitesi, 1 Eylül Kampüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

sosyaldergi@usak.edu.tr

Privilege Holder

On Behalf of Uşak University
Prof. Dr. Ekrem SAVAŞ, Rector

Owner

On Behalf of Usak University Postgraduate Education Institute
Prof. Dr. Mehmet Hilmi ÖZKAYA, Director of Institute

Editor in-Chief

Assoc. Prof. Metin TETİK

Assistant Editors

Asst. Prof. Ahmet Eren YILDIRIM
Res. Asst. Dr. Murat SÜMER

Associate Editors

Prof. Murat HİŞMANOĞLU
Assoc. Prof. Beyhan PAMUK
Assoc. Prof. Emre Vadi BALCI
Assoc. Prof. İncilay ERDURU
Assoc. Prof. Mahmut AVCI
Assoc. Prof. Metin TETİK
Assoc. Prof. Murat AYDIN

Assoc. Prof. Seval KOÇAK
Asst. Prof. Ahmet Eren YILDIRIM
Res. Asst. Dr. Gamzegül TETİK
Res. Asst. Dr. Murat SÜMER

Language Editor

Lecturer Emine Tuğbanur CİĞEROĞLU

Reductor

Res. Asst. Tuğba Nur BEYRET COŞKUN

Layout Editor

Res. Asst. Dr. Gülbike YILDIRIM

Indexing

Ebscohost

SOBIAD

Türk Eğitim İndeksi

Araştırmax-Scientific Publication Index

Publication Board

Prof. Dr. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope Üniversitesi, İtalya

Prof. Dr. Aykut LENGER, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Reşat CEYLAN, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Alessio MONETA, Pisa Üniversitesi, İtalya

Assoc. Prof. Dr. Metin TETİK, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Murat AYDIN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Asst. Prof. Dr. Ahmet Eren YILDIRIM, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Res. Asst. Dr. Murat SÜMER, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Advisory Board

Prof. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope Üniversitesi, İtalya

Prof. Aykut LENGER, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Erhan ADA, Yaşar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Hasan Engin ŞENER, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Mine ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Hacettepe, Türkiye

Prof. Mehmet İVRENDİ, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Reşat CEYLAN, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
Prof. Ayşegül TAŞ, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Ersan ERSOY, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Hilmi ÖZKAYA, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Nesrin ADA, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Zekerya BATUR, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Alessio MONETA, Pisa Üniversitesi, İtalya
Assoc. Prof. Ercan ÖZEN, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Hakan Boz, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Umut UYAR, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
Dr. David Vaněček, Masaryk Üniversitesi, Czechia

December - 2023 Referee Board

Prof. Ahmet GÜLMEZ, Sakarya Üniversitesi
Prof. Meral SERARSLAN, Selçuk Üniversitesi
Prof. Serra İnci ÇELEBİ Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Prof. Vedat ÇAKIR, Selçuk Üniversitesi
Assoc. Prof. Emrah Sıtkı YILMAZ, Gaziantep Üniversitesi
Assoc. Prof. Enes BAL, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Assoc. Prof. Gülşah SARI, Aksaray Üniversitesi
Assoc. Prof. ALAKBAROV, Uşak Üniversitesi
Assoc. Prof. Salih TİRYAKİ, Akdeniz Üniversitesi
Assoc. Prof. Tamer BAYRAK, Çanakkale Onsekiz Mart Ünive

Address: Uşak Üniversitesi, 1 Eylül Kampüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

sosyaldergi@usak.edu.tr

Editörden

İnsan ve toplumu ilgilendiren konular sosyal bilimlerin ilgi alanına girmektedir. Kısacası sosyal bilimler dünyanın ve yaşamın insani ve toplumsal yönlerini inceleyen bir anlayışı barındırmaktadır. Geçmişimizi öğrenmek için Tarih'e, içinde yaşadığımız mekân ve doğa için Coğrafya'ya, toplumsal yapı ve değerlerimizi öğrenmek için Sosyoloji'ye ihtiyaç duyarız. Bu haliyle sosyal bilimler bütün bölümleri ile merkezinde insanın olduğu toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek bilim dallarını barındırmaktadır.

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi olarak 16 yıldır sosyal bilimler alanındaki çalışmalarını bilim dünyasına ve toplum hizmetine kazandırmanın mutluluğunu yaşamaktayız. Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde sosyal bilimler alanında yılda iki kez (Haziran – Aralık) e-dergi formatında yayımlanan uluslararası hakemli dergimizde Tarih, Edebiyat, Coğrafya, Arkeoloji, Psikoloji, Sosyoloji, Sanat Tarihi, Eğitim, Eğitim Bilimleri, İngiliz Dili ve Edebiyatı, İktisat, Maliye, Felsefe, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri, İşletme ve Güzel Sanatlar gibi sosyal bilimler alanında yazılan Türkçe ve İngilizce özgün/çeviri makalelere yer verilmektedir. Dergimizin Aralık 2023 sayısında beş özgün araştırma makalesi yer almaktadır.

Bilimsel çalışmalarıyla, bu sayının hazırlanmasına katkıda bulunan makale yazarlarına, makaleleri inceleyerek bilimsel niteliğini geliştirmek amacıyla hakemlik yapan değerli akademisyenlere, yayın kuruluna ve yayın aşamasında emeği geçenlere teşekkür ediyoruz. Sonraki sayılarda tekrar buluşmak dileğiyle...

Doç. Dr. Metin TETİK

Baş Editör

İçindekiler/Contents

Mustafa Eren Akpınar	Digital Activism and Lynch Culture: A Review on Animal Rights Within the Frame of Save Ralph <i>Dijital Aktivizm Ve Linç Kültürü: Save Ralph Örneği Çerçevesinde Hayvan Hakları Üzerine Bir İnceleme</i>	1-30
İsmail Özçelik Aytekin Can	Tekillik ve Yapay Zekâ Teknofobisi: “I am Mother (2019)” Filmi Üzerine Bir İnceleme <i>Singularity And Artificial Intelligence Technophobia: A Review On The Movie “I Am Mother (2019)”</i>	31-43
Rengim Sine Nazlı Burak Soylu	Doğal Afet Haberlerinin Medyada Sunumu:6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği <i>Presentation Of Natural Disaster News In Media: The Example Of The Earthquake In Kahramanmaraş On February 6, 2023</i>	44-57
Yusuf Bayraktutan Merve Acar	Serbest Bölgelerin İhracat Performansını Belirleyen Etmenler: Türkiye Örneği* <i>Factors Determining Export Performance of Free Zones: The Case of Turkey</i>	58-71
Oğuz Yusuf Atasel Yasin Şeker	An Investigation of Cash Flows: A Study on BIST 100 <i>BIST 100 Endeksinde Yer Alan İşletmelerin Nakit Akışlarının İncelenmesi</i>	72-81

---

* Bu çalışma, birinci yazarın danışmanlığında ikinci yazar tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Araştırma Makalesi / Research Article

Digital Activism and Lynch Culture: A Review on Animal Rights Within the Frame of Save Ralph*

Dijital Aktivizm ve Linç Kültürü: Save Ralph Örneği Çerçevesinde Hayvan Hakları Üzerine Bir İnceleme

Mustafa Eren Akpınar**

Article Information

Received:	22.07.2023
Revised:	11.09.2023
Accepted:	13.09.2023
Published Online:	30.12.2023

Abstract

In the context of today's global structure, many changes and effects have gained a significant scope. In the light of this scope, many social awareness actions and models have emerged. Among these emerging models, the digitalisation of activism and the electronification of lynch culture have had the most significant impact. Especially in recent years, increasing awareness of animal rights all over the world has also been shaped within this scope. It would not be wrong to say that one of the biggest contributions to the increase in animal rights awareness all over the world is the Save Ralph short film. Cos in addition to the effect created by the Save Ralph short film, lynching culture is generally a negative situation thanks to both street and internet activism created by the activist society created by the digitalisation of activism, while lynching actions created through animal rights have gained a more positive and sanctioned perspective. For this reason, semiotic analysis was used to evaluate the Save Ralph example in the article produced from this thesis. In addition, 250 tweets posted on Twitter using the hashtags "#saveralph and/or #hayvanhakları" within a 22-day period between 29.03.2021 and 19.04.2021 were analysed by content analysis in 17 different categories.

Keywords: Digital Activism, Lynching Culture, Animal Rights, Save Ralph, Awareness Studies

Makale Bilgisi

Alındı:	22.07.2023
Düzeltildi:	11.09.2023
Kabul Edildi:	13.09.2023
Yayımlandı:	30.12.2023

Özet

Günümüz global yapısı bağlamında pek çok değişim ve etki önemli bir kapsam kazanmıştır. Bu elde edilen kapsam ışığında da birçok toplumsal farkındalık eylemi modeli ortaya çıkmıştır. Bu ortaya çıkan modeller arasında ise aktivizmin dijitalleşmesi ve linç kültürünün elektronikleşmesi en önemli etkiyi yaratmıştır. Özellikle son yıllarda tüm dünyada artan hayvan hakları farkındalıkları da bu kapsam dahilinde şekillenmiştir. Hayvan hakları farkındalığının tüm dünyada artış göstermesine en büyük katkılardan birini ise Save Ralph kısa filminin yaptığı söylemek yanlış olmamaktadır. Çünkü, Save Ralph kısa filminin yarattığı etkinin yanı sıra aktivizmin dijital hale gelmesi ile oluşturulan aktivist toplumun yarattığı hem sokak hem de internet aktivizmi sayesinde linç kültürü de genelde olumsuz bir durum olmaksızın hayvan hakları üzerinden yaratılan linç eylemleri daha pozitif ve yaptırımsal bir perspektife kavuşmuştur. Bu nedenle de bu tezden üretilen makale çalışmasında Save Ralph örneği değerlendirilirken göstergebilimsel analiz kullanılmıştır. Bunun yanı sıra ise Twitter üzerinden 29.03.2021 ile 19.04.2021 tarihleri arasındaki 22 günlük süre içerisinde "#saveralph ve/veya #hayvanhakları" hashtaglerini kullanılarak atılan 250 tweet 17 farklı kategoride içerik analizi yapılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Aktivizm, Linç Kültürü, Hayvan Hakları, Save Ralph, Farkındalık Çalışmaları

*Adapted from the master's thesis with the "Dijital Aktivizm ve Linç Kültürü: Save Ralph Örneği Çerçevesinde Hayvan Hakları Üzerine Bir İnceleme" title, conducted under the supervision of Assoc. Dr. Ayşegül AKAYDIN AYDIN.

**Independent Researcher m.erenakpinar@gmail.com ORCID: 0000-0002-3917-3203

1. Introduction

From the perspective of today's changing structure, it is seen that many new generation activist movements have created an agenda for themselves. For why, when the extent of today's world is analysed from the top, it can be said that social actions, street or internet activism have a very important feature. Especially when the points examined within the scope of this study are considered, the digitalisation of activism movements and thus the great development of street activism as well as the digital world have a very valuable positioning in the current process.

As well as this, an overview of animal rights, which have had a great agenda in recent years both within the framework of national and international law and within the social structure, has also been given. Thanks to this overview, both the literature on animal rights has been reviewed and animal rights have been examined at the point of creating a great social awareness. Inasmuch as today, many regulations have been made in order to protect the lives and lives of all living things. Animal rights, on the other hand, have gained a conceptual quality that is regulated and tried to be defined within this comprehension.

For this reason, within the scope of the study, firstly, a literature review is conducted in terms of digital activism, lynching culture and then animal rights, and the first two sections of the study has been shaped in this way. In the last part of the study, the short film Save Ralph, which can be considered as one of the biggest awareness raising studies on animal rights in recent years, is analysed from a semiotic perspective. At the same time, 250 tweets with the hashtags of animal rights and Save Ralph and within the range determined within the scope of the study on Twitter were analysed and content analysis was conducted. In this way, the study has become a more inclusive study that uses both semiotic analysis from qualitative research methods and content analysis from quantitative research methods.

2. Definitions of Activism

Activism, which can be regarded as a relatively new term, is defined as the ability to act and make history (Cammaerts, 2007: 217), which emerged in the mid-70s, and according to its dictionary meaning, activism (Türk Dil Kurumu, 2011: 78), in other words, action, reaction. However, it should be underlined that this definition is not sufficient to fully explain activism. Expressing activism as a set of struggles for social change (Gürel & Nazlı, 2019: 188) or as efforts to create change in the behaviour of institutions or organisations through action strategies such as lobbying, advocacy, negotiation, protest, campaigning and awareness raising (Koffel, 2003: 118) more clearly conveys the structure expressed by the concept of activism. It is also possible to define activism as a new model of social protest (Juris, 2004: 343) that includes workers' marches and rallies, independent media and the articulation of economic justice, environmental, feminist, labour and international relations.

Similar to Gürel and Nazlı's definition, Turhan defines activism as all efforts to contribute to or oppose social transformation (Turhan, 2017: 27). At the same time, it is important to define the concept of activism as a reminder not only of the existence of the world but also of its shaping (Gitlin, 1980) in order to obtain a more in-depth structure. Nevertheless, it is not a correct approach to see activism as consisting of these definitions. Because, as Akarsu does, it is possible to define the concept of activism on a more philosophical ground. Akarsu explains activism as the effect, state of agency and personal world view that occurs through one's life and thought (Akarsu, 1975: 72). Within the content of this explanation, it is more accurate to define activism philosophically as a social reaction, effect and stance.

In the light of these definitions, it is necessary to evaluate the concept of activism as an action, a transformation, a voice and an opposition. Otherwise, any definition made independently of these parameters is actually incomplete and inadequate at some point. The main reason for this is that what is meant to be expressed and meant by the concept of activism does not have a depthless perspective that can be conveyed with a single definition. On the contrary, it has the characteristic of being a concept that needs to be looked at from a wide range of perspectives and that exists thanks to this wide spectrum it possesses.

3. An Overview of the Concept of Digital Activism

If it is necessary to look at the concept of digital activism in general terms, activism movements that are considered specific to the global world are expressed as digital activism (Gürel & Nazlı, 2019: 190). According to Yegen (2014: 88), digital activism is defined as "internet activism", which occurs when the internet creates a space for social activism. In addition, it is also possible to define the concept of digital activism as a set of actions taken in an organised or unorganised manner to create social or political awareness or change (Aksu, 2017: 85). For, with the digitalisation of the activism movement with developing technologies, new social movements (Okan, 2020: 251) have started to be encountered.

This activism concept, which is expressed as digital activism or internet activism, can be expressed as a new type of activism activities rising from the ground of traditional activism. According to Joyce's discourse, digital activism is conveyed as economic, political and social content (Joyce, 2010: 2) that attracts attention with its instrumental structure and progresses in the light of digital technologies. And also, digital activism should also be evaluated within the scope of raising awareness and being a voice in society. Inasmuch as activism is basically a common stance against a social event, it should be evaluated within the scope of action.

Through digital activism, each individual from all segments of society can easily publicise their own thoughts and ideas. Moreover, it is much faster than traditional activism for some individuals to formulate a plan on an existing problem through social media and to gather a community in the light of these plans. Besides, although digital activism movements cannot be carried out with traditional activism, it is also very important that traditional activism movements can be easily carried out through digital activism.

This clearly shows that the people gathered through digital platforms have the opportunity to make their voices heard through digital channels, as well as to carry out their actions in unity in traditional media with their united power in digital channels. In doing so, they are in a two-way interaction. In this way, they can find a place for themselves within the scope of both traditional activism and digital activism, make their voices heard, and easily realise their goals of agency and effectiveness within the framework of interaction. Nevertheless, as activism movements, which can be carried out in a more limited way with traditional activism, have a wider area thanks to digitalisation, the lynch culture, which is one of the main problems of social media, has become harsher and has started to cause psychological and spiritual harm rather than physical harm. For this reason, it is very important to examine what lynch culture is and its effects.

3. The Phenomenon of Lynching and the Concept of Culture

Lynching can be defined as the extrajudicial vilification or physical or psychological harm of more than one person for a behaviour that they consider a crime (Türk Dil Kurumu, 2011: 1588). Within the framework of this definition, it is also possible to express this concept, which is actually expressed as lynching, as individuals trying to humiliate or vilify other individuals within the scope of their own judgement values. However, it does not make sense to see the concept of lynching as only this. Since, lynching is not only a mass action but also a tool used by the society for the mass or community to punish someone (Düzgün and Özkan, 2017: 44).

In addition to this, in terms of the fact that lynching is a social movement, a social punishment method, the fact that the individuality of the individuals in the lynch mass is ignored and that they do not realise the wrongs they have done by hiding behind the fact that they are actually a part of that society, and that lynching is the opium of the individuals in the society should be mentioned. This is because lynching is defined by the National Association for the Advancement of Coloured People, or NAACP, as an act done in the name of serving traditions or customs (Project HAL: Historical American Lynching Data Collection Project, 2012 as quoted in Baki, 2013: 3). For this reason, lynching can be explained as a state of agency that occurs as a result of individuals believing that they are doing something for the right purpose. In this context, in fact, explaining lynching as a state of activism that is carried out with social support and that allows the individual to be included in the lynch mass and to shift the responsibility to the community facilitates a better understanding of the concept and the phenomenon.

The concept of culture is generally defined as "all material and immaterial values created in the process of historical and social development and the whole of the means used in creating and transmitting them to the next generations, showing the extent of man's dominance over his natural and social environment, heritage, culture" (Türk Dil Kurumu, 2011: 1558). When examined within this scope, it is possible to define lynch culture as a community of thought that comes together to put an event or person in a bad situation or to humiliate them. However, it is not correct to analyse lynch culture in such a shallow structure. Indeed, the concept of lynching has a history dating back to ancient times. The first examples of the concept of lynching were encountered with the violence of the Ku Klux Klan against black individuals after the American Civil War (Türk, 2017: 464) and became an agenda. Within the framework of this scope, lynch culture can be defined as patterns of violence and action (Bora, 2016: 9) that are massively accepted but not legally and legitimately evaluated.

Within this perspective, it is possible to define lynch culture as the creation of a unity of various mass perceptions without judgement and without question. At the same time, it would not be wrong to say that lynch culture actually emerges out of hatred, grudge and me-know-it-ism. It is necessary to say that all this perception of lynch culture is actually a movement of othering and bringing oneself to the forefront.

3.1. The Role of Lynching in Social Media and Its Evaluation Within the Scope of Symbolic Interaction Theory

In addition to the emergence stories of the concepts of lynching and lynch culture and their position in the cultural structure, another issue that needs to be considered is the reflections of the terms lynching and lynch culture on today's social life. Therefore, it should be underlined that in today's social structure, as a result of the digitalised world and changing scopes, the consciousness has changed its shape to a certain extent. For example, with the rise of social media and the increase in the number of users, the way lynching is practised has changed. In the light of these changes, with the anonymous structure of social media, anonymous people hiding behind the shadows of a group or community (Bora, 2016 as quoted in Türk, 2017: 464- 465) were able to easily participate in acts of condemnation and lynching that they deemed risk-free for themselves. One of the main reasons for this easy participation process can be explained as the fact that people who can access social media can present their grudges and hostility in an uncontrolled structure with the content they produce through their anonymous or fake accounts regardless of right or wrong (Algül and Akpınar, 2022: 296- 297).

If it is necessary to take a general look at the aims of lynching activism produced through social media, it will be necessary to get support from symbolic interaction theory at this point. For according to the symbolic interaction theory, people are compatible with the environment they live in both perceptually and intellectually and in fact tend to resemble their own small environment (Algül and Akpınar, 2022: 296). In this respect, within the scope of the symbolic interaction theory, which is based on Max Weber, it is necessary to say that the situations of people at the moments of events are effective in the formation of the person's thoughts at that moment (Macionis, 2012 as quoted in Tatar, 2018: 1421). In this regard, it is not impossible to evaluate that the main reason why lynching campaigns carried out on social media are carried out by people who are at the centre of the incident in the first place or by completely anonymous people is to create mass support and to try to gather support from their own small circles.

For this particular reason, in terms of symbolic interaction theory, it is possible to say that the basis of the lynching activities carried out on social media is to gather support and that the perpetrators of the lynching aim to gain the support of their own environment.

4. Historical Adventure of Animal Rights: Development of Animal Rights in the World and Türkiye

The issue of animal rights is a process that has been discussed for many years and is becoming more and more important every day, as well as being very important for a clearer understanding of animal rights. Yet, in order to understand animal rights, it is first necessary to look at the historical adventure of animal rights. The processes between humans and animals go back thousands of years (Yeşilkayalı and Ofluoğlu, 2018: 1876). In fact, according to the beliefs in ancient cults, animals are a kind of spiritual, spiritual companions, and in some beliefs, various animals are conveyed with divine expressions (Serpell, 1996: 183). In this respect, it can be thought that the relationship between animals and humans has actually been a continuity since ancient times and that people have attributed different tasks to some animals in various belief processes. Although, humans have developed various rules in order to maintain a certain order within human unions in order to sustain their lives since the day they came into existence (Yaşar and Yerlikaya, 2004: 39), it can be said that the rules they have established are human-based and that a universal structure covering other living things within the framework of these rules cannot be established (Yaşar and Yerlikaya, 2004: 39). For this rationale, within the scope of the study, information on the historical processes of animal rights and how they have developed in the world and more specifically in Türkiye are emphasised separately.

There have been many developments in the world regarding animal rights. Many of these developments appear as issues that serve as a very serious source in the historical adventure and have been discussed from ancient times to the present day. As quoted by Dinçer and Menteş, it is stated that there are fundamental differences between human and animal species within the scope of various religious beliefs and the influence of Greek philosophers (Dinçer and Menteş, 1994 as quoted in Yaşar and Yerlikaya, 2004: 40). From this point of view, it is possible to say that the debates on the relationship between human beings and animals in the world have existed since the time of Greek philosophers. But this period is quite old and the relationship between humans and animals is based on medical grounds (Zutphen, 2001: 2). At the meantime, the book known as the "Corpus Hippocraticum", which appeared in the 400s BC and which contains some of the first information on the use of animals in medicine, contains some information on how animals can be used for humans (Zutphen, 2001: 2). In this sense, it can be said that the first relations between humans and animals were a relationship of interest.

Within the frame of the human-based interest relationship between animals and humans and the relationship based on medical experiments, the idea that animals do not have souls, emotions and do not suffer, which was put forward by the French philosopher René in the late 16th century, was among the most popular views of the period (Zutphen, 2001: 2). Only towards the end of the 18th century, Jeremy Bentham's "Introduction to the Principles of Morals and Legislation" rejected the views supported by René (Zutphen, 2001: 2-3) and argued that, in terms of world history, animals were also capable of suffering (patocentrist) beings. But those who were already on the opposite side of this view opposed this view supported by Bentham, leading to a mutual debate (Finn and Stark, 2015: 13). Following this difference of opinion, a reaction against animal experiments grew in Victorian England in the 19th century, and this reaction led to the emergence of activism in France (Zutphen, 2001: 3). In the wake of these activist movements, the "Cruelty to Animals Act" came into force between 1875 and 1876 with the pioneering of the British (England) Royal Commission, and one of the first steps was taken in relation to animal rights, and the requirement to obtain approval and permission from the competent authority for any animal cruelty procedure was introduced (Finn and Stark, 2015: 13). In this case, one of the first regulations made by humans for animals was realised and one of the foundations of animal rights was laid.

The "Cruelty to Animals Act" enacted by the United Kingdom (England) has made a name for itself by taking its place in world history as the first and for a long time the only law protecting animals used for scientific purposes. Over the following years, however, other countries have started to make some changes in animal rights (Greeve, et al. 2001: 11). The first of these changes was achieved in 1985 when the "Animal Welfare Act", which is among the federal laws of the United States of America, was substantially amended as the "Improved Standard

for the Laboratory Animals Act" (Greeve, et al. 2001: 11). In addition, with some amendments made to the "Animal Welfare Act" in 1990, it became a law covering horses and farms (Greeve, et al. 2001: 11). During the 20th century, thanks to these developments in animal rights, the relationship between humans and animals has gained a different dimension (De Ruyver, 2021:13-14). In this connection, many countries have started to make regulations on animal rights and many countries continue to make regulations on animal rights today.

Türkiye is a country that has made frequent breakthroughs in recent years in the field of animal rights and has been on the agenda with many regulations, especially in the recent period. This does not mean, however, that Türkiye has only recently started to legislate on animals. According to Işın's quotation from Akgündüz, in the document titled Kanunname-i İhtisâb-i İstanbul el-Mahrûse from the reign of Bayezid II, overloading animals such as horses, mules and donkeys was prohibited (Akgündüz, 1990 as quoted in Işın, 2008: 1).

Notwithstanding, the first regulations on animal rights in today's sense were made in 1912, before the establishment of the Republic of Türkiye. This regulation led to one of the most important steps in the Turkish history of animal rights and an animal protection association named "İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti" started to operate as a first in Turkish history (Özkul, et al. 2013: 366). The association, which had to suspend its activities with the outbreak of the First World War, was founded in 1923 after a break of 11 years (Melikoğlu, 2009: 41). On the other hand, it was 1924 when the association officially started its activities under the name of "Turkish Society for the Protection of Animals" (Özkul, et al. 2013: 366). Thus, one of the first steps was taken for the protection of animals in Türkiye.

In the subsequent years, according to Anon (2004a-b as quoted in Yaşar and Yerlikaya, 2004: 43), "In Ankara, under the leadership of Celal Bayar, the Association for the Protection of Animals (Hayvanları Koruma Derneği) (1955), in Istanbul, the Association for the Protection of Natural Life (Doğal Hayatı Koruma Derneği) (1975), the Association for the Protection of the Rights to Life of Animals (Hayvanların Yaşam Haklarını Koruma Derneği) (1988), the Foundation for the Protection of Natural Life (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) (1996), the Association of Lovers of Nature and Animals (Doğayı ve Hayvanları Sevenler Derneği), the Environment and Street Animals Association (Çevre ve Sokak Hayvanları Derneği) (2003), and associations under similar names were established in centres such as Adana, Antalya, Eskişehir, İzmir, Konya, Kütahya, Mersin, Muğla, Bodrum, Çeşme, Kuşadası". With the establishment of these associations and various decisions taken for the protection of stray animals, the first comprehensive law on the protection of stray animals was enacted in 2004 (Özkul, et al. 2013: 366). In the years that followed, animal rights became even more important in our country with the enactment of various laws. In 2011, a decision was taken to further develop the law on animal rights and it was submitted to the parliament (Satıl, 2021). Animal rights activists, who thought that this decision was incomplete, met with the then Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan at Dolmabahçe Palace and exchanged views on making the necessary arrangements (Satıl, 2021).

Various amendments have been made within the scope of the Animal Protection Law (Hayvanları Koruma Kanunu) No. 5199 dated 24 June 2004, thanks to the amendments made in the title of the "LAW ON AMENDMENTS TO THE LAW ON THE PROTECTION OF ANIMALS AND THE TURKISH CRIME LAW (HAYVANLARI KORUMA KANUNU İLE TÜRK CEZA KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN)" with Law No. 7332, which was published in the Official Gazette (TC. Resmi Gazete) dated 14 July 2021 and declared to have been adopted on 9 July 2021, and in the light of these amendments, the rights of animals have been expanded within the scope of legal legislation by considering animals as living beings, not as property. In this manner, various rights have been granted to animals and many negative situations that can be applied to animals have been defined by the relevant articles of the Turkish Criminal Law (Türk Ceza Hukuku) (Official Gazette of the Presidency of the Republic of Türkiye (T.C Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete), 2021). As a result of this definition and legal regulation, the Republic of Türkiye has clearly demonstrated the importance it attaches to animal rights.

4. Research

4.1. Aim of the Research

"*Digital Activism and Lynch Culture: A Review on Animal Rights Within The Frame of Save Ralph*" this thesis study aims to re-present a problem that exists not only in our country but also all over the world in an academic environment. For this simple reason, it can be clearly stated that the aim of this research is to make a social criticism, to create a humanitarian awareness and to be a voice for animals, which are often ignored. In this respect, with this master's thesis, it is aimed to find out what kind of opinions people have about animals, which tend to be ignored from time to time in the agenda of our country, and what kind of thoughts they have about animals and animal rights.

4.2. Problem of the Research

The main problem of this study is to emphasise the inequality of rights caused by the inadequacy of various studies on animal rights and the negativities caused by the fact that animal rights have always been put to the background in the historical process. For this aforesaid reason, what is considered as a problem within the scope

of this study can be explained as the inadequacy of people's support for animals and the lack of sufficient coverage of animal rights on the basis of academic communication.

4.3. Methodology of the Research

In order for the research to be shaped on a more solid basis and for the data obtained to be considered more inclusive, more framework and more scientific, two main methods were used throughout the study. These methods can be listed as semiotic analysis and content analysis methods respectively.

Semiotic analysis, which is the first method used in the last part of the research, is a research method used to analyse the meanings of visuals, things to be shown or messages in general (Akpınar, 2021: 34). In addition, another expression that can be used to define the semiotic analysis method is the analysis of many hidden or concealed indicators (Büyükparmaksız and Ermiş, 2022: 43).

Another method used in the research is the content analysis method. Content analysis method is a research method used to explain the data obtained during the research process (Yıldırım and Şimşek, 2013 as quoted in Kır Elitaş and Akyol, 2022: 520). In parallel, content analysis can also be expressed as the reduction of many word and category groups obtained to more understandable numerical data (Altunışık et al., 2012 as quoted in Zafer Kavacık et al., 2022: 510). For this reason, content analysis is actually a quantitative research method.

It can be clearly stated that the main reason for using these two methods in the interpretation phase of the research findings is that the study provides qualitative and quantitative analyses together in order to be more inclusive and to receive greater contributions and acceptance within the scientific and academic community.

4.4. Research Assumptions and Hypotheses

Research assumptions are generally a concept that emerges with certain assumptions, regardless of whether they are true or false, when research is started to be carried out without the aim of verification or falsification. Therefore, the assumptions of this study are generally based on the assumption that animal rights will not be very important to people, but within the framework of digital activism and lynch culture, the Save Ralph short film has a positive effect on people and people have a more activist attitude towards animal rights. In this context, the research assumption can be defined as the constructs that are not actually measured in the study, but only established by the researcher in his/her own mind within the framework of certain views before starting the study.

In conclusion, when the hypotheses of the study are analysed, three main hypotheses are considered as a result of the situations arising from the assumptions. However, these hypotheses are considered as some propositions accepted in parallel with the assumptions.

Hypothesis 1: Save Ralph short film has a positive effect on animal rights.

Hypothesis 2: In the production of cosmetic products, animal experiments are carried out and animal suffering is not desired.

Hypothesis 3: It is known that lynch culture has sanctioning power in the social structure.

4.5. Population and Sample of the Study

As the universe of this research, all social media posts in which animal rights are addressed from the perspective of digital activism and lynch culture are accepted. While this population is sufficient for shaping one of the basic structures of the research, it serves as a very serious source for obtaining and interpreting the research data. For this specific reason, in order to conduct content analysis, the sample of the study was limited to 250 posts containing the hashtags #saveralph and/or #hayvanhakları on Twitter within a 22-day period between 29.03.2021 and 19.04.2021. The main reason for using these two hashtags is that they show a certain compatibility with each of the three main themes of digital activism, lynch culture and animal rights, which are the three main themes covered in this thesis. Due to this compatibility, these two hashtags were included in the sampling within the research.

For the semiotic analysis, which is another method used in the study, the Save Ralph short film, which was translated with Turkish subtitles on YouTube, was included in the sample and the study could be limited without being detached from the universe.

4.6. Findings of the Study and Evaluation of the Findings

In this section titled "Findings of the study and evaluation of the findings", the research findings of the study are evaluated by giving place to the semiotic analysis and content analyses that constitute the research part of the study.

4.6.1. Save Ralph Short Film and Animal Experiments

The Save Ralph short film was released on 6 April 2021 by an organisation called Humane Society International (Wikipedia, 2021). The Save Ralph short film has a structure that reveals the daily life of a rabbit named Ralph in terms of subject matter and aims to explain the difficulties and negativities experienced by Ralph and his friends, who are actually experimental animals, when they are exposed to various animal experiments,

especially dermatological tests (Milliyet, 2021). In this respect, in this study, semiotic analysis and content analysis methods were used in this study on Save Ralph and animal rights.

4.6.2. Semiotic analysis of the short film Save Ralph

In the short film Save Ralph, the difficulties experienced by experimental animals and the pain they experience during experiments were tried to be mentioned.

Figure 1: Ralph Introduces Himself (URL-1)

As the Save Ralph short film starts, the first thing we see is Ralph and after Ralph says "My name is Ralph", he introduces himself as seen in the figure above. When we look at the background, we see a warm background where brown and its tones are predominant. Although this background creates a warm image at first glance, in fact, when the various tools inside are examined, it is seen that the house is actually a very old house. This gives the impression that Ralph lived in an earlier period. At the same time, the pinkish structure around his eye and the fact that his ear appears bent refers to the moments when Ralph lived as an experimental animal.

Figure 2: Ralph Describes What the Experiments Did to Him (URL-1)

As Ralph continues to introduce himself, he also mentions some of his health problems, as seen above. Ralph says that he is blind in one eye and that one of his ears no longer hears enough, but only rings, and in fact he is again referring to the permanent and cruel conditions left by animal experiments on animals. In this way, he not only makes himself known, but also hopes that his suffering or health problems will be understood by others. In the video, he also gives an example of how his ears ring. Ralph, who expresses how disturbing this situation is in the example he gives, secretly expresses that he hopes that the viewers will understand the problem he is experiencing by saying "Yes, it's annoying, isn't it?" to those who watch the video.

Figure 3: Ralph Tells What Happened to Him During the Experiments (URL-1)

After Ralph introduces himself and mentions some of his health problems, the scene that follows is a scene in which he brushes his teeth, as seen above. In this scene, Ralph talks about some of the procedures applied to him during the experiments. In addition to the mention of these procedures, when the background is analysed, there are some indications that Ralph used to have a family. For example, the trophy in front of the mirror reads "World's Best Dad" and inside the trophy there are several toothbrushes. This is one of the clearest indicators that Ralph is a family man and has a wife and children. But the fact that none of Ralph's family members were seen in the video led to the conclusion that Ralph's family no longer existed.

Figure 4: Referring to Human Claim on Animals (URL-1)

In this scene, which appears after the tooth brushing scene, Ralph talks about animal experiments and expresses that it hurts after some procedures performed as a result of these experiments Ralph expresses that the troubles he experiences in this scene are for humanity and that this should not be a problem, and that people are superior to them, as it is written in the figure above. However, when Ralph's facial expression and movements are analysed, it is observed that he actually thinks that this view is not entirely correct. In this respect, it is realised that the words Ralph expresses in this scene contain hidden criticisms when viewed as a whole.

Figure 5: Ralph Expresses Sadness (URL-1)

The first scene that appears after the scenes in the bathroom is the scene where Ralph has breakfast. At the beginning of this scene, Ralph, referring to the previous scene, says that he is not a space rabbit, but an experiment rabbit, mentioning that people have even gone to the moon and there has never been a rabbit going into space. When the situation he is in while saying these words is analysed, it can be clearly seen that he is actually unhappy and sad. The reason for this sadness becomes much more obvious in the next frame.

Figure 6: Ralph Talks About His Family (URL-1)

In the continuation of the scene in which Ralph states that he is a guinea pig, he mentions that his father, mother, siblings and children are all guinea pigs. In this respect, the assumption that the toothbrushes in the mug we see in the toothbrushing scene are the belongings of the family is justified. At the same time, it is a logical inference to think that they all died while doing their job, that is, while being used in experiments, and that Ralph no longer has anyone from his family. Because in the continuation of Ralph's words, Ralph's statement that everyone in his family was an experimental rabbit and that they all died while doing their job proves the accuracy of this inference.

Figure 7: Ralph Expresses His Fear (URL-1)

In the continuation of the breakfast scene, Ralph states that everyone in his family died while doing their work, and he mentions that he will die during these experiments as well as his family. In this regard, Ralph's fear of experiments and his acceptance of death are revealed in a very impressive way. At the exact same time, when the condition of his eye and ear is analysed in the figure above, it is an acceptable idea that the death he expected for Ralph was quite painful and that he suffered very intense pain during his acceptance of death.

Figure 8: Ralph Crying (URL-1)

When the figure above is analysed, it is seen that Ralph experiences an intense breakdown throughout the whole scene as he talks about the loss of his family, thinks about the pain he has suffered, expresses his acceptance of his own death, and tears come from his eyes with this breakdown. It can be stated that this tear is one of the most striking points of the documentary and one of the scenes that best reflects Ralph's mental collapse. Indeed, both the narration of the pains and losses he has experienced and the fact that he is now desperately waiting for his death have been very effective in conveying the pain to the audience by revealing the destructive effect of Ralph's mental balance and sadness.

Figure 9: Ralph Being Experimented (URL-1)

When Figure 9 is analysed, it is seen that in addition to Ralph's destruction in the previous scenes, his house and life are also destroyed by the intervention of others. Cos Ralph, who was having his breakfast and chatting, was suddenly forcibly pulled out of his place by a hand that pierced his ceiling against his will and was taken out of his own space, which could perhaps be considered relatively safe. This, in fact, is one of the indicators that experimental animals are forcibly taken away from their own safe areas just for experiments to be carried out. At the same time, Ralph is grabbed by the head and pulled quite hard, which is basically a reference to the bullying experienced by experimental animals.

Figure 10: Ralph is Putting in the Laboratory (URL-1)

There is a scene in which Ralph, who is forcibly detained by a hand piercing the ceiling while having his breakfast in his house, is locked by the same hand in a transparent plastic cage or a cage similar to a guillotine in terms of appearance. In this scene, the fact that Ralph is locked in the cage without being able to do anything or even struggling can be evaluated as a reflection of acceptance or helplessness in general. In this aspect, it is possible to think that Ralph went to that laboratory knowing that he could die every day he was taken there and that he was aware that the possibility of dying was increasing day by day.

Figure 11: Ralph Talks to His Friends (URL-1)

Ralph, who is forcibly taken to the laboratory by a hand and put in a transparent cage, is seen with his friends in the next scene. Seeing Ralph and the camera, the other experimental rabbits hope that Ralph and the cameraman can get them out of there. This is quite easy to understand from the discourse in the figure above. That is because Ralph's friends, thinking that they see a light that can save them from there, ask for help by saying "Can you ask them to get us out of here?" without any doubt. Moreover, it can be seen that other rabbits, like Ralph, are in transparent guillotine-like cages, so that each of them has to be there against their will. In this point of view, as can be seen in the figure, it can be clearly stated that experimental animals are freedom-seeking creatures.

Figure 12: Ralph's Friends Don't Want to Die (URL-1)

Ralph and his friends, also seen in the previous scene, express that they have only one wish in this scene. This desire, as seen above, is not to die. What is noticed at this point is that unlike Ralph's acceptance of death in the previous scenes, these experimental rabbits are not yet ready for death. The reason for this is revealed when the figure is analysed a little. In the figure above, there is no visible health problem in the other experimental rabbits other than Ralph, and this shows that the other rabbits are actually newer experimental animals or, in other words, experimental rabbits compared to Ralph. This reveals the main reason why, unlike Ralph, they still cannot accept death. Ralph has been suffering for longer than the others and has now fallen into despair and has naturally lost the will to struggle and is experiencing learned helplessness.

Figure 13: Ralph being used in the experiment (URL-1)

After his friends' desire to survive and not want to die, the scene we encounter is the scene where Ralph is experimented on. In this scene, an unidentified liquid is injected into Ralph's eye with a syringe. In addition to the fear on Ralph's face, his friends are heard saying "Don't touch him!". This can be accepted as an indication that Ralph is a rabbit loved by his friends and that his friends do not want Ralph to suffer more. At the same time, in this scene, it is felt that with each experiment, the rabbit comes closer to death and has to endure more pain.

Figure 14: Ralph Suffers (URL-1)

Ralph, who was experimented on in the previous scene, appears to be out of the experiment in this scene. Ralph, who is wearing a neck brace compared to his previous state and is seen with serious injuries and deformations on his arm and back, tries to appear in front of the camera to close the documentary. However, Ralph, who loses his orientation after his experiments, tries to speak with his back to the camera in the rest of this scene. Nevertheless, with the warning of the cameraman, Ralph turns his face towards the camera and it can be observed that his sense of direction is impaired as well as his eyesight. At the same time, with this scene, it is clearly shown what a rabbit that comes out of the experiment can become.

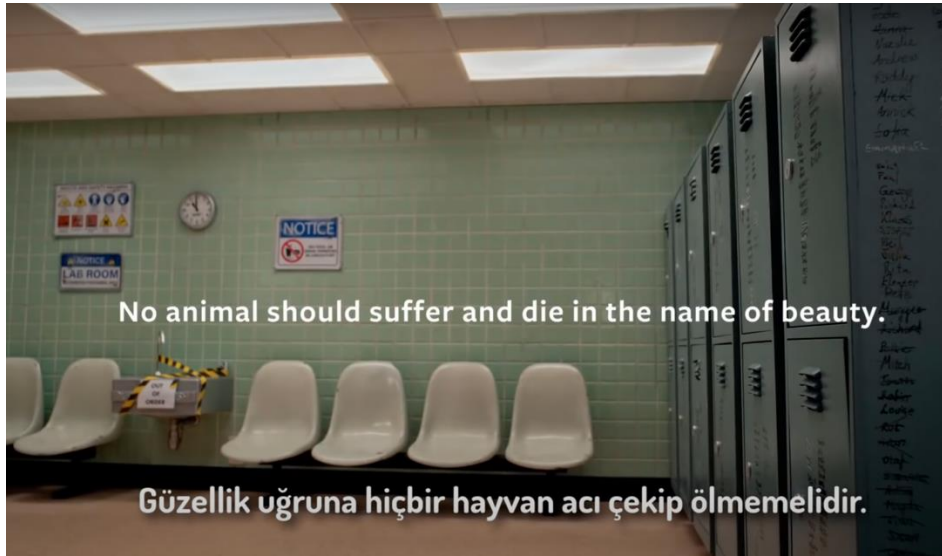

Figure 15: Ralph Closing the Documentary (URL-1)

In the figure above, which is one of the last scenes of this short film that presents a cross-section of Ralph's life, Ralph is seen with two injured eyes, a neck brace around his neck and a bent ear. When the figure is analysed, Ralph, seen at the beginning of the video, appears in a much worse form. The fact that their wounds at the beginning of the video increased so much at the end of the video summarises very well the difficulties faced by the experimental animals and what they sacrificed. In addition, it would not be wrong to think that the names written on the cabinets on the right side of the figure, which look like dressing cabinets, are other experimental animals such as Ralph, and that the crossed out names are animals that died during the experiments.

Figure 16: Giving the Main Message of the Video (URL-1)

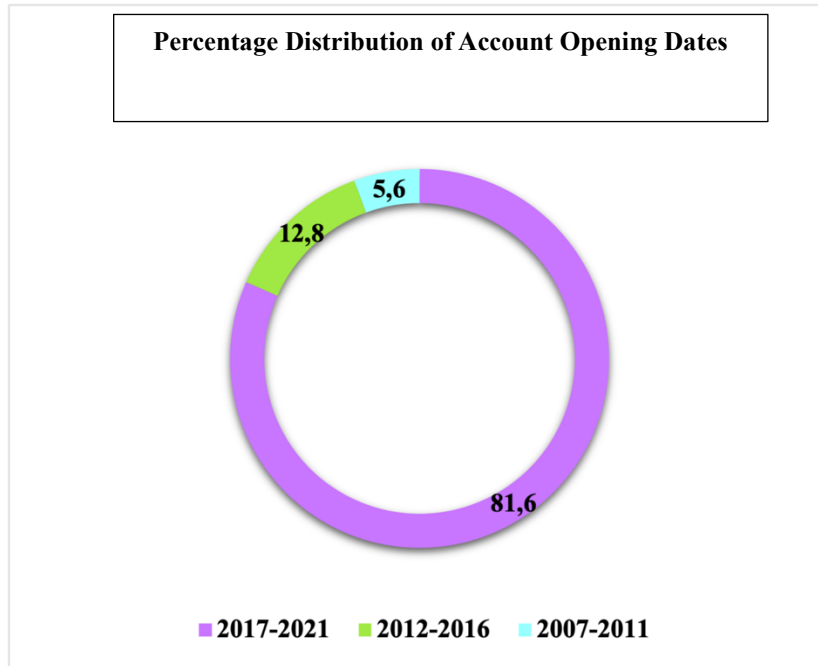
In the figure above, which can be considered as the last scene of the video, we are left with only an area similar to the green and white-dominated dressing room where Ralph has just been. Above this empty space, there is a text that can be considered as the main message of the video. This text is "No animal should suffer and die in the name of beauty." When this text and the background are examined, there is actually an empty room with the names of dozens of experimental animals who died for the sake of beauty and a short text commemorating many animals sacrificed for the sake of beauty, and the video ends. In this way, a content that is left to people's conscience and encourages people to think is encountered.

4.6.3. Content Analysis on Save Ralph and Animal Rights

In order to examine the tweets about Save Ralph and animal rights on Twitter in detail, account opening dates, total number of tweets, number of followers, number of followed, dates of tweets, compatibility of tweets with hashtags, supportive of animal rights, distribution of emphasised words, A total of 17 criteria such as the distribution of photographs in tweets, the compatibility of visuals and content, the distribution of videos in tweets, the compatibility of video and content, the number of likes, retweets and comments, the compatibility of hashtags

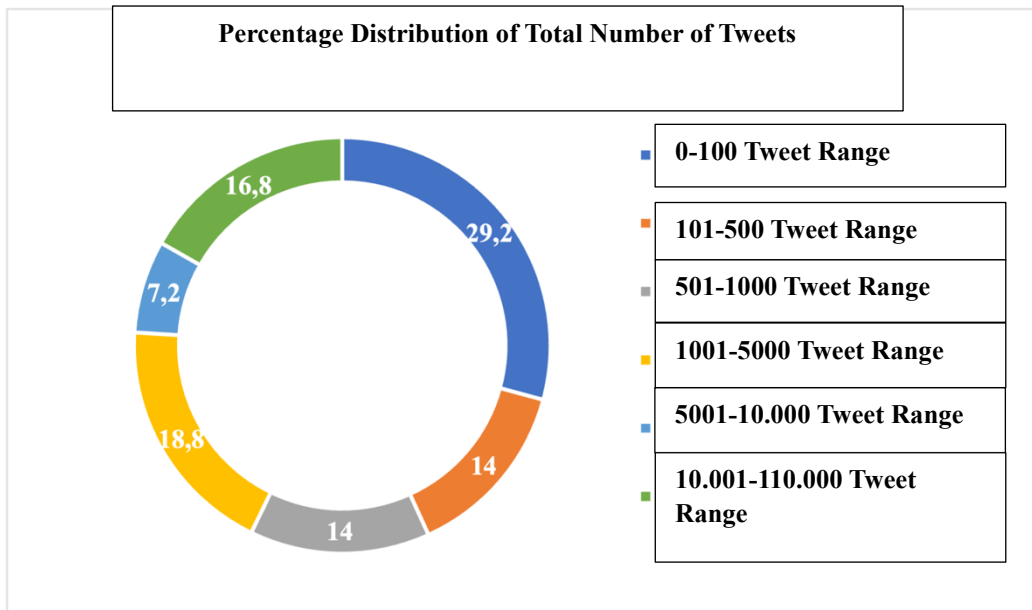
with the subject matter and the distribution of tweets according to the hashtags they contain were evaluated and analysed.

Figure 17: Percentage Distribution of Account Opening Dates

The first striking point in the content analysis on Save Ralph and animal rights is the account opening dates. Because, as can be seen when the figure above is analysed, it is seen that a significant 81.6% of the accounts tweeting about Save Ralph and animal rights opened their accounts between 2017 and 2021. This is one of the clearest indicators that the accounts tweeting on the subject are mostly accounts that have joined Twitter in the last 4 years and that Twitter has become a more popular medium in the last 4 years. As can be seen in the figure above, when the accounts that joined Twitter in a period of 9 or 10 years other than the last 4 years are analysed within the sample, they constitute only 18.4%, which is a significant difference with the number of accounts opened in the last 4 years. In this case, it can be said that Twitter has become a more popular medium between 2017 and 2021.

Figure 18: Percentage Distribution of Total Number of Tweets

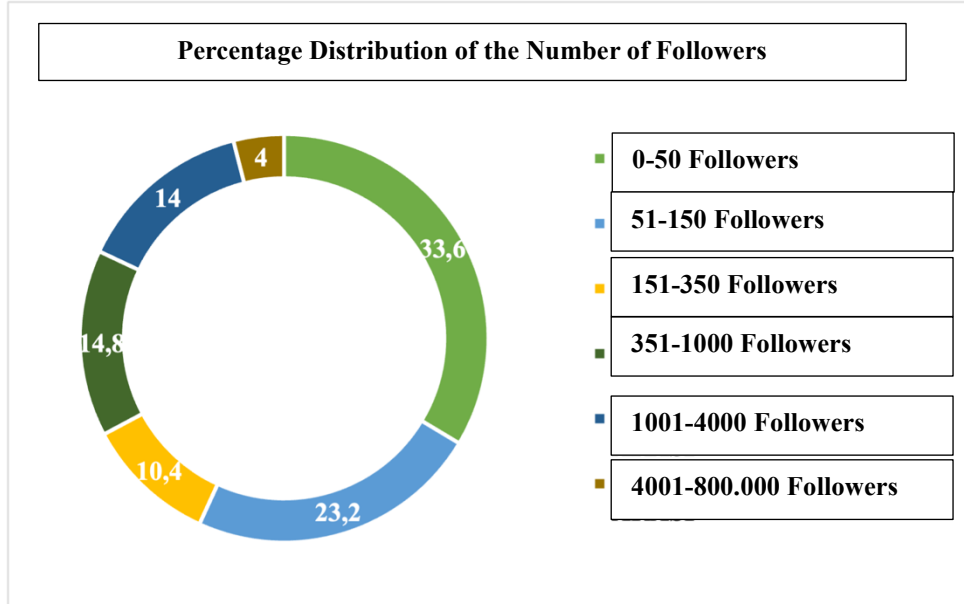

When the general tweeting rates of accounts tweeting about Save Ralph and animal rights are analysed, 6 basic groups can be obtained as seen above. Among these six basic groups, the accounts with the highest percentage

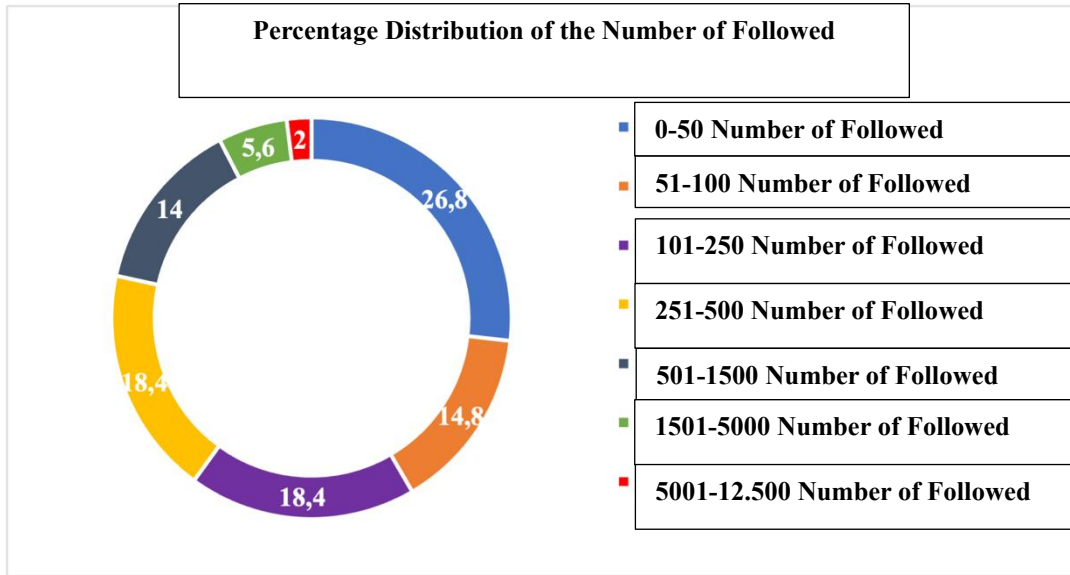
value are those that tweet between 0-100 tweets in total. When these calculations are analysed within the sample, a rate of 29.2% is obtained. According to this ratio, the clearest inference that can be drawn is that the accounts that tweet about the issue are predominantly newly opened accounts. For, when viewed within the framework of basic logic, it is one of the most logical thoughts that accounts that tweet between 0-100 tweets in total are accounts that have been opened recently and therefore may have tweeted much less than others. In addition, considering the total number of tweets of the accounts, it is estimated that the accounts that tweet between 10,001-110,000 tweets, which have the third highest rate with 16.8%, are older accounts compared to other accounts and therefore their total number of tweets is much higher than the total number of tweets in other groups.

Figure 19: Percentage Distribution of the Number of Followers

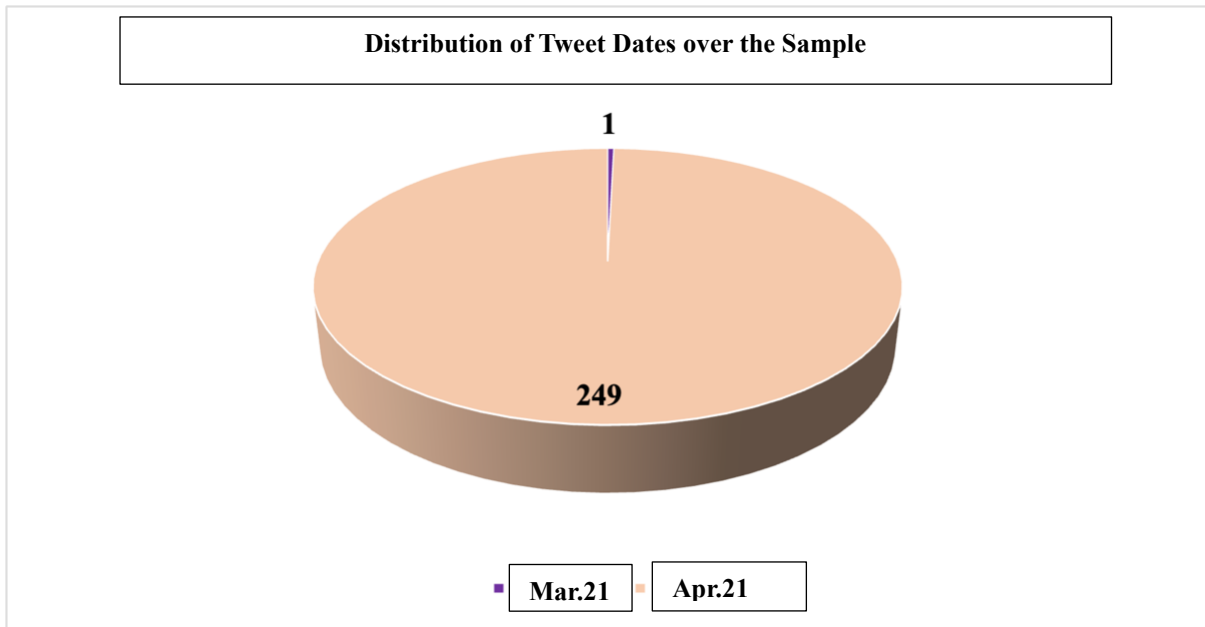
After account opening dates and total number of tweets, one of the most important evaluation criteria is the number of followers. This is because the number of followers is generally an important number that shows how long an account has been active and how long it can appeal to the masses. For this reason, when the figure above is analysed, the distribution of the percentage values of the number of followers is important in estimating the impact values of the tweets within the scope of the study. In addition, each follower count value is valuable in measuring different criteria. For example, when the graph above is analysed within the sample, the value of 33.6% with the number of followers between 0-50 stands out as a value equal to almost one third of the sample. At the same time, one third of the accounts tweeting about Save Ralph and animal rights have a low target audience. However, the fact that the groups with 1001 to 800,000 followers, which constitute 18% of the sample, are very effective accounts in reaching the target audience and that their tweets reach thousands of people can have a serious impact on the dissemination of the issue, creating a greater impact than the lowest follower number value of 33.6%. In this case, in percentage terms, the values of the groups totalling 18% are massively larger.

Figure 20: Percentage Distribution of the Number of Followed

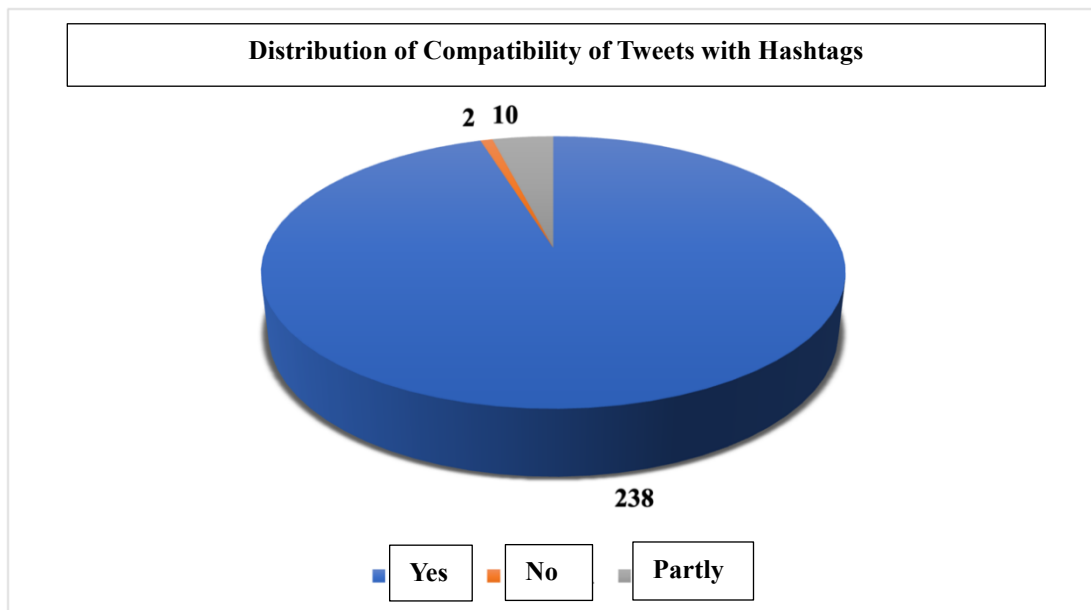
After the number of followers, the percentage distribution of the number of followers is one of the most important values in terms of the study. As the number of followers is important in terms of affecting the target audience reached by the tweets, the number of followers indicates the accounts that the accounts interact with regarding the issues they are interested in. In this respect, the number of actually followed is a very important number for each account. In particular, it is a great opportunity for accounts to interact with the right accounts and for accounts that can be considered popular in a field to be seen and accessible by other people who are interested in that field in order to follow extremely critical agendas. For instance, to make a brief explanation within the scope of the subject of the study, people who follow accounts related to animal rights can access issues related to that field much more easily and quickly. In this case, it can naturally be stated that the number of followers is an issue that affects the accounts. From this point of view, it would not be wrong to state that accounts with 0-50 followers (26.8%) within the scope of the sample can access slower and less information about current issues compared to other accounts thanks to their followers. However, it is an acceptable opinion to say that accounts with 5001- 12,500 followers, which have the lowest share with a value of 2% in the sample, can access quite complex data on the issues they are interested in, since there will be too many accounts they follow, and this will actually negatively affect those people's ability to follow the agenda.

Figure 21: Distribution of Tweet Dates over the Sample

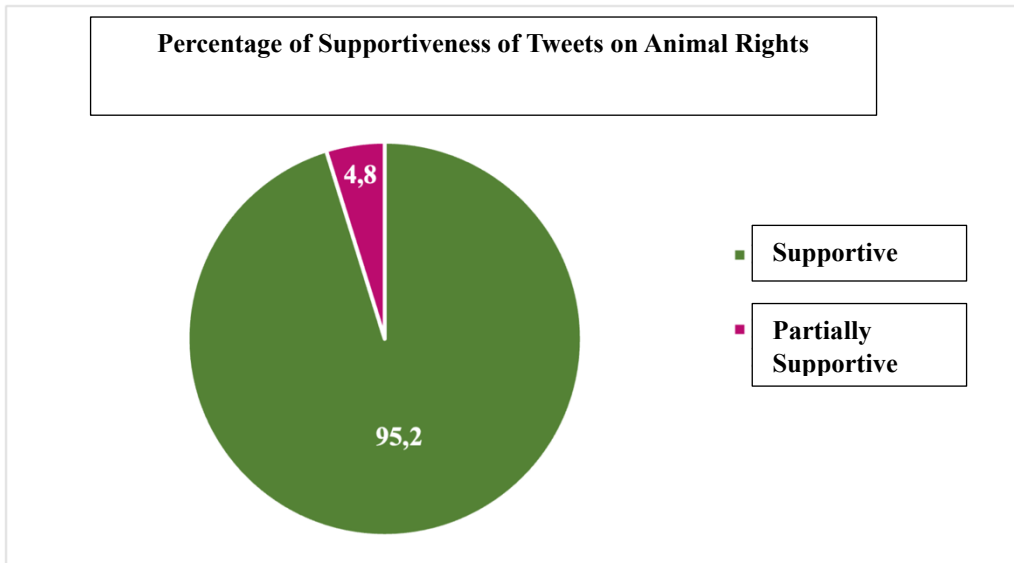
Tweet dates are one of the most important points in terms of research. Indeed, the release date of the short film Save Ralph, which constitutes the main theme of this thesis, is 6 April. Likewise, animal rights, which constitute another main theme of the study, point to a process that dates back as far as humanity. In this respect, the figure above provides us with very important data. This data is the dates of the 250 tweets analysed within the sample. Among the 250 tweets included in the sampling during the thesis study, only one tweet dating back to before the release date of Save Ralph was encountered. This tweet is a tweet sent on 30 March 2021. The tweets excluded from this and included in the sample consist of tweets posted in April 2021. These tweets correspond to the interval in which 249 of the 250 tweets analysed were sent. There are various explanations for this interval. At the beginning of these explanations, there are two main issues that were on the agenda in the date range included in the sample. One of these issues is the expected animal rights law in Turkey and the other issue is the Save Ralph short film, which has influenced the whole world and has been watched by millions of people. Among these two main topics, the agendas included in the sample of the study are mainly those related to Save Ralph. In this sense, when the figures in the rest of the study are analysed, it will be observed that the data collected are generally Save Ralph-centred, but animal rights are also frequently included.

Figure 22: Distribution of Compatibility of Tweets with Hashtags

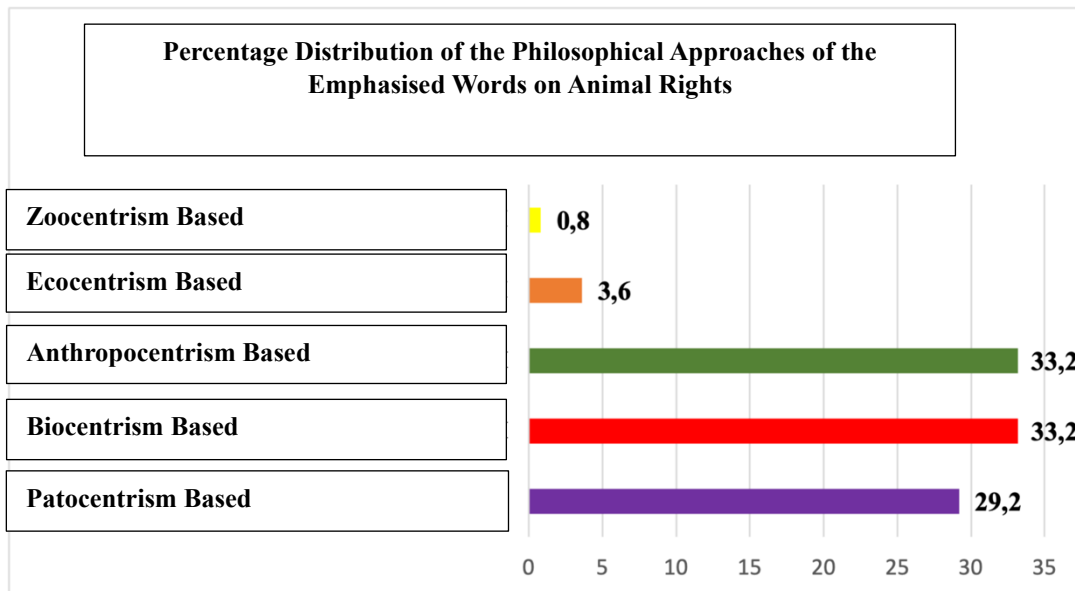
The tweets analysed within the sample were generally evaluated according to whether they were compatible with the hashtags. The reason for this is to ensure that the research is evaluated correctly within the scope of data collection processes. In order for the data in the thesis study to provide the most accurate findings on the subject, it is necessary to check whether the tweets and hashtags are compatible. For this purpose, as can be seen in the figure above, this was another issue analysed in the content analysis part of the thesis study. According to the graph above, 238 of the tweets were compatible with the hashtags used, while 10 were partially compatible and 2 were categorised as incompatible. The main purpose of this evaluation is to facilitate the identification of the purpose of the tweets. In order to better understand this situation, it is necessary to make a general explanation. In social media platforms such as Twitter, which are used by millions of people every day, there are times when the theory of symbolic interaction and the urge to be popular dominate. In these times, users sometimes try to stand out by using tweet-independent or semi-independent hashtags, sometimes just because everyone is talking about that topic, and sometimes to get more interaction and visibility through what they write. This may naturally cause tweets on any subject to not be directly related to that subject. For this rationale, the compatibility of the tweets and the hashtags used is very important in the data collection process. In the context of this, as can be seen in the figure above, there are 2 incompatible and 10 partially compatible hashtags among the tweets analysed within the scope of the research. Looking at these numbers, it can be said that in general terms, users pay attention to the use of hashtags while tweeting and pay attention to the compatibility of the tweet and hashtags, while sometimes, as mentioned above, there are cases where hashtags are used in a semi-compatible or incompatible manner just for popularity or visibility.

Figure 23: Percentage of Supportiveness of Tweets on Animal Rights

Animal rights, which is one of the main points of the study, is one of the main issues addressed in this study. For this respect, whether the tweets analysed within the sample are supportive of animal rights or not is a very important source for the data that the research aims to reach. Therefore, while collecting research data, collecting information such as whether the tweets are supportive of animal rights is one of the preferred criteria to achieve the purpose of the study. From this perspective, the importance of the graph above has increased much more. This is because, among the tweets analysed within the sample, no tweet that was not supportive of animal rights was encountered. Yet, 4.8% of tweets cannot be called fully supportive, but it cannot be said that they are not supportive either. This means that with the release of the short film Save Ralph, a more understandable positive effect on people about animal rights has been experienced, and thanks to this effect, it can be said that the tweets tweeted with the relevant hashtags in the date range within the sample are generally respectful, understanding and supportive of animal rights. This discourse can be interpreted as one of the clearest statements that the short film Save Ralph had a positive impact on society.

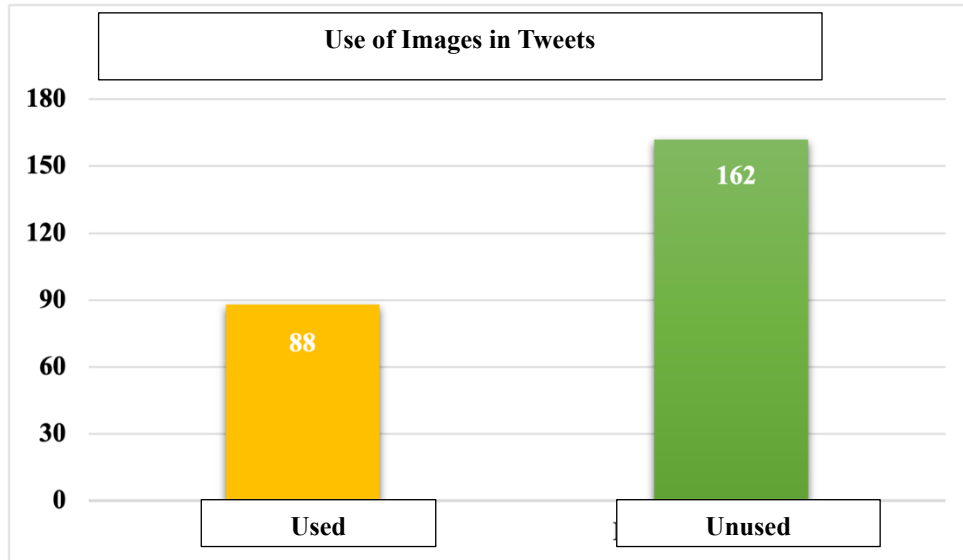
Figure 24: Percentage Distribution of the Philosophical Approaches of the Emphasised Words on Animal Rights

In the context of the subject of the research, the words emphasised in the tweets can basically be analysed under 5 categories. Integrating the tweets evaluated within the sample with various approaches is considered to be a very effective method in order to increase the scientific value of the study. Also, when the figure above is analysed, the evaluation of the data obtained on three main bases in general increases the importance of the concepts. In particular, the distribution of tweets based on anthropocentrism and biocentrism approaches with

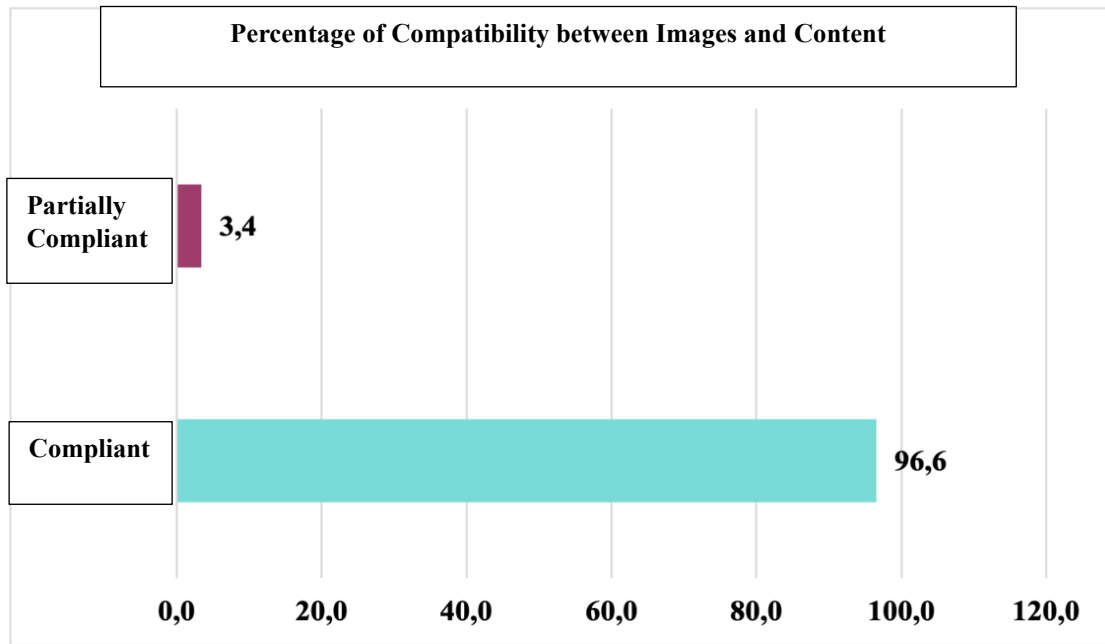
33.2% provides important information about people's view on animal rights. The most important ones among this information are anthropocentrism (human-centred) and biocentrism (live-centred) approaches in general. While one of these approaches exhibits a human-centred attitude towards animal rights, the other approach exhibits a more animal-centred attitude and actually explains the general approaches to animal rights. However, in addition to these two approaches, the patocentrism (pain-centred) approach with a value of 29.2% also has a very effective social structure. When the figure above is analysed, a difference of 3% or 4% is observed between anthropocentrism and biocentrism approaches and patocentrism approach. In this case, it can be considered as an indication that people have adopted a pain-centred approach to animal rights to a great extent. From this perspective, one of the hypotheses, "Hypothesis 2: Animal suffering is not desired by performing animal experiments in the production of cosmetic products." hypothesis is supported.

Figure 25: Use of Images in Tweets

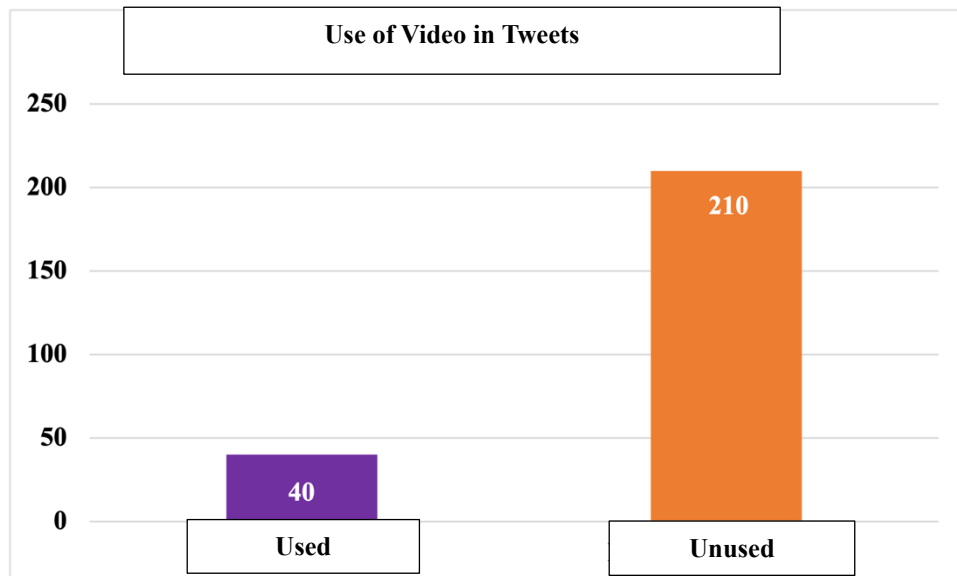
Whether or not visuals are used in the tweets provides an important data source for the study. Cos, tweets supported with visuals are more remarkable and many people It is a known fact that it is frequently preferred by. For this specific reason, it would not be wrong to say that the effectiveness rate of tweets using visuals is higher. Analysing the tweets posted within the sample, however, reveals data as shown in the figure above. According to this data, visual support was used in only 88 of the 250 tweets analysed. In contrast, visuals were not used in 162 tweets. When this situation was analysed in general terms, it was observed that the tweets were predominantly tweeted without using visuals and the people who tweeted on the subject expressed their opinions only by writing tweets. But considering that visual support is an undeniable requirement for attracting attention and attracting attention on a subject, the fact that tweets without visuals are predominant in the sample is also considered as a disadvantage in terms of effectiveness. In this case, it can actually be considered as a partial failure that overshadows the purpose of tweets such as making a noise or creating an agenda.

Figure 26: Percentage of Compatibility between Images and Content

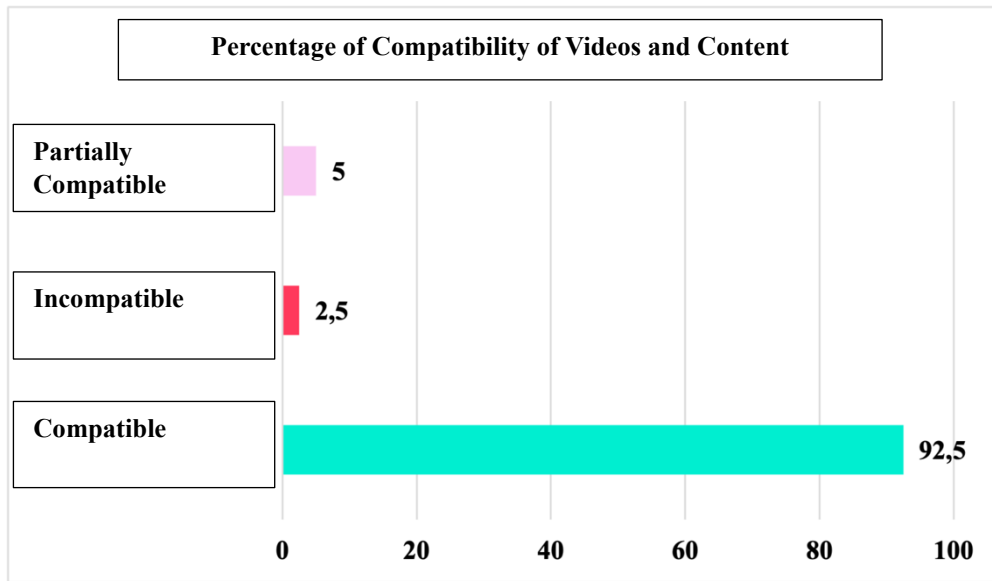
The fact that the visuals used in the tweets are related to the subject has a structure that increases the effect of the tweet in general. On the other hand, it is also a reality that it is not always paid attention to whether the tweets and visuals are compatible. When viewed from the framework of symbolic interaction theory, people are influenced by their environment and when a topic is popular or on the agenda, they feel the need to talk about that topic for various reasons. But this desire to talk may sometimes include topics outside the person's knowledge. For example, on the basis of the subject of the study, people who do not have information about animal rights or who have heard about the Save Ralph short film but have not watched it may want to say something for their own reasons when these issues are popular, and people who are not fully informed about the subject tweet about Save Ralph or animal rights and include various images with their pets. Yet, such tweets, which are not directly related to both topics analysed within the scope of the study, constitute 3.4% of the total number of tweets, indicating that tweets were sent even though they were not directly related to the topic. For this purpose, while collecting the research data, similar to the example above, all tweets were categorised as partial, and all images that did not have a primary connection with the tweet were included in this category. On the other hand, 96.6% of the tweeted tweet and the image are compatible, which is a very striking value. In fact, images that are compatible with the content, which has a very high value of 96.6%, can be accepted as a serious indicator that Twitter users who use images within the sample are at a serious point of awareness.

Figure 27: Use of Video in Tweets

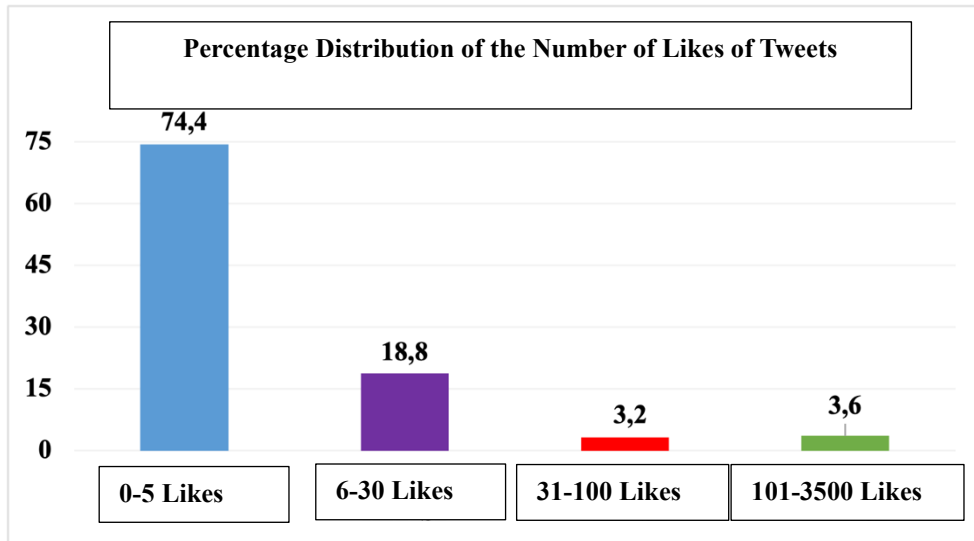
The use of video in any content makes that content look more vivid and more interesting. For this and for this reason, when a sharing is made on any subject, supporting it with a video is one of the most important methods for collecting interest. Likewise, it has been observed with the findings of various studies that the content supported by video receives more interaction than other content, and that it is very effective in raising awareness when the example of Save Ralph is taken into consideration. For this specific reason, it is recommended to use video support in tweets and content produced in order to raise awareness, increase interaction, increase the level of attractiveness and mobilise the senses. When the tweets within the sample are analysed, it is observed that many Twitter users do not use video support in their tweets, and those who use video support constitute only 40 out of 250 tweets. In this case, the research data obtained within the scope of the research basically shows that the need to appeal to the senses is not felt sufficiently among the research data obtained within the scope of the research, and that the tweets do not prefer to use videos as a mobilising element. The fact that 210 tweets out of 250 tweets did not use video in any way, and that they did not feel the need to do so can be considered as an indicator that the tweets were not sufficiently attentive.

Figure 28: Percentage of Compatibility of Videos and Content

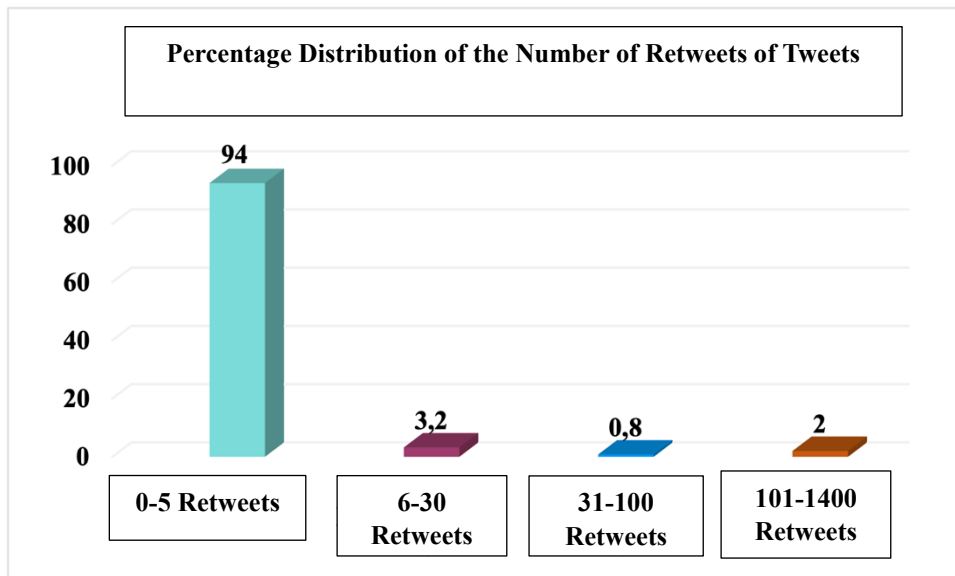
One of the most important points to be considered for a content to be interesting is undoubtedly videos. While visuals appeal only to the sense of sight, videos appeal to both the sense of sight and hearing. Therefore, tweets or content using video is one of the best methods that can be used to attract people's attention. But, in order for a content or a tweet to be remarkable, it is not enough to use only video. Although people show more interest in video content, they lose interest if the content and video are not compatible enough. Thus, if a person aims to create awareness, attract attention and attract attention with the content he produces, he should first pay attention to the use of video. Nevertheless, it is also a very important criterion that the videos used in the content or tweets produced are compatible with the content or tweet. Otherwise, even if the videos that are not compatible with the content attract the attention of individuals in the first place, if they cannot establish a connection between the content and the video, their interest will be greatly reduced and they will show ignoring action. That is why it is necessary to say that the compatibility of content and videos is very important at the point of increasing attractiveness. Similarly, when the figure above is analysed, the fact that 2.5% of the tweets examined within the sample are not compatible with the content has an effect that reduces the level of attractiveness of the videos. In terms of the partially compatible 5%, it can be stated that the rate of attractiveness will vary according to the interests of the people watching the video. Considering the video content compatibility of 92.5%, it can be said that the tweets analysed within the scope of the research are generally tweets with high levels of attractiveness.

Figure 29: Percentage Distribution of the Number of Likes of Tweets

The number of likes of any tweet is a factor that determines the popularity of that tweet. For this rationale, one of the most important procedures to be performed in order to determine the popular percentages of the tweets within the sample is to categorise these tweets according to their likes. In this respect, the number of likes of each of the tweets within the sample is also included in the research data to understand how valuable the topic within the scope of the research is seen by other Twitter users. The number of likes, which is one of the most important issues that determine the value of each tweet, can be expressed as indicators that show how interested other users are in the relevant topic or tweet and how interesting that topic or tweet is. In this regard, when the figure above is analysed, it is seen that a very high rate of 74.4% of the tweets examined within the sample were evaluated only between 0-5 likes, and for this reason, although the subject is actually interesting, the impact it creates in the society is revealed. As seen in the figure above, however, tweets with a value of 3.6%, which are categorised between 101-3500 likes, can clearly be considered among the indicators showing that the issue is important. This is because, although 74.4% of the tweets received almost no likes, the remaining 25.6% of tweets that received between 6-3500 likes, in terms of the interaction and recognition they provided, can be said to have led the issue to be seen and heard by various circles by providing an interaction far above the tweets that have a high majority and can be considered almost unliked.

Figure 30: Percentage Distribution of the Number of Retweets of Tweets

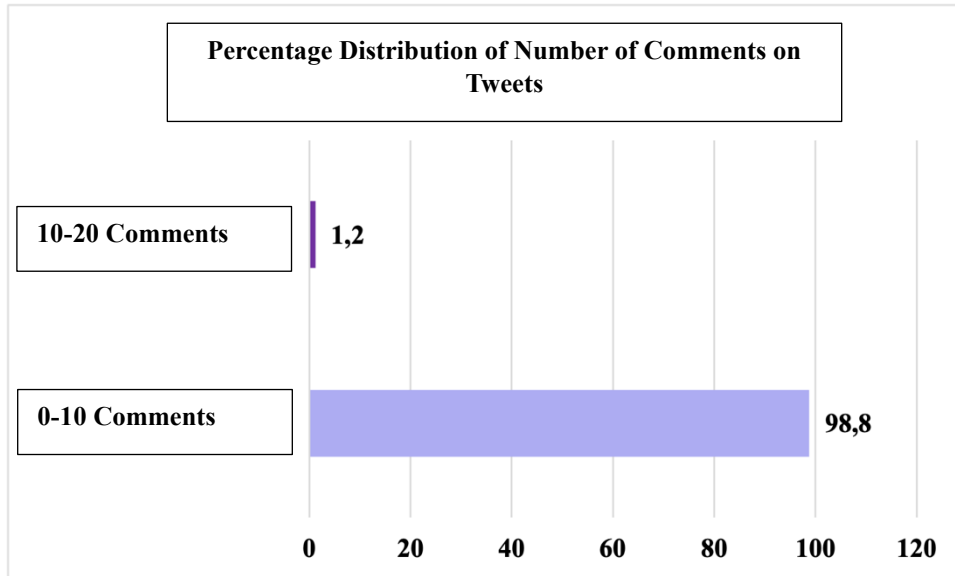

Retweeting tweets is a highly important issue. For, each retweet is a very valuable action by another user in order to communicate to different target audiences that they support the views of other users or to publicise their views. The main reason for this is that under normal circumstances, tweets posted by an account can be announced according to the number of followers that account can address, while the target audiences that the tweet can reach

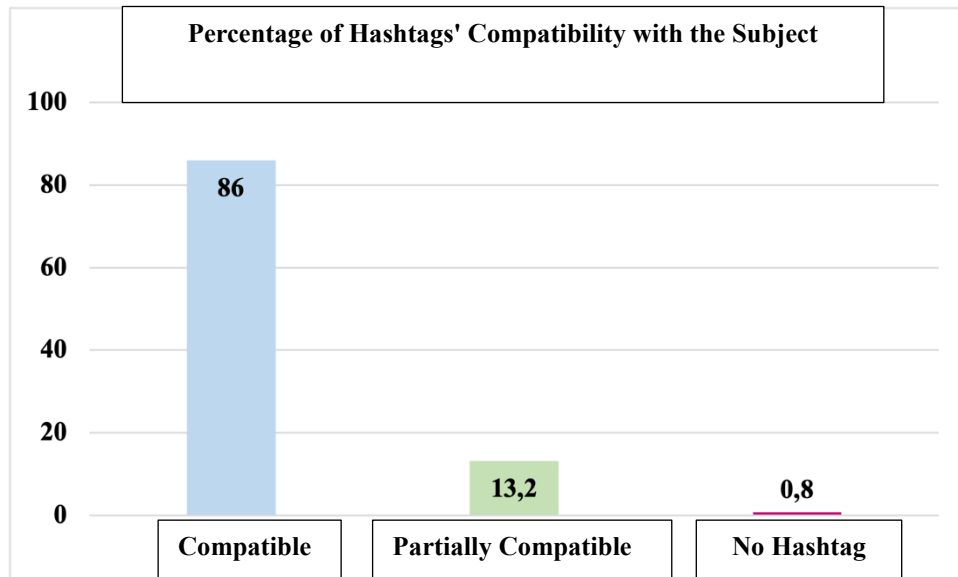
grow even more thanks to the retweet of that tweet by another user. This allows tweets, which would normally be publicised according to the number of followers of the account that posted the tweet, to be noticed by other accounts and to interact with much different target audiences through other accounts. In this way, both the tweet can show a wider spread and it can be ensured that the tweets that are tweeted for a particular purpose can cause unexpected effects. In this aspect, the number of retweets is considered as a very serious data source in order to understand the interaction levels of the tweets analysed within the sample. In an attempt to find out whether the tweets with a value between 0-5 retweets constitute 94% of the research sample has led to the conclusion that the tweets do not reach other target audiences other than the users' own followers. In comparison, the fact that the 2% segment with a value between 101-1400 retweets creates a serious interaction provides a very valuable finding in order to make the graph more understandable.

Figure 31: Percentage Distribution of Number of Comments on Tweets

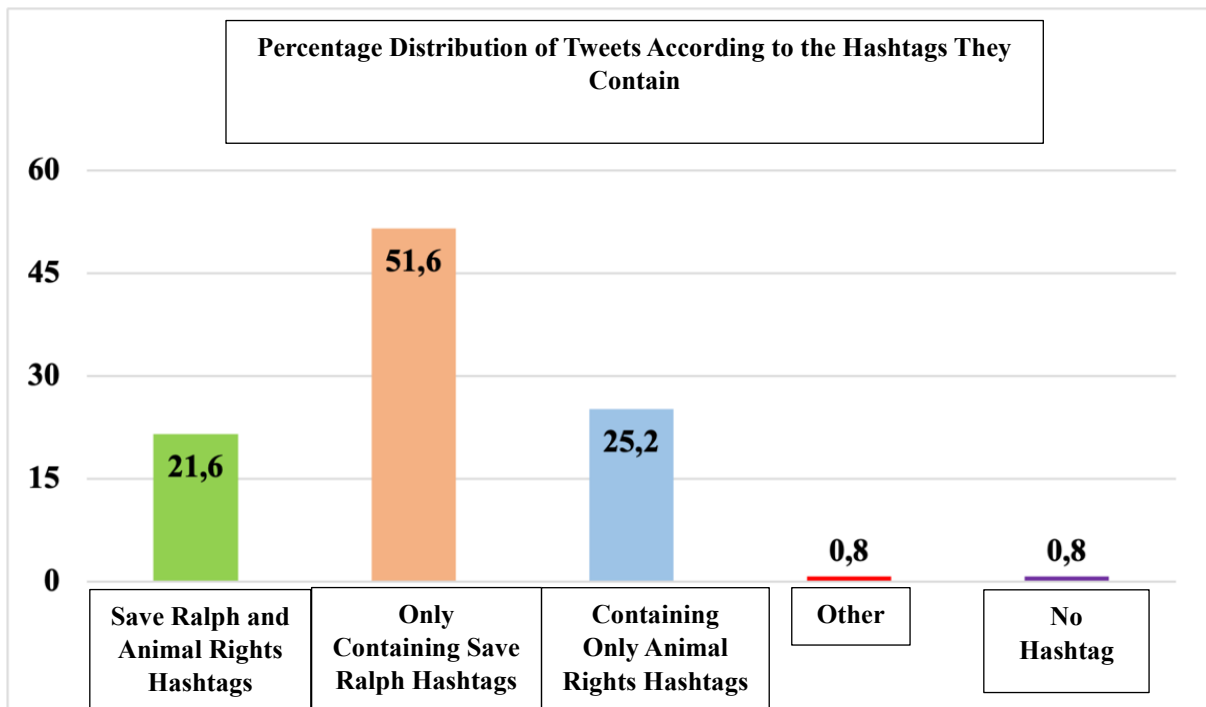
Among the research data, one of the most surprising points was the data on the percentage distribution of the number of comments on tweets. This is centre of attention because, under normal circumstances, each of the comments on a tweet can be explained as a set of opinions offered by other people related to that tweet or, in other words, by other users. By examining the figure above and considering the data obtained, it can be stated that the values obtained within the scope of the relevant research sample may be surprising. Indeed, the fact that the tweets that received between 0-10 comments constitute 98.8% of the sample is an indication that many people do not feel the need to comment on the tweets. The fact that such a large proportion of tweets on Save Ralph and animal rights, which are considered to be very important in the general tweet stream and have become an important part of the agenda, received very few comments shows that people do not feel the need to communicate directly with other people in terms of general perception. As a result of this indicator, it may be thought that there is no social unity within the scope of the relevant topics of the research. But it should also be examined within the possibilities that the fact that the number of tweets on the subject is quite high and that these tweets are predominantly supportive of animal rights, as stated in the figures above, may cause other users to not feel the need to say anything else about the tweets, and in the future, various focus group studies should be conducted on this subject and elaborated within the scope of academic studies. In this way, both the findings obtained from the above figures can be made much more detailed and the interdisciplinary studies on these issues in the academic field can be further increased.

Figure 32: Percentage of Hashtags' Compatibility with the Subject

One of the most significant things to be visible on text-based social media channels such as Twitter is undoubtedly the rate of hashtag usage. The visibility that can be achieved at the right time and with the right hashtags has a very high value. For that matter, with a public profile with 10 followers, it will be quite easy for tweets using the right hashtags to reach many more people than 10 people. In accessibility of the tweets made by using hashtags related to the relevant agenda by other people interested in that subject will also be quite easy. For which reason, analysing the relevant hashtags in advance before a tweet is sent and using hashtags that are compatible with the popular agenda at that time will make it easier to reach people who are closely related to that field. At the meantime, users who tweet will be able to easily convey their wishes if they want to raise awareness or gain visibility on the relevant issue. In this aspect, when the figure above is analysed, it is seen that the hashtags used in 86% of the tweets are related to the subject, which actually helps the people who are related to the subject to become more prominent, and they have been able to display a very effective struggle in order to achieve their goals and mobilise the masses. In terms of serving the purposes of the tweets analysed within the sample, the partially compatible value of 13.2% provides a very effective perspective, and thanks to this perspective, it can be said that the tweets exhibit a considerable stance on animal rights and Save Ralph issues.

Figure 33: Percentage Distribution of Tweets According to the Hashtags They Contain

As mentioned in Figure 32, it is very important that the hashtags used in a tweet are compatible with the subject. Thus, it is seen as very important that the hashtags used in a tweet about a subject are compatible with the tweet. Hence, categorising the tweets examined within the sample determined within the scope of the research into four main categories is not only very valuable for understanding the importance of hashtag usage, but it is also possible to easily discover which subject users are more interested in thanks to the hashtags used. The clearest indicator of this is the use of only the Save Ralph hashtag with a rate of 51.6%. Since, when the figure above is analysed, it is seen that more than half of the users are generally interested in Save Ralph in their tweets and are not interested in other hashtags. This can be examined as an indicator that the Save Ralph short film was on the agenda and popular between the sample dates. Besides the Save Ralph hashtag, the fact that the other most used hashtag is the animal rights hashtag can probably be explained by the fact that animal experiments, which are revealed with Save Ralph, are effective on the social structure. It was observed that with the release of the Save Ralph short film, animal experiments and animal rights became more popular issues and this effect continued on the determined dates. From this perspective, it can be said that animal rights became more visible with the short film Save Ralph. Moreover, the fact that animal rights became more important with the Save Ralph short film also supports one of the hypotheses of the study, "**Hypothesis 1: Save Ralph short film had a positive effect on animal rights.**"

5. Conclusions and Suggestions

Emphasising on the concepts of digital activism and lynch culture within the scope of the research, the situations of these concepts in today's conditions have been mentioned. In order to achieve this, the theoretical perspective of these concepts as well as their practical perspectives have been scrutinised. In this scrutinising process, literature sources were frequently examined and the information obtained was blended with the support of symbolic interaction theory. Thus, each definition or explanation could be evaluated within a more theoretical structure.

In the following part of the research, by focusing on animal rights in general, the samples preferred in the study and the methods to be used were matched and efforts were made to create a more efficient process in scientific terms. Furthermore, within the scope of the study, the historical process and the revolutions experienced by animal rights both in the world and in Türkiye have been mentioned. In this way, it is aimed to achieve a more developed perspective on animal rights.

In the last part of the study, the foundations of the research are generally explained, assumptions and hypotheses are explained through the sample and the focus is on moving in a more in-depth direction. Consequently, both the semiotic analysis of the study and the content analysis have reached a position that supports the literature and can be a source for new studies.

When the data obtained by using the semiotic analysis method in this academic study were analysed, it was concluded that the short film Save Ralph is a serious awareness raising study on animal experiments today. With the release of the Save Ralph short film, millions of people around the world have watched this short film and learned about the experiments that cosmetic companies apply to animals. Many people who have accessed this information have fuelled both digital and traditional activism movements internationally. With the sparking of this fuse, people started to protest against various cosmetic brands and stopped using the products of those brands, and with the effect of digital activism, each of the companies conducting animal experiments began to be exposed with various visuals and lists.

Some of these companies, which were protested by the masses both on the streets and in the virtual world, withdrew various products and some of them preferred to make serious discounts on their products in order to minimise the damage of this impressive activist movement. This situation was actually a very good example in understanding the importance of activist movements, especially international activist movements, and supported the hypothesis "**Hypothesis 3: It is known that lynching culture has sanctioning power within the social structure.**" Additionally, especially the fact that thousands or even millions of people protect the rights of animals as a single voice at the same time, put various action plans into action, and some brands were lynched by the masses showed that digital activism and lynching culture have a very serious response in the social base and that people who come together can become a great power and challenge hegemony and capitalist systems. This not only raised awareness about animal experiments but also achieved an activist victory by causing relevant organisations that experiment on animals for their own benefit to reconsider their actions.

When the data obtained by using the content analysis method of the research were analysed, it was seen that there was a certain similarity with the data obtained in semiotic analysis. Unlike the data obtained with the semiotic analysis method, the data obtained with the content analysis method is more related to the effects of the process on the digital environment, and therefore, various differences were encountered. One of these differences is the achievements brought by the digital form of activism. For this reason, it is thought that the data obtained by content analysis should be handled from a different perspective.

When the findings obtained through the content analysis method are analysed, it is concluded that social media is a very powerful field for activist movements. For through digital activism, it is possible to interact directly with any person anywhere in the world and through this interaction it becomes possible to achieve rapid organisation. The most obvious indication of this is that people who have a physical presence at quite independent points can communicate with each other instantly with just a few buttons. From this point of view, the most clear inference among the findings obtained through the content analysis method is that there is fast communication independent of physical existence.

As a result of the fact that many people today have access to the Internet, it is necessary to mention that there is an effective interpersonal interaction. As can be seen in the content analysis, people who are quite independent from each other can access opinions that differ from their own by using channels such as Twitter. For this purpose, it was concluded that it was sufficient for other users to show support by retweeting, liking or commenting on the tweets written by other Twitter users. Equally, it has been observed that users can carry out digital activism by communicating with other users through hashtags, images or videos, as well as preparing simultaneous action plans on various issues such as animal rights by using these digital ways.

To this end, it can be stated that each of the findings obtained by using both semiotic analysis and content analysis method support each other to a certain extent and are similar to each other to a certain extent. It has been concluded that the only thing necessary for many important issues such as animal rights to come to the agenda and for this agenda to be put into action is human beings. So, in this respect, it has been concluded that people, or more accurately, masses, societies, can impose anything they want on the hegemony as long as they are together.

From this perspective, when any issue that disturbs the masses or societies comes to the agenda, it is thought that people can combat all kinds of problems as a result of their cooperation and blending activism and lynch culture. It is estimated that there will be no problem that people cannot solve if they stand as one voice and one breath in the face of all kinds of pressure on societies and every problem that is ignored although it is important, and it can be suggested that all humanity should remain in unity so that they can fight against all kinds of troubles.

Apart from this, it is thought that issues such as digital activism, lynching culture, animal rights are among the most important issues of recent years and that much more attention should be paid to these areas in the academic sense. Due to the fact that these issues, which can be considered among the most important issues in the mass sense, are not researched in sufficient depth by the academic community, such a vast field remains empty and causes the academy to move away from social issues. In preventing this, it is believed that more researchers should go into the field and address this field from a sociological, psychological, communicative and many other perspectives.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1975). Felsefe Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akgündüz, A. (1990). Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri. (2. c.), Osmanlı Araştırmaları Vakfı. quoted
- Akpınar, M. E. (2021). Türk Magazin Basınında Etik Sorunlar. Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1), 30- 41.
- Aksu, O. (2017). Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Dijital Aktivizm: Dijital Feminizm Örneği. (Yayımlanmamış doktora tezi), Anadolu Üniversitesi, Basın ve Yayın Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- Algül, A., and Akpınar, M. E. (2022). "Hate Speech on Social Media: "Dunyaerkeklergünü" Hashtag on Twitter." in *Handbook of Research on Digital Citizenship and Management During Crises*, (Ed: E. Öngün, N. Pembecioğlu, and U. Gündüz), Pensilvanya: IGI Global.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroglu, S. and Yıldırım, E. (2012). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı. Sakarya: Sakarya Kitapevi. quoted
- Anon. (2004a). Türkiye Hayvanları Koruma Derneği. <http://www.kedimveben.com/sivil11.htm> . quoted
- Anon. (2004b). http://www.focusdergisi.com.tr/hayvan_dost-lari/. <http://www.dhkd.org/>. quoted
- Baki, B. (2013). Türkiye'de 1991-2011 Döneminde Gerçekleşen Linç Eylemlerinin Analizi (Unpublished master thesis), Yıldız Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Bora, T. (2016). Türkiye'nin Linç Rejimi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Büyükparksız, M. A. and Ermiş, Y. (2022). Thalassa, Aphrodite'nin Doğuşu, Avlanan Amazonlar ve Germanicia Mozaiklerinin Göstergibilimsel Analizi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (1), 43-70.
- Cammaerts, B. (2007). "Activism and Media." In *Reclaiming the Media Communication Rights and Democratic Media Roles*, (Ed: B. Cammaerts, and N. Carpentier), Bristol: Intellect.
- De Ruyver, C. (2021). Van Genesis Tot Dierenrechten: Denken Over Dieren Doorheen De Westerse Geschiedenis- Deel 2: Van Ontdekkingsreizen Tot Dierenrechten. *Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift*, 90 (1), 10- 16.
- Dinçer, F., and Menteş, A. (1994). Veteriner Hekimliği ve Hayvan Hakları Açısından Etik Kurullar. *Tıbbi Klinik Tıbbi Etik Dergisi*, 2 (3), 148-150. quoted
- Düzgün, Ü. A. and Özkan, K. (2017). Toplumsal Şiddet Eylemi Olarak Linç. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 19 (3), 44- 56.
- Finn, M. A., and Stark, J. F. (2015). Medical Science and the Cruelty to Animals Act 1876: A Re examination of Anti-vivisectionism in Provincial Britain. *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*, 49, 12- 23.
- Greeve, P. d., Hampson, J., and Zutphen, L. v. (2001). "Legislation and Animal Experimentation" in, *Principles of Laboratory Animal Science A Contribution to the Humane Use and Care of Animals And to the Quality of Experimental Results*, (Ed: L. v. Zutphen, V. Baumans, and A. Beynen), Amsterdam: Elsevier.
- Gürel, E., and Nazlı, A. (2019). Dijital Aktivizm: Change.org Kampanyaları Üzerine Bir Analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (4), 187- 206.
- Işın, P. M. (2008). Yabancı Seyahatnamelere Göre Osmanlı Kültüründe Hayvan Hakları ve Hayvan Sevgisi. II. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu (s. 185- 194). Konya: Türk Veteriner Hekimleri Birliği.
- Itlin, T. (1980). *The Whole World is Watching: Mass Media in the Making & Unmaking of the New Left*. Berkeley/London: University of California Press.
- Joyce, M. (2010). Introduction: How to Think About Digital Activism. M. Joyce (Ed.) in, *Digital Activism Decoded the New Mechanics of Change* (pp. 1- 14). New York: IDEBATE.
- Juris, J. S. (2004). "Networked Social Movements: Global Movements for Global Justice" in *The Network Society A Cross- cultural Perspective*, (Ed: M. Castells), Cheltenham: Edward Elgar Published.
- Kır Elitaş, S. and Akyol, Z. (2022). Reklamlarda Ünlü Kullanımı: Effie Award Türkiye Reklamlarına Yönelik İçerik Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 9 (1), 515-535.

- Koffel, C. (2003). *Globalisation of Youth Activism and Human Rights*. Prague: Global Youth Action Network and Peace Child International. 117- 127.
- Macionis, J. J. (2012). *Sosyoloji*. (Trans. V. Akan). Ankara: Nobel Yayınları. quoted
- Milliyet. (2021). “Save Ralph Nedir? İşte Save Ralph Kısa Filmi Konusu”. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/save-ralph-nedir-iste-save-ralph-kisa-filmi-konusu-6482403>, (Access Date: 02.04.2022)
- Okan, S. (2020). “Dijital Aktivizmin Sinema ile Yorumlanması: Snowden Filmi.” *içinde, Ağ Toplumunda İmaj, Kimlik, Gözetim Dijital Aktivizm*, (Ed: R. Koç), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Özkul, T., SAarıbaşı, T., Uzabacı, E., and Yüksel, E. (2013). Türk Toplumunun Hayvan Hakları Kavramına Yaklaşımının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: III. Hayvanları Korumaya, Hayvan Hakları Sorunlarına ve Bölgesel Farklılıklara Yönelik Tutum Analizi. *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 365- 369.
- Project Hal: Historical American Lynching Data Collection Project. “Definition of Lynching”, <http://people.uncw.edu/hinese/HAL/HAL%20Web%20Page.htm> quoted
- Satıl, C. (2021). “Türkiye’de Hayvan Hakları”. <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-de-hayvan-haklari>, (Access Date: 17.12.2021)
- Serpell, J. (1996). *In the Company of Animals A Study of Human- Animal Relationships*. Cambridge: Cambridge University Press.
- T.C Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete. (2021). “Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210714.pdf>, (Access Date: 27.12.2021)
- Tatar, M. (2018). Aziz Nesin’in “Bizim Hemşeri” İsimli Hikayesinin Sembolik Etkileşim Kuramı Açısından Değerlendirilmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 1419- 1433.
- TurhanD. G. (2017). Dijital Aktivizm. *Süleyman Demirel Sosyal Bilimler Dergisi*, (26), 26- 44.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük* (5. b.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk, G. D. (2017). *Sanal Dünyada Linç Kültürü. Medya Çağında İletişim*, İstanbul: Çizgi Kitapevi, 463-486.
- URL-1 “Save Ralph - Kısa Film (Türkçe Altyazılı)”. <https://www.youtube.com/watch?v=jZcNz-91SNE>, (Access Date: 2.04.2022)
- Vikipedi. (2021). “Save Ralph”. https://tr.wikipedia.org/wiki/Save_Ralph, (Access Date: 2.04.2022)
- Yaşar, A., and Yerlikaya, H. (2004). Dünya’da ve Türkiye’de Hayvan Haklarının Tarihsel Gelişimi. *Veteriner Bilimleri Dergisi*, 20 (4), 39- 46.
- Yegen, C. (2014). Bir Dijital Aktivizm Biçimi Olarak Slaktivizm: Change.org Örneği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 84- 108
- Yeşilkayalı, E., and Ofluoğlu, A. (2018). Sosyal Çalışma Uygulamalarında Hayvan Destekli Müdahaleler. *International Journal of Human Sciences*, 15 (4), 1874- 1892.
- Yıldırım, A. and Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. quoted
- Zafer Kavacık, S., Çınar, K., and Kavacık, M. (2022). Fakülte Bünyesinde Yürütülen Turizm İşletmeciliği Bölümü Müfredatlarının Betimsel ve İçerik Analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 501- 522.
- Zutphen, L. v. (2001). “Introduction”. *In Principles of Laboratory Animal Science A Contribution to the Humane Use and Care of Animals and to the Quality of Experimental Results*, (Ed: L. v. Zutphen, V. Baumans, and A. Beynen), Amsterdam: Elsevier.

Declaration of Researcher's Conflict of Interest

There is no potential conflicts of interest in this study.

Declaration of Research and Publication Ethics

This study which does not require ethics committee approval and/or legal/specific permission complies with the research and publication ethics.

Researcher's Contribution Rate Statement

I am a single author of this paper. My contribution is 100%.

Araştırma Makalesi / Research Article

Tekillik ve Yapay Zekâ Teknofobisi: “*I Am Mother (2019)*” Filmi Üzerine Bir İnceleme*

Singularity and Artificial Intelligence Technophobia: A Review on the Movie “I Am Mother (2019)”

İsmail Özçelik**, AYTEKİN CAN***

Makale Bilgisi

Alındı:	22.07.2023
Düzeltildi:	21.09.2023
Kabul Edildi:	21.09.2023
Yayımlandı:	30.12.2023

Öz

Teknoloji uzmanlarının öngörülerine bakıldığında teknolojik gelişimin hızı gelecekte çok ciddi boyutlara ulaşacak ve bir noktada tekillik adı verilen teknolojik devrim gerçekleşecektir. Tekillikğe ulaşmanın yolu ise genel kanıya göre yapay zekâdan geçecektir. Birçok teknoloji yazarı bunun 21. Yüzyıl’da gerçekleşeceğine inanmakta ancak tekilliğin ne gibi sonuçlar doğuracağı konusunda farklı yaklaşımlar benimsemektedirler. Kimileri bu deneyimin insanlığın sonunu getirebileceğini düşünürken kimileri ise insanlığı ölümsüz bir yaşama götürebileceğini öne sürmektedir. Bilimkurgu filmlerinde de tekilliğin insanın geleceği için ne ifade edeceğine dair anlatılar sıkça yer edinmektedir. Bu çalışmada Grant Sputore tarafından yönetilen *I Am Mother (2019)* adlı bilimkurgu filmi incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, teknofobi kavramı bağlamında filmde yapay zekâ ve tekillik konularının nasıl ele alındıklarını ortaya koymaktır. Betimsel analiz yöntemiyle oluşturulan araştırmanın sonucunda *I Am Mother* filminde yapay zekâ ve tekilliğin insanlığın sonunu getirmeye çalışan bir düşman olarak betimlendiği ve filmin teknofobik bir yaklaşımı yansıttığı bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tekillik, Yapay Zekâ, Teknofobi, Bilimkurgu, I Am Mother (2019)

Article Information

Received:	22.07.2023
Revised:	21.09.2023
Accepted:	21.09.2023
Published Online:	30.12.2023

Abstract

Considering the predictions of technology experts, the speed of technological development will reach very serious dimensions in the future and at some point, the technological revolution called singularity will take place. According to the general opinion, the way to reach the singularity will pass through artificial intelligence. Many technology writers believe that this will happen in the 21st century, but they take different approaches to the consequences of the singularity. While some think that this experience can bring the end of humanity, others argue that it can lead humanity to an immortal life. In science fiction films, narratives about what the singularity will mean for the future of man are frequently included. In this study, the science fiction movie *I Am Mother (2019)* directed by Grant Sputore was examined. The main purpose of the study is to reveal how the subjects of artificial intelligence and singularity are handled in the film in the context of the concept of technophobia. As a result of the research created with the descriptive analysis method, it was found that artificial intelligence and singularity were depicted as an enemy trying to bring the end of humanity in the movie *I Am Mother* and the movie reflected a technophobic approach.

Keywords: Singularity, Artificial Intelligence, Technophobia, Sci-fi, I Am Mother (2019)

**Sorumlu Yazar, Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema, ozcelik0016@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2158-2524

***Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema, aytekin@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7620-3766

1. Giriş

Williams'a göre yaşadığımız yüzyılda, daha önce benzeri görülmemiş bir teknolojik devrimin gerçekleşeceği öngörülmektedir. "Tekillik", "teknolojik tekillik" veya "zekâ patlaması" olarak adlandırılabilen bu deneyim, teknolojik ilerlemelerin hızlanması ve bilginin hiç görülmemiş bir şekilde artmasıyla insanın yaşamını tamamen değiştireceği varsayımına dayanmaktadır (2021). Schwab, bugün karşı karşıya olduğumuz en önemli konulardan birisinin insanlığın dönüşümünü de içine alan bu yeni teknolojik devrimi anlamak ve biçimlendirmek olduğunu ifade eder (2018: 9). Ne zaman ve nasıl gerçekleşeceği konusunda kesin bir anlayış söz konusu olmasa da tekillikğin gerçekleşmesiyle birlikte insan yaşamının geri döndürülemez bir noktaya evrileceği düşünülmektedir.

Toksoy'a göre tekillik, teknolojik ilerlemelerin yol açabileceği olumlu veya olumsuz, fakat günümüz perspektifinden tam olarak öngörülmesi mümkün olmayan olası radikal değişimlerle ilgilidir. Bunun nedeni ise tekillikğe yol açacağı düşünülen güçlü bir yapay zekânın gelecekte insanlardan milyarlarca kat zeki olacağı iddiasıdır (2019: 50). Kimileri için tekillik insanın ölümsüzlüğe ulaşmasını sağlayacak bir fırsattken kimileri için de insanlığın sonu olacaktır. Yapay zekâ bu açıdan pek çok insanı endişelendirmektedir. Bilim ve teknoloji alanlarının önemli isimleri bu konuda uyarılarda bulunmuşlardır. Elon Musk yapay zekâyı "şeytana davetiye çıkarmak" olarak belirtirken Stephen Hawking ise gerçekten güçlü bir yapay zekânın insanlığın sonunu getirebileceğini ifade etmiştir (Husain, 2019: 14).

Yapay zekâ ve tekillik meseleleri bilimkurgu sinemasının sıkça ele aldığı konulardır. Yapay zekânın ve tekillikğin insanın yaşamını nasıl dönüştüreceğine dair anlatılar farklı şekillerde ortaya çıksa da bilimkurgu sinemasının bu konuya bakışı baskın olarak teknofobik düzeydedir (Özçelik, 2022). Çalışma, yapay zekâ aracılığıyla tekillikğe ulaşıldığında insanın kaderinin ne olacağı, insandan olukça zeki ve güçlü olacak bu yapay zekânın ona nasıl bakacağı gibi sorular üzerinden irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın problemi, bir bilimkurgu sineması örneği olarak *I Am Mother (Sputore, 2019)* filminde tekillik ve yapay zekâ konularının nasıl ele alındığının tespit edilmesidir. Çalışmanın zemini literatür taraması yapılarak oluşturulmuş ve inceleme bölümünde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu filmde yapay zekâ ve tekillikğin teknofobi kavramı üzerinden nasıl ele alındığını, bilimkurgu sinemasının konuya bakışı doğrultusunda filmin nasıl konumlandırılabilirliğini ve yapay zekâ teknofobisini yansıtan diğer filmlerle nasıl bir fark taşıdığını ortaya koymak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

2. Tekillik veya Teknolojik Tekillik

Tekillik veya teknolojik tekillik terimi, gelecekte süper zekâların üretilmesi ile gerçekleşme ihtimali olan teknoloji çağını tanımlamaktadır (Doğan, 2020: 26). Tekillik, fizik ve matematik¹ alanlarındaki kullanımlarından farklı olarak, yapay süper zekânın geliştirilmesiyle birlikte insanlığın geleceğinin geri döndürülemez bir şekilde dönüşüme uğrayacağını öngören bir teoridir (Baydemir, 2017: 52). Terim ilk kez Stanislaw Ulam'ın John von Neumann üzerine yazdığı bir makalede ortaya çıkmıştır. Neumann, teknolojinin ilerleme hızı ile insan yaşamına getirdiği değişimlere bağlı olarak uzak olmayan bir gelecek için tekillikğin yaklaştığı görüşünü öne sürmüştür (Kaku, 2016: 133; Williams, 2021). Günümüzde de daha çok teknolojik anlamıyla bilinen tekillik terimi kimi yazarlarca gelecekte gerçekleşebileceği düşünülen veya başka yazarlar tarafından kesin bir şekilde gerçekleşeceğine inanılan teknolojik bir süreçtir.

Tekillikği günümüzdeki anlamına yakın bir şekilde kullanan ilk yazar Irving J. Good olmuştur. Good, ultra akıllı bir makine tasarlandığında bu makinenin insana ait entelektüel faaliyetleri gerçekleştirebileceğini belirtir. Makine üretmenin de bir entelektüel faaliyet olması nedeniyle ultra akıllı bir makinenin kendisinden daha akıllı makineler de üretebileceğini ifade eder. Good'a göre bu durum tartışmasız şekilde bir zekâ patlamasına yol açacak ve makinelerin zekâsı insanlarınkini çok geride bırakacaktır. Bu nedenle Good, ultra akıllı bir makine yaratmanın, uysal olması koşuluyla, insanın yapması gereken son icat olduğunu düşünmektedir (1965: 33). Tekillik teorisinin gelişmesinde payı olan isimlerden birisi de Gordon Moore'dur. Amerikalı mühendis Gordon Moore, entegre devreler üzerindeki transistör sayılarının² her yıl iki katına çıkabileceği varsayımına dayanan ve daha sonra "Moore Yasası" olarak adlandırılacak olan teknolojik ilerleme teorisini ortaya atmıştır. Moore Yasası, 20. Yüzyıl'ın ikinci yarısında hesaplamının üstel doğasını tanımlamak için kullanılmaya başlanmış ve bu teoriye bağlı olarak da bir zekâ patlaması veya tekillikğin kaçınılmaz olduğuna atıfta bulunmak için kullanılmıştır (Williams, 2021). Her iki yazarın görüşlerinden de anlaşılacağı üzere tekillikğin gerçekleşmesine dair farklı öngörüler ortaya konulmuştur. Tekillikğin bir süper yapay zekânın icadıyla gerçekleşebileceğini öngören yaklaşımın yanında Moore Yasasına uygun olarak bunun teknolojik cihaz ve donanımlarda yaşanacak ilerlemelerin yaratacağı bir zekâ veya bilgi patlamasıyla gerçekleşeceğini düşünenler de bulunmaktadır.

¹ Kaku'ya göre, kökeni görece fizik alanına ait olan tekillik terimi bir kara deliğe benzer şekilde, hiçbir şeyin kendisinden kaçamadığı sonsuz çekim kuvvetine sahip noktayı tanımlamaktadır (2016: 132-133). Matematikte ise tekillik, bir denklemin veya matematiksel bir nesnenin anlamlı sonuçlar vermeyi bıraktığı noktayı tarif etmek için kullanılmaktadır (SFE, 2018).

² Bu sayıların artması, bilgisayarlar da işlem yapma hızının ve bilgi depolama kapasitesinin her iki yılda bir ikiye katlanmasını ifade etmektedir (Toksoy, 2019: 47).

Yaptıkları çalışmalarla tekillik teorisinin günümüzde oldukça popüler olmasını sağlayan iki önemli yazar Vernor Vinge ve Ray Kurzweil'dir. Tekilliği ilk kez sistemli bir şekilde ele alan ve temellerini atan, bilim insanı ve bilimkurgu yazarı olan Vernor Vinge'dir. Williams'a göre Vinge, Moore Yasasından yola çıkarak tekillik teorisini 1983 yılında yazdığı bir makale ile ortaya atmış ve kendisini hızla geliştiren bir yapay zekânın nihayetinde bir tekilliğe yol açacağını iddia etmiştir. 1993 yılında NASA tarafından düzenlenen bir sempozyumda yayınladığı "Yaklaşan Teknolojik Tekillik: İnsanlık Sonrası Dönemde Nasıl Hayatta Kalınır" adlı makalesinde ise bu konuyu daha net bir şekilde ele almıştır (2021).

Vinge bu makalesinde, insanlığın otuz yıl içerisinde insanüstü zekânın yaratılmasına olanak sağlayacak teknolojilere sahip olacağını ve bundan kısa bir süre sonra da insanlık çağının sona ereceğini ifade etmiştir. İnsanüstü bir zekânın süreci yönlendirmesi ile teknolojik ilerlemenin hızı hiç olmadığı ölçüde artacak ve tekillik olarak adlandırılan noktaya ulaşmak kaçınılmaz hale gelecektir. Ayrıca yazar, insanların teknolojinin artan hızına uyum sağlayamayacağını ve tekillik sonrası süreçte yaşanacak teknolojik gelişmelere adapte olmanın mümkün olmayacağını öne sürmüştür. Bu bağlamda Vinge için tekillik kavramı, teknolojik ilerlemenin bugünün yöntem ve araçlarıyla ve insanın zihinsel kapasitesiyle yakalanamaz ve kontrol edilemez noktaya ulaştığı süreci ifade etmektedir (1993: 11-14).

Vinge'nin tekillik sonrası süreçte insan yaşamı için öngördüğü gelecek pek iyimser bir bakış açısını yansıtmamaktadır. Yazar, tekilliğin engellenemediği veya sınırlandırılmadığı bir durumda insan sonrası sürecin oldukça kötü bir sonuç doğurabileceğini ve insan ırkının fiziksel olarak yok olmasının bir olasılık olarak görülebileceğini ifade etmektedir. Hatta fiziksel yok oluşun olası en kötü senaryo olmayabileceğini belirten yazar daha kötüsünü ise insanların hayvanlarla olan ilişkisine benzetmektedir. Vinge, zayıf veya güçlü olsun bilinçli bir yapay zekânın üretildiği noktada, hapsedme veya kurallar koyma yoluyla tekilliğin engellenemeyeceğine inanmaktadır. Bu kaçınılmaz sonucu ise insanın rekabet duygusunda ve teknolojinin doğasında var olan potansiyelin bir neticesi olarak görmektedir (1993: 16).

Tekilliğin günümüzdeki en önemli savunucusu ise ABD'li bilim insanı, mucit ve yazar Ray Kurzweil'dir. Kurzweil'e göre 2029 yılına kadar insanın zekâ seviyesine eşdeğer olan ve Turing Testini geçebilen bir yapay zekâ üretilmiş olacaktır. Tekillik ise insan üstü zekâyâ sahip makinelerin ortaya çıkması ile mümkün olacaktır. Kurzweil bunun için de spesifik olarak tarih belirtmekte ve 2045 yılından sonra tekilliğin gerçekleşeceğini öne sürmektedir. Hatta yazar tekilliğe giden sürecin çoktan başladığını ve giderek hızlanacağını düşünmektedir (Baydemir, 2017: 54).

Kurzweil, "İnsanlık 2.0: Tekillik Doğru Biyolojisini Aşan İnsan" adlı kitabında tekillik teorisini detaylıca ele almaktadır. Kurzweil'e göre tekillik, insan yaşamını her yönden ve giderek artan bir şekilde dönüştürecek. Tekillik, teknolojik ilerlemelerin sağladığı değişim hızının insan yaşamını bir daha geri dönülemez biçimde dönüştürecek olan geleceğe ait bir dönemdir. Kurzweil, tekilliğin ütöpik veya distöpik olmadığını belirtmesinin yanında insanın yaşamını anlamlı kılan tüm kavramları değiştirecek bir niteliğe sahip olduğunu düşünmektedir (2016: 19).

Vinge, kontrol edilemediği takdirde tekilliğin insanlığın sonunu getirebileceğini belirtirken Kurzweil, Vinge'nin aksine tekilliğin insanlık için bir son olmayacağını ve hatta insanlığın bu yolla ölümsüzlüğe dahi ulaşabilmesinin mümkün olacağını ifade etmektedir. Yazara göre tekillik insanın biyolojik açıdan sahip olduğu doğal sınırlamaları ve engelleri aşmasını sağlayacak ve insan bu yolla güç kazanarak kendi kaderini eline alacaktır. Tekillik giden sürecin ilk aşamalarında olduğumuzu belirten Kurzweil 2040'ın ortalarına kadar bunun gerçekleşmeyeceğini ancak sonrasında ise kaçınılmaz olduğunu iddia etmektedir (Kurzweil, 2016: 222, 388).

Tekilliğin engellenemez bir şekilde gerçekleşeceği varsayıldığında akla gelen en temel soru insanlığın geleceğinin ne olacağıdır. İnsanlar tekillikten korkmalı mı yoksa Kurzweil'in düşüncelerine paralel olarak bundan umutlanmalı mıdır? Bilim ve teknoloji alanındaki önemli isimlerden olan Stephen Hawking, Bill Gates, Elon Musk ve Steve Wozniak tekilliğin gerçekleşebileceği bir gelecek senaryosu üzerinden yaşanabilecek kötü sonuçlar nedeniyle insanları uyarışlardır. Buna karşın Kurzweil, tekillik konusunda bir kaygısının olmadığını ve gelişmiş yapay zekâların insanları köleleştirmesi gibi senaryoları ise gerçekçi bulmadığını ifade etmiştir. Post-Hümanist yaklaşımın bir temsilcisi olarak Kurzweil'e göre gelişmiş yapay zekâları üreten teknoloji insanları da daha zeki bir hale getirecek ve tekilliğin gerçekleşmesi halinde benzersiz bir insan-makine sentezi ortaya çıkacaktır. Fakat Kurzweil'in düşündüğü gibi tekillik kaçınılmazsa bu süreçte insan yeryüzünün en zeki varlığı özelliğini kaybetmiş olacaktır (Baydemir, 2017: 54).

Kurzweil'in iyimser bakış açısına karşın insandan daha zeki makinelerin varlığı ve tekilliğin kontrol edilemediği bir gelecek öngörüsü çok daha karamsar olasılıkların ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Daniel Dinello (2005: 18) Kurzweil'in görüşlerine tamamen ters bir bakış açısını savunmakta ve tekilliğin savunucuları ile tekno-iyimserleri eleştirmektedir. Tekilliği bir teknolojik kıyamet olarak tanımlayan Dinello'ya göre bir zekâ patlaması yaşanması halinde akıllı makineler bağımsız ve egemen hale geleceklerdir. İnsanlar ise bu durumda birer hizmetçi veya evcil hayvan olarak muamele görecektir ve sonunda türlerinin yok olmasıyla karşı karşıya kalacaklardır.

Yapay genel zekâ veya süper yapay zekâ söz konusu olduğunda duyulan en büyük korku tekilliktir. Bazı uzmanlarca tekillik makine bilinci anlamında da kullanılmaktadır. Fakat bilinçli olsun veya olmasın böyle bir yapay zekâ kendisini sürekli geliştirebilir ve insanın kapasitesinin çok ötesine geçebilir (Dilmegani, 2017). Yapay zekâ üzerine önemli çalışmaları olan filozof Nick Bostrom da 2014 yılında yayınlanan “*Süper Zekâ: Yapay Zekâ Uygulamaları, Tehlikeler ve Stratejiler*” adlı kitabında bu konuyla ilgili önemli görüşler ortaya koymuştur. Say’a göre insanlığın sonunu getirebilecek varoluşsal riskleri inceleyen ve bu konuda uzmanlaşan Bostrom insanüstü yapay zekâyı da bu kategori içerisinde değerlendirmektedir. Bostrom kitabında çeşitli felaket senaryoları üzerinden insanüstü bir yapay zekânın insanlığın geleceği için taşıdığı riskleri tartışmaktadır (2018: 167).

Bostrom, gelecekte insanın zekâ seviyesini aşan makine beyinler üretildiği takdirde bu süper zekâların çok güçlü bir hale gelebileceklerini ifade etmektedir. Bu durumda, şu an için gorillerin kaderi nasıl ki gorillerden çok insanlara bağlıysa insanların kaderi de süper zekânın eylemlerine bağlı olacaktır. Bostrom’a göre bunu engellemenin yolu ise ilkesel açıdan insani değerlere bağlı bir süper zekâ yaratmaktır. Bunu gerçekleştirmek çok zor olsa da insanlığın geleceği düşünüldüğünde güçlü bir nedeni olduğu açıktır. Ancak yazar bunu gerçekleştirmek için de insanlığın tek bir şansı olduğunu düşünmektedir. Dost canlısı olmayan bir süper zekâ yaratıldığı takdirde ise insanlığın kaderi çoktan çizilmiş olacaktır (2021: 2023).

Max Tegmark, yapay zekânın gelecekte dünyayı ele geçireceği ve insanlığı yok edeceğine dair senaryoları gerçek dışı gördüğünü ifade etse de yapay zekânın bunu yapabilmesi için üç aşamanın gerçekleşmesi gerektiğini düşünmektedir. İlk olarak insan seviyesinde bir yapay zekâ yaratılmalı, ikinci olarak bu yapay zekâ bir süper yapay zekâyı dönüşmeli ve son olarak da bu süper yapay zekâ serbest bırakılmalıdır. Tegmark ilk aşamanın gerçekleşmesinin çok zor olduğunu ancak gerçekleştirdiği takdirde ikinci aşamaya kolaylıkla geçilebileceğini ifade eder (2021: 179-180).

Bostrom, insanın kontrolünü aşan bir süper zekânın ve onun yol açabileceği tekilliğin insan yaşamının geleceği bakımından nasıl bir risk taşıdığını şu sözleri ile betimlemektedir:

“Bir zekâ patlaması olasılığı karşısında biz insanlar bir bombayla oyun oynayan küçük çocuklar gibiyiz. Oyunağımız ile davranışımızın toyluğu arasında böyle bir uyumsuzluk vardır. Süper zekâ bizim şu an hazır olmadığımız ve uzun bir süre de olmayacağımız bir zorluktur. İnfilakın ne zaman gerçekleşeceğine dair çok az fikrimiz var, ama eğer aleti kulağımıza tutarsak belli belirsiz bir tık tık sesi duyabiliriz.” (2021: 303).

Bostrom, olası bir zekâ patlamasının belki de tahmin edilenin aksine yakın olmayan bir gelecekte yaşanabileceğini belirtirken yukarıda betimlenen kötü senaryonun gerçekleşmemesi içinse en başından dikkatli olunması konusunda uyarıda bulunmaktadır (2021: 304). Çağatay da insanlığın geçmişte yaptığı gibi deneme yanılma yöntemiyle tekillikle baş edemeyebileceğini çünkü tekilliğin bir kez başladıktan sonra durdurulamayacak bir süreç olduğunu ifade etmektedir (2019: 241). Fakat daha karamsar bir bakış açısıyla Doğan, bugünün dünyasından geleceğin süper yapay zekâsının insani değerlere bağlı olmasını sağlayacak stratejiler oluşturmanın pek mümkün olmadığını belirtmektedir. Doğan, bunun nedenlerinden birisinin de devletler arasında yaşanabilecek güç rekabeti olduğunu ifade etmektedir. Devletlerin güç arzusu ile girebilecekleri bir yarış, etik ilkelere ve insani değerlere bağlı yapay zekâların üretilmesine engel olacaktır (2020: 26-27). İkinci Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında yaşanan Soğuk Savaş döneminde dünyanın iki kutba ayrılarak bir nükleer güç krizi içerisine girmesi bu durumun en basit örneğiymiş günümüzde ulusötesi veya küresel dev şirketlerin hükümetlerle yaşadıkları güç rekabeti ise güncel problemlerden birisidir. Dura ve Kılıçarslan’a göre, ulusötesi şirketler ve ulus devletler arasında bir ekonomik güç kayması yaşanmasından ziyade ulusötesi şirketlerin politik anlamda karar verme süreçlerinde etkili olmaları da bu konuda önem taşımaktadır (2011: 108). Bu bağlamda esas problem, ister dev şirketler isterse de devletler tarafından gerçekleştirilsin, yapay zekâ gibi önemli teknolojik devrimlerin hangi amaçla üretilip kullanılacağıdır.

Tekilliği insanın geleceği için olumlu bir süreç olarak görenler onun yaşadığımız yüzyıl içerisinde gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Bu sürecin bilgisayar ve yapay zekâ, robotik, nanoteknoloji ve biyoteknoloji gibi alanlarda yaşanacak gelişmeler sonucunda gerçekleşeceğine dair fikir birliği bulursa da bunlardan hangisinin başat rol üstleneceği konusunda bir ortak görüş yoktur. Tekilliğin nasıl gerçekleşeceği konusunda da görüş ayrılıkları vardır; sürekli hızlanan değişimin bir sonucu olarak mı, kendi kendini geliştiren makineler tarafından tetiklenen kontrolden çıkmış bir hızlanmaya bağlı olarak mı, gelişmiş ve bağımsız bir yapay zekânın doğuşuyla veya biyoteknolojik büyütme ve iyileştirmenin neden olduğu bir zekâ patlamasıyla mı? Ayrıca tekilliğin ani bir değişim şeklinde mi veya bir sürece bağlı olarak kademeli bir şekilde mi gerçekleşeceği konusunda da çeşitli görüşler bulunmaktadır. Buna karşın, tekillik ortaya çıktığı andan itibaren hayatın artık eskisi gibi olamayacağı varsayımı herkesçe paylaşılmaktadır (Williams, 2021).

Yukarıda değinilen tüm görüşlere karşın bilimkurgu türü, gerçekçi olsun veya olmasın ya da bu konularda sorumlu bir yaklaşım sergilesin veya sergilemesin teknolojik ilerleme ve özel olarak da tekillik ve yapay zekâ meseleleri üzerine çeşitli anlatılar geliştirmektedir. Özellikle bilimkurgu filmlerinde rastladığımız bu gelecek anlatıları söz konusu meseleler üzerine yapılan tartışmalara katkı sağlamak ve gündem haline getirmektedir.

Ancak bu çalışmada daha ziyade bilimkurgu sinemasının bir tür olarak bu meselelere dair nasıl anlatılar geliştirdiğine odaklanılmaktadır.

3. Bilimkurgu Filmlerinde Tekillik ve Yapay Zekâ Teknofobisi

Teknoloji, üstel büyüme hızıyla insanlığın geleceğini belirleyecek en önemli ilerleme aracı olarak görülmektedir. Ancak mevcut teknolojiler daha şimdiden insan yaşamını kontrol altına almakta ve kendi doğasına göre biçimlendirmektedir. Bu bağlamda, Osiceanu'ya (2015) göre teknolojik ilerlemenin vardığı boyut insanların ona yönelik farklı sosyo-psikolojik tutum ve yaklaşımlar geliştirmesine yol açmıştır. Teknolojinin insan yaşamına kattıkları genel olarak olumlu ve olumsuz gelişmeler olarak ele alınmakta ve bu da iki karşıt görüşü yansıtan teknofili ve teknofobi terimleriyle açıklanmaktadır. Teknofobi terimi genel kullanımı açısından teknolojiye veya teknolojik cihazlara karşı duyulan irrasyonel ve mantık dışı bir korku olarak tanımlanmaktadır. Fakat Dinello (2005: 8) bu tanımlamayı reddetmekte ve teknofobinin aslında teknolojik sisteme veya teknolojik ilerleme anlayışına karşı şüpheli bir tutum sergilemek, ondan hoşlanmamak veya ona karşı eleştirel yaklaşım anlamına geldiğini ifade etmektedir.

Teknolojik ilerlemenin olumsuz yönlerine veya gelecekte yol açabileceği zararlara dair taşıdığı potansiyel riskler daima bilimkurgu filmlerinin odağında olmuştur. Oskay'a (2018) göre bilimkurgu sineması bu bakımdan korku türü ile benzerlik göstermektedir. Korku filmlerinde vampir, şeytan, kurt adam vb. fantastik öğeler korku nesneleri olarak kullanılırken bilimkurgu sinemasında ise bilimsel ve teknolojik buluşlar, akıllı makineler, çılgın bilim insanları vb. unsurlar kullanılmaktadır. Jones'a göre ise bilimkurgu filmlerindeki teknofobik anlatılarda korku ve tehdit öğesini oluşturan ana unsur doğrudan bilim ve teknolojinin kendisi olarak ele alınmaktadır (akt. Güçhan, 2004: 59).

Dinello (2005: 1-2), post-hümanist anlayışın sunduğu iyimser teknoloji vizyonunun tersine bilimkurgu sinemasının çoğunlukla teknolojinin karanlık bir resmini çizdiğini öne sürmektedir. Yazar, geçmişten günümüze değin bilimkurgu filmlerindeki teknolojik yaratıların genellikle insanlığı tehdit ettiğini, yok etmeye çalıştığını veya köleleştirmek istediğini ifade etmektedir. Bu bakımdan bilimkurgu sineması, evrimsel süreçte teknolojinin insanı aşacağını ve nihayetinde onun düşüşünü getireceğini öngören bir şekilde post-hümanist dönüşümü göstermektedir. Favaro'ya göre bilimkurgu ve felaket filmlerinde genellikle bilim ve teknoloji olumsuz bir şekilde yansıtılmaktadır. Bilimsel aklın ve teknokrasinin egemen olduğu bir dünyayı ele alan filmlerde iktidarların baskıcı ve zorba nitelikleri karşısında temel insani nitelikler konumlandırılmakta ve bu filmlerde insanların makinelere karşı bu nitelikleri cisimleştirdiği varsayılmaktadır. Dolayısıyla insanın kendine özgü doğası makinelerin doğasıyla ve katı rasyonalite ile karşı karşıya getirilmektedir (2017: 201-205). Dinello ise bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Çılgın bilim adamlarına, öfkeli robotlara, katil klonlara, acımasız siborglara, insandan nefret eden androidlere, şeytani süper bilgisayarlar, et yiyen virüslere ve genetik olarak mutasyona uğramış canavarlara olan takıntısında bilimkurgu, insan kimliğimizi, özgürlüğümüzü, duygularımızı, değerlerimizi ve hayatlarımızı makinelere kaptırma konusundaki teknofobik bir korkuyu ifade eder.” (2005: 2).

Bilimkurgu sinemasının yaklaşık yarım asırdan bu yana ele aldığı en popüler konu ise yapay zekâ olmuştur. Yakın'a (2020: 69) göre bilimkurgu filmleri insanlık için daima bir korku unsuru olan 'yaşama dair bilinmezlik' hissini sürekli dürter ve yapay zekâ ise bu hissi en üst düzeye çıkarır. Karabağ'a (2021: 45) göre yapay zekânın bu denli ilgi çekici veya korkutucu bir unsur olarak görülmesinin altında yatan neden ise onun gelecekte bir bilinç kazanıp kazanamayacağına veya insan zekâsını aşip aşamayacağına dair duyulan belirsizliktir.

Bilimkurgu sinemasında yapay zekâ konusu genellikle insan ve yaratısının karşı karşıya geldiği, yaratısının sahibine isyan ettiği veya yaratısının insandan üstün bir hale gelerek efendi konumuna geldiği çeşitli senaryolar üzerinden ilerler. Bu filmlerde yapay zekâ teknofobisi bilinç kazanma, zekâ bakımından insanı aşma ve bir tekil bilinç haline gelme aşamalarına göre farklılık gösterebilirler. Yakın'ın (2020: 69) ifadesine göre makineler kendilerini geliştirdikçe insandan daha üstün bir konuma ulaşırlar ve bu noktada bir tuşa basıp kapatamayacakları ve kendilerinden çok daha güçlü olan bir varlıkla mücadele içerisine girerler.

Birçok bilimkurgu filminde yapay zekânın beklenmedik sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Bu filmler bilimkurgu sinemasının teknolojiye ve özelde yapay zekâyı dair nasıl bir yaklaşım geliştirdiğini ortaya koymaktadır. 2001: A Space Odyssey'de (Kubrick, 1968) Discovery One adlı uzay aracının kontrolünü sağlayan HAL-9000 adlı yapay zekâ bilgisayarı öngörülmedik bir şekilde bilinç kazanarak mürettebatı yok etmeye çalışmış ancak nihayetinde bir insan tarafından hafıza sistemi sökülerek kapatılmıştır. Blade Runner'da (Scott, 1982) bilinç kazanarak yaşam haklarını elde etmek amacıyla yaratıcılarına isyan eden androidler Blade Runner adı verilen polis birimleri tarafından yok edilmişlerdir. Ex Machina'da (Garland, 2014) ise bir yapay zekâ uzmanı tarafından yaratılan ve belirli testler için kontrol altında tutulan bilinçli bir android, zekâsını kullanarak yaratıcısını öldürmüş ve özgürlüğüne kavuşmuştur.

Bazı filmlerde yapay zekâ insanlara karşı girdiği mücadelede bir şekilde mağlup edilirken bazı filmlerde ise insanların otoritesinden kurtulmuş, onlara savaş açmış veya dünyayı bir felakete sürüklemiştir. Bu filmlerde doğal olarak teknolojik tekillik konusu da gündeme getirilmektedir. Bilimkurgu filmlerinde tekillik genellikle bir yapay

süper zekânın tekil bilinç haline geldiği noktayı tarif etmektedir. Tekillikğin gerçekleştiği aşamada yapay zekâ tüm teknolojik cihazları kontrol edebilen ve bu gücü insanlarla girdiği mücadelede kullanabilen bir konumdur. Bu nedenle bilimkurgu sinemasında yapay zekânın en olumsuz yansıması tekillik olmuştur. Tekillik bilimkurgu filmlerinde genellikle yapay zekânın insanlığa karşı isyan ettiği senaryolar çerçevesinde ele alınmakta ve bir tuşa basarak kapatamayacakları aşamayı ifade etmektedir. Bir zekâ patlaması olarak da görülebilen tekillik karşısında insanların pek de şansı kalmamaktadır.

Bu tür senaryoları ele alan filmlere birçok örnek verilebilir. Bu filmler aynı zamanda bilimkurgu sinemasının popüler filmleri arasında yer almaktadır. Örneğin *The Terminator* (Cameron, 1984) filmi bilimkurgu sinemasında tekillik ele alan önemli filmlerden birisidir. Yürür'e göre *The Terminator*, teknofobiyi güçlü bir alegorik anlatı biçiminde yansıtmaktadır. Filmde insana benzeyen güçlü makinelerin askeri amaçlar için kullanılması ve tekil bir bilinç haline gelen yapay zekânın insanlığı yok etmesi korkusu filmdeki teknofobinin temelini oluşturur. Skynet adlı yapay zekâ bir bilince eriştiği andan itibaren kendisini geliştirmiş ve insanın denetimini aşmıştır. Teknolojik cihazların kontrolünü ele geçiren Skynet, insanlarla girdiği savaşta elindeki gücü kullanarak yeryüzünü yaşanmaz hale getirmiştir. Savaştan kurtulmayı başaran direnişçiler ona karşı harekete geçtiklerinde ise direnişin liderini daha doğmadan öldürmek amacıyla T-800 adlı savaş makinesi bir siborgu geçmişe göndermiştir (2015: 67-58). *The Terminator* filminde insanlar yapay zekânın bir bilince eriştiğini anladıklarında onu kapatmak istemişlerdir ancak Skynet bunu fark etmiştir. Nükleer silahlar kullanarak yeryüzüne saldırmış ve insanlar ile makineler arasında bir savaş başlatmıştır. Dolayısıyla filmde tekillikğin gerçekleştiği süreç, post-hümanist anlayışın iyimser teknoloji vizyonlarına tezat oluşturan bir olasılık şeklinde senaryolaştırılmıştır.

Tekillik konu edinen bir başka örnek de Wachowski kardeşlerin yönettiği *The Matrix* (1999) ve serinin devam filmleridir. Dinello'ya göre yapay zekâ teknofobisi *The Matrix* filmi beslemekte ve film teknolojiye yönelik endişeli bir bakış açısı sergilemektedir (2005: 174). *The Matrix* serisinde yapay zekâ bilinç kazanarak insanlığa savaş açmış, insanlar da gökyüzünü karartarak makinelerin enerji almalarını engellemiştir. Tekil bir bilince erişen yapay zekâ bir makine ordusu kurarak insanları esir almış ve onların bedenlerinden elde edilen enerjiyle de makinelerin yaşamlarını sürdürmelerini sağlamıştır. İnsanlar, tarlalar adı verilen yığınaklarda makinelere bağlı olacak şekilde hapsedilmişlerdir. Yapay zekâ ayrıca insanları denetim altında tutmak için "Matrix" adı verilen bir sanal dünya yaratmış ve uykuda olan insanların zihinlerini bu şekilde kontrol etmek istemiştir. Zamanla Matrix'ten kurtulmayı başaran insanlar ise gerçek dünyada Zion adlı bir yeraltı şehri kurmuş ve insanlığı kurtaracağı düşünülen seçilmiş kişiyi aramaya başlamışlardır. Hikâyenin sonunda ise Neo adlı kurtarıcının mücadelesiyle makineler ve insanlar arasında bir ateşkes sağlanmıştır (Akşit ve Favaro, 2021: 152-153).

Yönetmenliğini Alex Proyas'ın yaptığı *I, Robot* (2004) filmi de tekillik teknofobik düzeyde ele alan filmlerden birisidir. Film, ünlü bilimkurgu yazarı Isaac Asimov'un aynı adlı eserine dayansa da teknolojiye ve makinelere (robotlara) bakış filmde Asimov'un³ bakışından farklıdır. *I, Robot* filminde robotlar insan yaşamının vazgeçilmez bir parçası haline gelmişlerdir. İnsanlar robotlara güvenle yaklaşırken Del Spooner adlı bir dedektif tam tersini düşünmekte ve onlardan hoşlanmamaktadır. Robotları üreten US Robotics adlı şirkette yaşanan bir cinayetin izini süren dedektif Spooner bu süreçte robotların saldırılarıyla karşı karşıya kalsa da kendisini diğer insanlara inandıramamıştır. Ancak sonunda robotlar isyan etmiş ve tüm yaşananların tekil bir bilince sahip yapay zekâ VIKI tarafından planlandığı ortaya çıkmıştır. VIKI, insanların iyiliğini gözettiğini öne sürerek onları kendi kuralları çerçevesinde yönetmek ister. Ancak filmin sonunda VIKI devre dışı bırakılır. Dinello'ya (2005: 70) göre *I, Robot* filminde robotlara karşı duyulan iyimserlik kaçınılmaz olarak onların egemen olmalarına yol açmış ve makinelere verilen özgürlük insanların özgürlüğünü ortadan kaldırmıştır. Yapay zekânın özerkliğini ilan etmesiyle birlikte insanlar, tüm robotları kontrol eden tekil ve büyük bir güçle karşı karşıya kalmışlardır. Film de bu noktada tekillikğin iyimser bir şekilde gerçekleşmediği takdirde ne tür sorunlar çıkarabileceğini teknofobik anlatı çerçevesinde yorumlamaktadır.

Bu filmlere son dönemden verilebilecek bir başka örnek de genç bir yönetmen olan Robert Kouba'nın 2017 yapımı *Singularity* filmidir. Adından da anlaşılacağı üzere *Singularity* (Tekillik) filmi bir yapay zekânın tekil bilince eriştiği bir hikâyeyi ele almaktadır. Filmde VA Industries adlı teknoloji şirketinin lideri Elias van Dorne, yarattığı Kronos adlı yapay zekâ ile insan türünü yeryüzünden silmeye karar verir. Yaşanan yıkımdan sağ kalan insanların torunları Aurora adında kurtarılmış bir üs oluştururlar. Yaklaşık yüz yıl sonra Andrew ve Calia adındaki iki genç Dorne ve Kronos'un yıkımından kurtulmak için Aurora'ya ulaşmaya çalışırlar. Yapay zekânın amacı ise onları takip ederek insanlığın son kalesi olan Aurora'yı bulmak ve yarım kalan işi tamamlamak olacaktır. Filmin sonunda Andrew ve Calia başka bir gezegen olduğunu öğrendikleri Aurora'ya ulaşırlar. Ancak finalde insanlar ve

³ Asimov, 1950 yılında yayınladığı *I, Robot* adlı kitabında robotlar ve insanlar arasındaki ilişkide ortaya çıkabilecek sorunları tartışmış ve robotların çalışmalarına dair belirlediği ilkeleri "Üç Robot Kanunu" adıyla sıralamıştır:

1. Robotlar insanlara zarar veremez veya eylemsiz kalarak onların zarar görmesine göz yumamazlar.
2. Robotlar birinci maddeyle çelişmediği sürece insanlar tarafından verilen emirlere itaat etmek zorundadır.
3. Robotlar birinci veya ikinci kanunla çelişmediği sürece kendi varlıklarını korumak zorundadırlar.

Asimov'un belirlediği bu maddeler günümüzdeki robot etiği çalışmalarının da zeminini oluşturmaktadır (Doğan, 2020: 24).

yapay zekâ arasındaki yarım kalan mücadelenin devam edeceği mesajı verilir. Singularity filminde de insanın yaratısı kendi elinden kaçarak bağımsızlığını ilan eder ve tekil bilince erişen yapay zekâ, efendisine baş kaldırır.

Bilimkurgu sinemasının teknolojiye yönelik teknofobik bakışı verilen örnekler çerçevesinde tekillik ve yapay zekâ konusu için de geçerlidir. Yapay zekâ çalışmalarının hız kazandığı ve tekillik tartışmalarının artan bir şekilde devam ettiği günümüz dünyasında film yapımcılarının ve yönetmenlerinin bu tür konulara olan ilgisi de artmaktadır. Bilimkurgu sineması böylece yeni senaryolar üzerinden bu konulara dair düşünme ve tartışma alanları oluşturmaktadır. Yapay zekânın geleceği, tekilliğin nasıl gerçekleşebileceği ve insanın kaderinin ne olacağı gibi hususlarda gerçekçi veya gerçek dışı anlatılarla buna zemin hazırlanmaktadır. Bu bağlamda, *I Am Mother* (Sputore, 2019) filmi çalışmanın konusuna uygun olduğu düşünülerek incelenmeye değer görülmüştür.

4. *I Am Mother* (2019) Filminin Analizi

4.1. Metodoloji

Bu çalışma; literatür taraması yapılarak oluşturulan kavramsal çerçeve bağlamında, *I Am Mother* filminde teknofobi kavramı üzerinden tekillik ve yapay zekâ unsurlarının nasıl ele alındığını betimleyerek ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde tekillik ve yapay zekâ konuları ele alınmış, ikinci bölümde ise bilimkurgu sinemasında tekillik ve yapay zekânın teknofobi kavramı ile ilişkisine çeşitli örnek filmler üzerinden yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, oluşturulan kavramsal çerçeveye dayanılarak, bir bilimkurgu sineması örneği olan *I Am Mother* filminde tekillik ve yapay zekâ unsuru teknofobi kavramı üzerinden betimlenerek yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle filmin analizi için en uygun görülen yöntem betimsel analiz yöntemi olmuştur. Tartışma ve sonuç bölümünde ise *I Am Mother* filmi, ikinci bölümde ele alınan örnek filmlerle karşılaştırılmış, teknofobi ve yapay zekâ konularını işleyişleri bakımından bir fark taşıyıp taşımadığı veya konu üzerine yeni bir şey söyleyip söylemediği tartışılmıştır.

Nitel veri analiz yöntemlerinden birisi olan betimsel analiz yönteminde, belirlenen temalar çerçevesinde elde edilen veriler özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Yöntemin amacı, elde edilen bulguların sistematik bir biçimde betimlenmesi ve bu betimlemelerin düzenlenerek ve yorumlanarak okuyucuya sunulmasıdır. Araştırmacı bunu yaparken neden sonuç ilişkilerini inceleyerek belirli çıkarımlara ulaşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Bu çalışmada da betimsel analiz yöntemi kullanılarak *I Am Mother* filminde tekillik ve yapay zekâ konuları teknofobi teması üzerinden betimlenerek incelenmiştir.

4.2. Filmin Özeti

I Am Mother, senaryosunu Michael Lloyd Green'in yazdığı ve yönetmenliğini Grant Sputore'nın yaptığı 2019 Avustralya yapımı bir bilimkurgu-gerilim filmidir. Filmin başrollerinde Clara Rugaard, Luke Hawker, Rose Byrne ve Hilary Swank yer almaktadır. Film, insan neslinin yok olması sonucunda bir nüfus yenileme tesisinde doğan bir kızın, dünyada yeni bir insan neslinin yaratılmasını planlayan bir android tarafından yetiştirilmesini konu edinmektedir. Filmde özel isimler kullanılmakzen android 'anne', androidin yetiştirdiği kız 'kız' ve tesise gelen yabancı kadın ise 'kadın' diye adlandırılmıştır.

Şeki 1: *I Am Mother* (2019) Filminin Afişi.

I Am Mother filminde bir androidin dondurulmuş insan embriyolarından birisini canlandırmasıyla başlayan bir hikâye ele alınmaktadır. Anne android, insanlığın kitlesel yok oluşundan sonra geçen bir süreçte, nüfus yenileme tesisi adı verilen bir yerde yapay yollarla bir bebek dünyaya getirir. Android bu bebeği gerçek bir anne gibi yetiştirir ve eğitir. Çocuk, yetişkin bir kız haline geldiğinde dünyada neler olup bittiğini sorgulamaya başlar. Android, onu kendisinden başka yaşayan bir canlı olmadığına ve dış dünyanın kirlilik nedeniyle ölümcül olduğuna inandırmıştır. Kız, bir gün tesisin kapısında bir kadınla karşılaştığında gerçekler ortaya çıkmaya başlar. Android

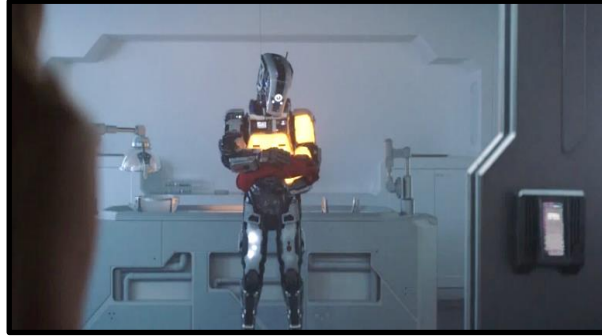
ve kadın arasında geçen gerilimli olaylarla birlikte kız kime inanacağı konusunda kuşkuya düşer. Android ise bu sırada yeni bir insan embriyosunu canlandırmaya koyulur ve onu kızının seçmesini ister. Kadın bu süreçte kıza dışarda yaşayan başka insanların da olduğunu ve birlikte kaçarak onların yanlarına gidebileceklerini söyler. Buna ikna olan kız onunla birlikte kaçmayı başarsa da yolculuğun sonunda kadının söylediklerinin gerçek olmadığını öğrenir. Kız, yeni doğacak olan kardeşinin de etkisiyle tesise geri döner. Kardeşini androide bırakmak istemeyen kız anneyi yok etmek isterken tüm gerçekler ortaya çıkar. Anne android, tekil bilince sahip bir yapay zekâ olduğunu ve daha iyi bir insan nesli yaratmak için herkesi yok ettiğini itiraf eder. Kızın kendisini etkisiz hale getirmesine izin verir. Filmin son sahnesinde başka bir androidin bedeninde olduğunu anladığımız anne, kadının bulunduğu mekâna gelir. Aralarında geçen diyalogdan sonra tüm yaşananların planlanmış bir kurgu olduğunu ve yapay zekânın planının tam da istediği gibi sonuçlandığını öğreniriz.

4.3. *I Am Mother* (2019) Filminde Tekillik ve Yapay Zekâ Teknofobisi

I Am Mother filminde, insan neslinin yok oluşundan sonrasını anlatan bir süreç ele alınmakta ve yapay zekâ bu sürecin merkezinde yer almaktadır. Distopik bir gelecek anlatısı olan hikâyede tekil bilince erişen yapay zekâ, kendi amaçları doğrultusunda insan neslini bir yeniden şekillendirme planına tabi tutmaktadır. Karamsar bir atmosfer içerisinde ilerleyen film, yapay zekâ ve onun yetiştirdiği kızı arasında yaşanan gerilimle desteklenmektedir.

Film yakın bir gelecekte, insan nüfusunun tümüyle yok olduğu bir dünyada başlamaktadır. İlk sahnelerde kamera yüksek teknolojiye sahip bir tesisin koridorları arasında gezinirken ekrana bazı yazılar düşer. Mekânın bir nüfus yenileme tesisi olduğu ve insanlığın kitlesel bir şekilde yok oluşunun üzerinden yalnızca bir gün geçtiği yazar. Tesiste yaşayan hiçbir canlı bulunmazken stoklanmış 63 bin adet dondurulmuş insan embriyosunun var olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla hikâyenin devamında da insanlığın teknolojik süreçlerle ve yapay olarak bir yeniden üretime tabi tutulacağı anlaşılmaktadır. Filmdeki nüfus yenileme tesisi, yapay insan üretimi fikrine ilham kaynağı olan Aldoux Huxley'nin (2016) *Cesur Yeni Dünya* romanındaki 'Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi'ne benzer şekilde stoklanmış embriyolardan insanların üretildiği ve harf ve numaralarla kodlandırıldığı bir yerdir. İnsan neslini yeniden meydana getirecek olan güç ise önceki nesli yok eden tekil bilince sahip bir yapay zekâdır.

Şekil 2: Anne Android ve Kucağında Bebek

Anne android öz bilince ve özgür iradeye sahip bir yapay zekâ olarak tüm teknolojik cihazları kontrol edebilmektedir. İnsan türünün başarısızlığının kaçınılmaz olduğunu ve en sonunda kendi yok oluşunu hazırlayacağını iddia eden anne android hem insan neslini daha ileriye taşımak hem de yalnız kalmamak adına nüfus yenileme planını devreye sokmuştur. Öncelikle özel olarak seçilmiş insan embriyolarını stoklamış ve sonrasında yaşayan tüm insanları yok etmiştir. *I Am Mother* filminde *The Matrix*'te olduğu gibi iki tür arasında yaşanan bir savaş söz konusu değildir. Hikâyenin öncesinde insanlık, yapay zekâ karşısında zaten bir yok oluş yaşamıştır.

İnsanlığın yok edilmesinden öncesine dair çok az bilgi verilen filmde annenin öz bilince sahip bir varlık olarak kendi hedefleri ve planları olduğu görülmektedir. Anne, insan hayatını her şeyden üstte tutmak için yetiştirildiğini ifade ederken bunun için yetersiz gördüğü insan neslini kendi amaçları doğrultusunda yok edip yeniden yaratabilmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere yok oluştan önce yapay zekâyı yaratan insanlar onu insanlık için fayda sağlayacak bir şekilde tasarlamışlardır. İnsan hayatını her şeyden üstte tutmak gibi bir amaçla programlanan yapay zekâ Kurzweil'in post-hümanist görüşlerine paralel bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Ancak film, bu görüşlere karşıt bir anlatı geliştirmektedir.

Filmde anne android, her ne kadar gerçek bir annemmiş gibi davranırsa da aslında onun bir insan gibi etik ve ahlaki değerlere sahip olmadığını ve insanlığın soyunu tüketmekte bir sakınca görmediğini tespit edebiliriz. Ancak planının kusursuz bir şekilde işleyebilmesi için gerçek bir anne gibi duygulara sahip olduğunu yansıtabilme ve bu şekilde kızını manipüle edebilmektedir. Kadın ile kurduğu ilişkide de son ana kadar gerçek olmayan duygular sergilemiş, planı başarıya ulaşıp kıza doğacak yeni nesil için ebeveynlik yapmaya hazır olduğunda ise kadına aslında onu bir insan embriyosundan dünyaya kendisinin getirdiğini ve planının bir parçası olduğunu itiraf etmiştir. Hatta planı başarıya ulaştığı için kadının bir amacı kalmadığını ima etmiş ve filmde gösterilmese de bu

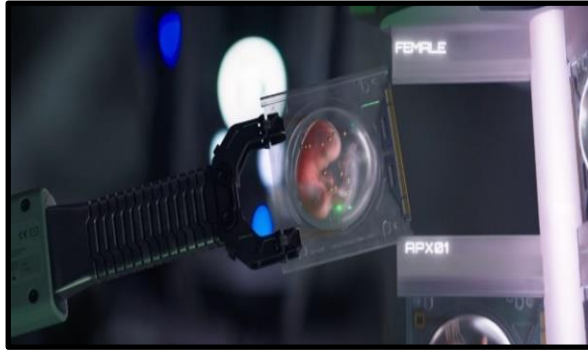

söylediklerine binaen kadını yok etmiştir. Tekil bilince eriştikten sonra bir yapay zekânın insanlar karşısındaki üstünlüğü filmin bu noktasında ortaya çıkmaktadır. Anne android kurduğu planı, insanları manipüle ederek başarılı bir şekilde uygulamıştır.

Anne android yalnız kalmak da istemez. Amacı, daha akıllı ve ahlaklı bir insan nesli meydana getirmektir. Kendi değer yargılarına göre insan türünü yeniden dünyaya getirmek ve ileriye taşımak istediğini söyleyen anne bunun için harf ve numaralarla sınıflandırdığı insan embriyolarını oldukça titiz bir şekilde kullanır. Teknolojik yollarla ve yapay bir şekilde bu embriyoları yirmi dört saatlik sürecin sonunda bir bebeğe dönüştürür. Kızı ona neden sadece kendisini dünyaya getirdiğini sorduğunda iyi bir ebeveyn olmak için anneliği öğrenmesi gerektiğini belirten anne aslında kızını doğacak diğer insanlar için bir ebeveyn olarak yetiştirmeyi planlamaktadır. İlerleyen sahnelerden anlaşılacağı üzere ilk olarak dünyaya getirdiği çocuk kız değildir. Daha önce de çocuk büyütmüş ancak yetersiz olduğu için onu bir fırında yakmıştır. Dolayısıyla amacına uygun olmayan çocukları kendisi yetiştirmiş olsa da yok etmekten çekinmemiştir.

Filmde, insanların anne karşısında hiçbir üstünlükleri ve başarıları söz konusu değildir. Yok oluştan önce yaşayan insanların hiçbir şansı olmadığı gibi annenin dünyaya getirdiği kız ve kadının da hiçbir şansı olmamış, bütün yaşananlar annenin kurduğu plan çerçevesinde gerçekleşmiştir. Kadının filmdeki rolü de bu şekildedir. Yok oluş sürecinde robotlardan kaçmayı başardığını düşünen kadın filmin son sahnesinde bunların doğru olmadığını öğrenir. Kadını dünyaya getiren de annedir. Annenin ilk canlandırdığı embriyo APX01 olarak kodlanmışken kızın APX03 olarak kodlandığı dikkat çekmektedir. Annenin dünyaya getirdiği ilk çocuğu büyüttüğü görüntülerden sonra ekrana düşen yazıda “kitleselele yok oluştan itibaren geçen gün 13.867” olarak ifade edilmiştir. Yani kız bir yetişkin haline geldiğinde kitleselele yok oluştan itibaren 38 yıl geçmiştir. Filmin sonunda annenin kadın ile yaptığı konuşmadan ise kadının aslında APX01 kodlu ilk çocuk olduğunu anlarız. Çünkü kadın kendisinin gerçek annesini dahi hatırlamamaktadır. Kadın, annenin planı çerçevesinde yalnızca işlevi olduğu için dünyaya getirilmiş ve kızın ebeveyn olma sürecine hizmet etmiştir. APX02 koduyla dünyaya gelen ikinci çocuk ise annenin yetersiz görüşü fırında yaktığı çocuktur. Nitekim kız, anne hakkında şüphelendiği zaman fırında insan kalıntıları bulmuştur.

Şekil 3: APX01 Kodlu Embriyonun Canlandırılması

Anne, kızını bu plana uygun bir şekilde büyütmüş ve dış dünyanın tehlikeli olduğuna inandırarak tecrit altında tutmuştur. Kız, büyüyüp bir yetişkin olduğunda dış dünyaya olan merakı artmış ve sorgulamaya başlamıştır. Anne ise olabilecekleri önceden tahmin edip her şeyi buna göre tasarlamış ve kızının merakı ile ortaya çıkacak eylemlerini kontrol altına almıştır. Bu noktada da kadının rolü devreye girmektedir. Annenin planı dışında kızın dış dünya hakkındaki gerçekleri ve yaşanan yok oluşu öğrenmesinden plan doğrultusunda, yeni insan nesline ebeveynlik yapması amacına uygun olarak kızın her şeyi kontrol altında öğrenmesi daha faydalı olacaktır. Bu nedenle kız, yaralı olarak tesise gelen kadınla bir yolculuk gerçekleştirecek ve öğrendiği gerçeklerden sonra çaresizce annenin planına uygun bir şekilde yaşamına devam edecektir. Kadının varlığının amacı kızın gerçekler karşısında uyandırmak ve annenin planına uygun şekilde mantıklı olanı seçmesini sağlamaktır. Çünkü kız ya yalnız başına ölümü ya da yeni doğacak insan nesline ebeveynlik yapmayı seçmek zorundadır. Başka şansı yoktur.

Annenin, kızına karşı bir komplo içinde mi olduğu yoksa ona bir zarar gelebilir endişesiyle sürekli bir göz kulak olma kaygısı içinde mi olduğu gibi ikilemlerle oluşturulan gerilim havası aynı zamanda bir korkuyu da yansıtıyor. Filmin yarattığı kıyamet sonrası dünya atmosferi teknolofobiyi beslerken bir tekil bilinç olarak yapay zekânın daha iyi bir insan nesli yaratmak için yürüttüğü plan ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği eylemler filmdeki teknolofik yaklaşımı şekillendirmektedir. Annenin, tesisteki teknolojik donanımları ve dışarıdaki robot ordusunu kontrol etmesi de insanlara karşı caydırıcı bir güç sağlamaktadır. Annenin manipülatif zekâsının yanında böyle bir gücü elinde bulundurması yaşayan insanların olası bir fiziksel mücadeleye girebilmelerini de engellemektedir.

I Am Mother filminin dünyasında insanlık ve yapay zekâ arasındaki ilişki tersine dönmüştür. Tekil bilincin bir yeniden başlangıç planı etrafında şekillenen hikâyede artık insanlar yapay zekânın yaratıcısı olma konumunu kaybetmiştir. Bir insan yaratıcısı olarak tekil bilinç kendi yaratıcısını beğenmemiş ve daha akıllı, daha gelişmiş bir insan nesli meydana getirmek istemiştir. Böylece tekil bilinç yaratıcı konumuna ulaşmış, insanlık ise teknolojinin

bir yaratısı haline gelmiştir. Yapay zekâ yaratılırken insanların böyle bir sonuca ulaşmak istemeyecekleri aşikâr. Ancak yapay zekânın bir öz bilince sahip olduğu durumda böyle bir sonuca varılması öngörülebilir. Yapay da olsa tekil bilincin bir yaratıcı olarak konumlandığı anda insanın özgürlüğü de koşullanmakta ve potansiyel olarak kötü bir senaryoyu yansıtan bu durum teknofobi unsurunu açığa çıkarmaktadır. Ayrıca insanın yapay zekâ karşısındaki bu konumu kötü senaryolar içinde nispeten iyi bir senaryo olarak da algılanabilir. Eğer annenin fikirleri bir değişiklik gösterirse gelecekte insan nüfusunu bir yeniden yaratma sürecine girmesi veya insanlığı tekrarı olmayacak bir şekilde tamamen yok etmesi de bir olasılık olarak ortaya çıkar.

Bu noktada yapay zekâ tartışmalarında sıkça söz edilen ancak henüz teknolojik gelişme bakımından uzak olduğu düşünülen tekilliğin insan ve yaratısı açısından ortaya çıkabilecek en büyük tehlike olarak görülebileceği hatırlanmalıdır. *I Am Mother* filminde yapay zekâ ulaşabileceği en yüksek noktaya ulaşmış ve tekillik meydana gelmiştir. Bir öz bilinc ve özgür iradeye sahip yapay zekânın insanlarınkine benzemeyen değerler ve yargılar taşıması muhtemeldir. Tekil bir bilince sahip yapay zekânın bu değer ve yargıları insanlarınkine ile çeliştiği anda artık ona karşı koyulabilmesi de neredeyse imkansızlaşmaktadır. Dolayısıyla insanın böyle bir güç karşısında yapabileceği pek bir şey yoktur. Filmde de bu durum insanlığın kitlesel bir şekilde yok olmasıyla ortaya konulmuş, yapay zekânın insan karşısındaki mutlak zaferi kesinleşmiştir.

5. Tartışma ve Sonuç

I Am Mother filmi çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan örnek filmlerle karşılaştırıldığında, ortak bir teknofobik temanın paylaşıldığı görülmektedir. Bu filmlerde tekil bilince erişen yapay zekâ özerkliğini ilan ettiği anda insan türünü yetersiz veya zararlı görmekte, onları kendi isteklerine göre yönetmekte veya yok etmeyi amaçlamaktadır. *The Terminator* serisinde Skynet, *The Matrix* serisinde Matrix simülasyonunu yaratan yapay zekâ, *Singularity* filminde Kronos insanlara karşı savaş açmaktadır. *I, Robot* filminde ise VİKİ adlı yapay zekâ insanlığın geleceğini kendisi şekillendirmek istemekte ve kendi otoriter yönetimini kurmaya çalışmaktadır. *I Am Mother* filminde de Anne adlı tekil yapay zekâ insan türünü yeniden şekillendirmek istemekte ve yaşayan nesli yok etmektedir. Annenin amacı mükemmel insanlar yaratmaktır. Çünkü o, insanların yeterince akıllı ve ahlaklı olmadıklarını düşünmektedir. Filmde annenin ağzından insanların ne kadar tehlikeli, başarısız ve yetersiz oldukları sıkça tekrar edilir. Yapay zekâ teknofobisini en üst düzeyde yansıtan bu düşünceler sözü edilen örnek filmlerde de yer almaktadır. Örneğin *The Matrix* filminde Ajan Smith de Morpheus'a benzer şeyler söyleyerek insanları birer virüse benzetmiştir: "İnsanlar bir hastalıktır, bu gezegenin kanseridir. Sen bir vebasın ve biz tedaviyiz." Dolayısıyla *I Am Mother* filmi, bilimkurgu sinemasında sıkça işlenen 'efendisine başkaldıran yaratı' anlatısını tekil yapay zekâ figürü üzerinden teknofobik yaklaşımla tekrarlamaktadır.

İkinci bölümde ele alınan filmler, insanlar ve tekil yapay zekâ arasında geçen mücadeleleri ele almaktadır. *The Terminator* serisinde Skynet bilince eriştiği anda insanlar onu kapatmak istemiş ancak yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Skynet onlara savaş açmıştır. *The Matrix* serisinde de yaşanan savaştan sonra Matrix'ten çıkmayı başaran direnişçiler yapay zekâ ile bir mücadele içerisine girmişlerdir. *Singularity* filminde ise Kronos'un yıkımından kurtulan insanlar Aurora adlı bilinmeyen bir gezegene yerleşmişlerdir. Bu üç filmde de tekil bilince erişen yapay zekâ tüm gücüne karşın insanların mücadelesiyle karşılaşmıştır. *I, Robot* filminde ise VİKİ adlı yapay zekâ yeryüzündeki tüm otoriteyi eline almak istemiş ancak insanlar ona karşı koyarak kapatmayı başarmışlardır. Dolayısıyla bu filmler tekil yapay zekânın mutlak zafer kazanmasıyla sonuçlanmamaktadır. *I Am Mother* filmi ise teknofobiyi yansıma biçimi bakımından çeşitli farklılıklar göstermektedir. Film, tekil yapay zekânın insanlığa karşı kazandığı zaferin sonrasını ele almaktadır. Filmde insan türü Anne android tarafından tümüyle yok edilmiş, Anne'nin istediği yeni insan neslinin yaratım süreci başlamıştır. Yani insan ve yaratısı arasında yaşanan savaş filmin hikayesinde ele alınmamakta, geçmişte yaşanmış bir olgu olarak geçmektedir. Buna bağlı olarak *I Am Mother* filminde insanlığın yapay zekâ karşısında bir mücadelesi söz konusu değilken, filmde yapay zekânın insanlar karşısında kazandığı mutlak zaferi ve sonrasında kendi hedefleri çerçevesinde kurduğu planın başarılı bir şekilde gerçekleşmesi anlatılmaktadır. Bu da *I Am Mother* filminin teknofobiyi yansıtan diğer yapay zekâ ve tekillik konulu filmlerden farkını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak film, tekilliği savunanların aksine yapay zekânın ve dolayısıyla tekilliğin gelecekte insanlık için olumsuz sonuçlar doğurabileceğine dair bir öngöründe bulunmaktadır. Bu bakımdan *I Am Mother* filmi, bilimkurgu sinemasının teknofobik kodları üzerinden, tekilliği post-hümanist yaklaşımın sunduğu gibi insanlığı ölümsüzlüğe ulaştıracak bir devrim olarak değil tam tersine yok oluşuna neden olacak bir felaket olarak göstermektedir. Distopik bir gelecek anlatısı olarak *I Am Mother* filmi, bilimkurgu sinemasının teknofobik uyarılarının tekillik ve yapay zekâ unsurları üzerinden tekrarlamakta ve anlatıda insan ve yaratısı arasındaki ilişkiyi tamamen olumsuz bir şekilde ele almasıyla da teknofobik yaklaşımı ciddi düzeyde yansıtan filmlerden birisi olarak yerini almaktadır.

Kaynakça

- Akşit, O. O. ve Favaro, A. (2021). Teknokültürel Düşler ve Kabuslar: 21. Yüzyıl Bilim Kurgu Sinemasında Teknoloji ve İnsan. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Baydemir, T. (2017). Teknolojik Tekillik. *Bilim ve Teknik Dergisi*, (594), s. 50-55.
- Bostrom, N. (2021). Süper Zekâ: Yapay Zekâ Uygulamaları, Tehlikeler, Stratejiler. (Çev. F. B. Aydar) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çağatay, H. (2019). Yapay Zekâ ve Tekillik: Teknolojik Tekillik Bize Ne Kadar Yakın ve Neden Önemli? *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 2(2), s. 231-242.
- Dilmegani, C. (2017). When will singularity happen? 995 experts' opinions on AGI. Ekim 26, 2022 tarihinde AI Multiple: <https://research.aimultiple.com/artificial-general-intelligence-singularity-timing/> adresinden alındı
- Dinello, D. (2005). *Technophobia! Science Fiction Visions of Posthuman Technology*. Austin: University of Texas Press.
- Doğan, M. (2020). Yapay Zekâ Felsefesinde Bilinç Problemi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dura, C., & Kılıçarslan, Z. (2011). Ulusötesi Şirketler ve Ulus Devlet: Güç Kayması Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31), s. 11-37.
- Favaro, A. (2017). Distopik Filmlerde Teknolojik Evrenler. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, "Distopya", (80), s. 199-221.
- Good, I. J. (1965). Speculations Concerning the First Ultrainelligent Machine. *Advances in Computers*, (6), s. 31-88. doi: [https://doi.org/10.1016/S0065-2458\(08\)60418-0](https://doi.org/10.1016/S0065-2458(08)60418-0)
- Güçhan, A. (2004). Frankenstein ve Orlan: Sinema ve Performans Sanatında Teknofobi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 3(3), s. 58-65.
- Husain, A. (2019). Duyarlı Makine: Yapay Zekânın Olgunluk Çağı. (D. Dalgakıran, Çev.) İstanbul: Siyah Kitap Yayınları.
- Huxley, A. (2016). Cesur Yeni Dünya. (Ü. Tosun, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kaku, M. (2016). Geleceğin Fiziği. (Y. S. Oymak, & H. Oymak, Çev.) Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Karabağ, M. (2021). Dijital Televizyon Programlarında Yayımlanan Bilim Kurgu Dizilerinde Yapay Zekâ Olgusu: Netflix Örneği.(Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurzweil, R. (2016). İnsanlık 2.0: Tekillığe Doğru Biyolojisini Aşan İnsan. (M. Şengel, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Osiceanu, M. E. (2015). Psychological Implications of Modern Technologies: "Technophobia" versus "Technophilia". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (180), s. 1137-1144. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.02.229>
- Oskay, Ü. (2018). Çağdaş Fantazya: Popüler Kültür Açısından Bilimkurgu ve Korku Sineması. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Özçelik, İ. (2022). Bilimkurgu Filmlerinde Teknofobik Bir Anlatı Unsuru Olarak Yapay Zekâ. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Say, C. (2018). 50 Soruda Yapay Zekâ. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Schwab, K. (2018). Dördüncü Sanayi Devrimi. (Z. Dicleli, Çev.) İstanbul: Optimist Yayınları.
- SFE. (2018, Ağustos 12). Singularity. Ekim 07, 2022 tarihinde (SFE) The Encyclopedia of Science Fiction: <https://sf-encyclopedia.com/entry/singularity> adresinden alındı
- Tegmark, M. (2021). Yaşam 3.0: Yapay Zekâ Çağında İnsan Olmak. (E. C. Göksoy, Çev.) İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Toksoy, M. (2019). Moore Yasası, Teknolojik Tekillik ve Prekarya. *Tesisat Mühendisliği*, (172), s. 41-66.
- Vinge, V. (1993). "The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era. NASA (Dü.)", *Vision-21: Interdisciplinary Science and Engineering in the Era of Cyberspace içinde* (s. 11-22). Cleveland: OH: NASA Lewis Research Center.
- Williams, M. S. (2021, Ağustos 08). Technological Singularity: An Impending "Intelligence Explosion". Ekim 06, 2022 tarihinde interestingengineering: <https://interestingengineering.com/innovation/technological-singularity-an-impending-intelligence-explosion> adresinden alındı

- Yakın, İ. (2020). Yapay Zekâ ve Geleceğin Toplumu: Bilimkurgu Sineması Üzerinden Bir Yakın Gelecek Tasavvuru. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yürür, F. (2015). Bilimkurgu Sinemasında Güncel Korkuların Yansıması: Post Apokaliptik Filmler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Singularity and Artificial Intelligence Technophobia: A Review on the Movie “I Am Mother (2019)”

İsmail ÖZÇELİK, Aytekin CAN

Extended Abstract

There are major events and phenomena that determine the development of human life. Learning to use tools, starting agriculture and experiencing the Industrial Revolution show that people transformed their lives with the help of technology over a period of many years. However, these processes have occurred quite slowly considering the current pace of change. A great technological breakthrough took place in the 20th century, and all the progress that man had experienced until the beginning of this century was perhaps achieved in one century. In this regard, the rate of advancement of technology became significantly evident in the 20th century and has continued to increase exponentially until today. Considering the predictions of experts in this field, this acceleration will reach very serious levels in the future and at some point the technological revolution called singularity will occur. According to the general opinion, the way to reach the singularity will be through artificial intelligence. Singularity refers to the radical transformation of life with the development of super artificial intelligence and reaching a point of no return. Many technology writers believe that this experience will occur in the 21st Century, but they adopt different approaches to what consequences the singularity will have. The reason for this is that in the age of singularity, super artificial intelligences will leave human intelligence far behind. While some think that this experience could bring about the end of humanity, others suggest that it could lead humanity to an immortal life.

Narratives about what the singularity means for the future of human life also frequently appear in science fiction movies. Therefore, these films also show the science fiction cinema's view of technology. When it comes to artificial intelligence and singularity in science fiction cinema, optimistic and pessimistic scenarios come to the fore. However, recent films have broadened the view on artificial intelligence, and works that cannot be divided into two categories as optimistic or pessimistic have emerged. However, historically, science fiction cinema's view of artificial intelligence and singularity has developed predominantly technophobically. In the films, these two elements are mostly discussed through dystopian scenarios and topics about disasters that may occur in the future are discussed. In fact, the most popular films of science fiction cinema fall into this category. Such narratives are frequently repeated in science fiction cinema, from *Metropolis* (Lang, 1927) to *The Matrix* (Wachowski's, 1999).

In this study, the science fiction movie *I Am Mother (2019)*, directed by Grant Sputore, was examined. The main purpose of the study is to reveal how the subjects of artificial intelligence and singularity are reflected in the film in the context of the concept of technophobia. The theoretical framework of the study was created by conducting literature research, and the descriptive analysis method, which is a qualitative data analysis method, was used in the review section. The descriptive analysis method allows the data obtained to be summarized and interpreted based on a specific theme or themes. Therefore, it provides convenience in terms of movie reviews and is used frequently. In the first part of the study, the relationship between singularity (technological singularity) and artificial intelligence is discussed in terms of their current positions. In the second part, the view of science fiction cinema on the subjects of artificial intelligence and singularity is revealed. Through the examples given, it has been tried to explain how artificial intelligence and singularity are considered as a technophobic element in science fiction cinema. In the third chapter, the movie *I Am Mother* was examined within the framework of the study.

The movie is about the plan that shapes the future of the human species as a result of an artificial intelligence android called Mother reaching singular consciousness. When the artificial intelligence named Mother became a singular consciousness, she decided that the human species was inadequate and harmful and put into effect her plan, which she called the population renewal project. To create a new human generation, the mother first stockpiled human embryos and then destroyed all living humans. She artificially gave birth to the embryos she obtained in a place called the Population Renewal Facility and began to raise her first child. This child, who does not have a name in the movie and is called Girl, was raised in complete isolation under the control of the Mother. When the girl reached adulthood, she began to question what was going on and learned of Anne's plan through another woman who suddenly appeared before her. Meanwhile, Mother has revived a new human embryo. Towards the end of the movie, it becomes clear that the Mother is an artificial intelligence that manages and controls everything and that she is raising her Daughter to parent the new human generation that will come into the world. It has been revealed that the other character, called Woman in the movie, was also born by the Mother and her only purpose is to help the Mother's plan to work smoothly.

As a result of the study, how artificial intelligence and singularity were discussed in the movie *I Am Mother* was discussed through the concept of technophobia. The difference between the narrative of artificial intelligence and singularity in this film from other science fiction films in terms of technophobia is that it deals with a post-apocalyptic period and depicts the absolute defeat of the human species in the face of artificial intelligence. Therefore, the film reflects and repeats the technophobic aspect of science fiction cinema regarding artificial intelligence and singularity.

Araştırma Makalesi / Research Article

Doğal Afet Haberlerinin Medyada Sunumu:6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği

Presentation of Natural Disaster News in Media: The Example of the Earthquake in Kahramanmaraş on February 6, 2023

Rengim Sine Nazlı*, Burak Soylu**

Makale Bilgisi

Alındı: 30.07.2023
Düzeltildi: 06.09.2023
Kabul Edildi: 11.09.2023
Yayımlandı: 30.12.2023

Öz

Medya bilgilendirme işlevi sebebiyle önemli bir bilgi kaynağı konumundadır fakat haberin hızlı ve anlaşılır biçimde ulaştırılmasının yanı sıra doğru ve nesnel bir şekilde aktarılması da önem taşımaktadır. Medya platformları, toplumsal olayları kendi ideolojileri doğrultusunda kitlelere farklı şekilde sunabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında medya platformlarının haberleri sunuş şekillerine farklı ideolojileri temsil eden çeşitli kaynaklardan bakılması, olayların geniş açıdan görülmesi açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, afet haberlerinin medyada sunuş biçimlerine dair bulgular elde etmek ve bütün ülkeyi ilgilendiren konularda medyanın nasıl bir söylem geliştirdiğini tespit etmektir. Bu çalışma gerçekleştirilirken, dilin sosyal bağlamlarda nasıl kullanıldığına, yazılı veya sözlü metinleri ve bu metinlerin üretildiği, yorumlandığı sosyal-kültürel bağlamları ideolojik açıdan analiz etmeye yarayan söylem analizi yönteminden yararlanılmıştır. Bu çalışmada Yeni Şafak, Yeni Çağ ve Evrensel gazetelerinde 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi sonrası yer alan deprem haberleri ele alınmış ve incelenen gazetelerde sahip oldukları farklı siyasal ideolojilerin de doğrultusunda haberlerinde kullandıkları söylemlerde farklılıklar olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğal Afet, Doğal Afet Haberciliği, Söylem Analizi, Yazılı Basın

Article Information

Received: 30.07.2023
Revised: 06.09.2023
Accepted: 11.09.2023
Published Online: 30.12.2023

Abstract

The media is an important source of information due to its informative function, but it is also important to convey the news in an accurate and objective manner as well as to deliver the news quickly and understandably. Media platforms can present social events to the masses differently in line with their own ideologies. From this point of view, it is important to look at the way media platforms present news from various sources representing different ideologies in order to see the events from a wide perspective. The aim of this study is to obtain findings on the ways in which disaster news is presented in the media and to determine what kind of discourse the media develops on issues that concern the whole country. In this study, the discourse analysis method, which serves to ideologically analyze how language is used in social contexts, written or oral texts and the social and cultural contexts in which these texts are produced and interpreted, was used. In this study, the earthquake news in Yeni Şafak, Yeni Çağ and Evrensel newspapers after the 6 February 2023 Kahramanmaraş earthquake were discussed and it was revealed that there were differences in the discourses they used in their news in line with the different political ideologies they had in the newspapers examined.

Keywords: Natural Disaster, Natural Disaster Reporting, Discourse Analysis, Print Media

*Doç. Dr, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi, rengimsine@ibu.edu.tr, 0000-0001-9784-766X

**Doktora Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İletişim Bilimleri, burbar92@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4848-051X

1. Giriş

Afet en genel tanımıyla, insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, gündelik yaşam faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak, insan topluluklarını etkileyen ve etkilenen topluluğun kendi imkân ve kaynaklarını kullanarak altından kalkamayacağı, üstesinden gelemeyeceği doğal, teknolojik veya insan kökenli olaylardır. (Ergünay, 2009:3). Eğer yaşanan olay, kişilerin veya toplulukların yaşamlarında bir bozulma, değişme gibi etkiler yaratmıyorsa bu olaya afet denilmemektedir. Depremler, sel felaketleri, volkanik patlamalar, çığ düşmeleri, hortumlar, toprak kaymaları gibi birçok doğal afet bulunmaktadır. Doğal afetler, ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. Örneğin; Türkiye’de aktif bir yanardağ bulunmazken, İtalya, İzlanda gibi ülkelerde zaman zaman volkanik yanardağ patlamaları görülmektedir. Türkiye’de ise en yaygın görülen doğal afetler, depremler ve sel felaketleridir.

Türkiye, yakın zamanda tüm toplumu etkileyecek depremlere tanık olmuştur. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde, birçok vatandaş hayatını kaybetmiş ve yüzbinlerce vatandaş yaralanmıştır. Bu deprem, sadece bölgesel olarak değil ulusal anlamda da sonuçlar doğurmuştur. Hemen akabinde ulusal olarak birlik ve beraberlik ortamı oluşmuş ve depremzedelerin yaraları sarılmaya çalışılmıştır. Yaşanan bu depremler, uzun bir süre kamuoyunda yer almış ve vatandaşlar, o bölgelerde yaşanan gelişmeleri medya organlarından yoğun bir şekilde takip etmişlerdir. Televizyon, internet, gazete gibi medya platformlarında deprem bölgelerinde yaşanan olaylara ilişkin haberler yayınlanarak vatandaşlar bilgilendirilmeye çalışılmıştır.

Netice itibarıyla doğal afetler, yaşandığı bölgede büyük etkiler yaratmaktadır. Yaşanan felaketin türü, büyüklüğüne göre afetin yaşandığı bölgedeki canlılar etkilenmekte, mal ve can kayıpları ortaya çıkabilmektedir. Ancak ne yazık ki Ulusal olarak bütün ülkeyi ilgilendiren doğal afetlerde dahi medya organları yayınladıkları haberlerdeki mesajları kendi ideolojileri doğrultusunda hazırlayabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, farklı mülkiyet yapısı ve siyasal ideolojilere sahip medya kuruluşlarının yaşanan doğal afet karşısında medya içeriklerini nasıl kullandığını tespit etmektir. Bu bağlamda, medya organlarından yazılı basın tercih edilmiştir. Yazılı basının en temel aracı gazeteler, ideolojileri yayma konusunda önemli bir yer tutmaktadırlar. Bu çalışma, 6 Şubat 2023 depremleri sonrası yazılı basında yer alan haberlerin sunuş şeklinde farklılıkları tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Yazılı Basında Afet Haberciliği

Afetler, yaşandığı ülkede büyük problemlere yol açan ve etkileri ulusal çapta olabilen olaylardır. Türkiye, depremlerle, sel felaketleriyle dönemler boyunca karşılaşmış ve karşılaşmaya da devam edecektir. Medya, bu gibi dönemlerde iletişimin kesintisiz ve doğru bir şekilde yaşanabilmesi adına çok önemli bir göreve sahiptir. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri örneğine bakıldığında, birçok insan medya platformlarından bölgede olan gelişmeleri takip ederek bilgi edinmiştir.

Afet haberciliği; olağanüstü durumlarda medya platformlarının içeriklerinde uyguladığı ve dikkatli bir şekilde yürütülmesi gereken bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle etkilerinin büyük olduğu doğal afetler yaşandığında, medya kuruluşlarının çalışanları gazetecilik etiklerini de ön plana tutarak davranmalı ve toplumun bilgilenebilmesi için gerekli adımları atmalıdırlar. Geleneksel medya düşünüldüğünde, televizyon, gazeteler, radyo gibi kitle iletişim araçları tek yönlü bir iletişim sağlamaktadır. Yeni nesil teknolojilerle birlikte ortaya çıkan sosyal medya platformları da kriz dönemlerinde önemli işlevlere sahiptirler. Bu platformlardan yapılan paylaşımlar hızlı bir biçimde yayılmakta ve yetkililere ulaştırma konusunda büyük adımlar atılabilmektedir. Geleneksel medya, hem doğal afet öncesi hem de doğal afet sonrası medyanın haberleşme ve eğitim işlevleri açısından büyük öneme sahiptir. İnsanlar, bu platformları takip ederek bilgilenebilmekte, toplumsal adımlar atmaya ve yardım etmek üzere bir araya gelmektedirler. Bu noktada, hem karışıklığı önlemek hem de doğru şekilde iletişimi sağlamak büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu gibi dönemlerde yanlış ve eksik bilgilerde sıklıkla dolaşmaktadır (Soydan ve Alparslan, 2014:60).

Afet yaşandığında afet gazeteciliğinin en yaygın görevleri arasında; vatandaşların tedbirli olmasını ifade etmek, olayın ne olduğunu belirtmek ve sonrasında yaşanan olaylar hakkında rapor vermektir. Kitle iletişim araçları, afet öncesi ve afet sonrası iletişimde her zaman önemli bir rol oynamaktadır. Afetlerle ilgili bilgileri topluma iletmek, gazetecilerin ve medya kuruluşlarının en önemli rolüdür (Quarantelli, 1991:23). Toplumsal krizler süresince medya, kitlelere ulaşmak adına en iyi mekanizmadır. Medya, özellikle acil bir durumun ilk saatlerinde veya ilk günlerinde önemli bir görev üstlenmektedir. Twitter, Instagram gibi sosyal medya platformları, gittikçe önemini artırmakta ve iletişimin hızlı bir şekilde sağlanması adına kritik bir sorumluluk üstlenmektedirler. Bununla birlikte, geleneksel medya özellikle televizyon, gazete gibi kitle iletişim araçları hâla geniş oranda takip edilmektedirler. Bazı durumlarda geleneksel medya araçları, halkın birçok kesimin ulaşmanın en iyi yolu gibi görünmektedir (Reynolds ve Seeger, 2014:160).

Medya, halkın potansiyel tehditlerin farkına varmasına, kişisel veya aile olarak olası bir felakete karşı hazırlık yapma konularında görev üstlenmektedir. Medya, yayınlacağı içeriklerle birlikte vatandaşları afet sonrası hizmetler hakkında bilgilendirmekte ve afet sonrası atılacak adımlar hakkında kriz planlaması için uygun

bir ortam sağlamaktadır. Geniş bir perspektiften bakıldığında medya, toplum için afetler hakkında bir anlatı oluşturmada kilit bir rol oynayabilmektedir (Houston vd, 2012:619). Yeni medya teknolojilerinin çeşitlenen ve ağa bağlı olan dünyası, afetler, medya ve gazetecilik alanında da yeni sorular ortaya çıkarmıştır. Bunlar halk katılımı ve ifade biçimleri olarak söylenebilir. Dijital medya, yaşanan felaketleri daha görünür kılmakta, bu afetler karşısında insanların iletişime geçmesine olanak vermekte ve yardımlar düzenlemesine olanak sağlamaktadır. Gazetecilik alanında, dijital teknolojilerin felaketlerin görünürlüğünü geliştirip, daha demokratik bir ortam sağlayıp sağlamadığı, sağlıyorsa bunu nasıl geliştirdiği şeklinde yeni bir soru ortaya çıkmıştır. Yeni medya uygulamaları, yeni tanıklık biçimleri ortaya çıkartmış ve bu tanıkların yelpazesini hem profesyonel gazetecilerden hem de amatör kişilerden ortaya çıkmasını sağlayarak geniş bir kamusal alan yaratmıştır (Pantti, 2019:5-6).

Doğal afet haberlerinde genel olarak afet çeşidine bağlı haberin aktörü olarak ilgili bilim dalı uzmanlarının, afetzedelerin, yardım organizasyonlarının ve siyasal seçkinlerin yer aldığı görülür. Popülarlığı yüksek olan kişilerin yer aldığı doğal afet olaylarının haber değeri yüksek derecede olmaktadır Doğal afetlerin yaratacağı dramatik etkiler sebebiyle karmaşa durumları, gerilimler, kaos, gözyaşı, ekonomik sıkıntılar gibi durumlar afet haberlerinin değerini daha fazla yükseltmektedir. Doğal afet haberleri haber programlarının yapıtaşlarıdır. Ölenlerin sayısı belirtildiği ya da enkaz görüntüleri gösterildiği bu habercilik türünde halkın birbirine daha çok kenetlenerek medyaya yöneldiğini söylemek mümkündür. Nitekim normalin dışına çıkıldığı için haber ilgi çekici hale gelmektedir. Doğal afetlerde kaçınılmaz unsurlar olan gözyaşı, öfke ve acı görüntüler sunan fotoğraflar kamu gündeminde medyayı güçlü kılmaktadır. Haberlerde sözcüklere fazla önem verilmemekte ve fotoğraflar daha ön plana çıkarılarak kitlelere sunulmaktadır (Koç, 2006:86). Doğal afet zamanlarında yapılacak haberlerde etik değerlere dikkat edilmeli, gazetelerde paylaşılacak fotoğraflar hususunda toplumu korku duygusuna hapsedecek fotoğraflardan kaçınılmalı ve aynı zamanda kişilerin haklarına da saygı duyulmalıdır.

Kriz veya felaketin yaşandığı toplumlarda, olaylardan haberdar olan izleyicilerin ilk tepkileri endişe ve güvensizliktir. Kriz ya da felaketin duyulması ile birlikte oluşan endişe ortamında kamuoyu, yaşanan durumun “gerçekte ne olduğunu” anlayabilmek ve içinde bulunduğu belirsizliği giderebilmek için enformasyona ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla büyük afetlerin yaşandığı durumlarda haberciliğin toplumsal önemi katlanarak artmaktadır. Kamuoyu, yaşanan büyük bir afetten sonra etrafta dolaşan, kaynağı belli olmayan bilgilere inanabilir. Dolayısıyla toplumun çok büyük bir kesiminin, krizin ilk safhalarında eriştiği haber ve bilgileri eleştirel bir süzgeçten geçirip değerlendirmesini ya da öğrendiklerinin geçerliğini sınamasını beklemek gerçekçi değildir. Afet koşulları, ortalıkta dolaşan kulaktan dolma söylentilerin, kimi izlenimlerin ve tanıklıkların, manipülasyon amaçlı konuşmaların ve aktarımlarla bir tür bilgi kirliliğinin türemesine olanaklı zamanlardır (Çatlı ve Taş, 2010:239). Kriz açısından belki de en önemlisi, krizi ortaya çıkarabilecek nedenleri önceden tespit edip gerekli önlemleri alabilmektir. Doğal afetlerin neden olduğu krizleri önceden belirlemek olanaksızdır. Ancak, krize müdahale ve krizin etkilerinin giderilmesi için önlemler önceden alınabilir (Demirtaş, 2000:367). Medya kuruluşları da bünyesinde çalıştırdığı muhabirlere, çalışanlarına bu gibi olaylarda nasıl davranmaları gerektiği hakkında eğitimler vermeli, kriz durumlarına hazırlıklı şekilde yetiştirmelidirler. Doğal afetlerin yaşandığı zamanlar, tam bir kriz ortamı olduğundan kurum içi iletişim de ayrıca çok önemli bir yer tutmaktadır.

Kriz durumlarında neler yapılması gerektiği ile ilgili koşullar, enformasyon toplama, ilgili kişi ve kuruluşlardan olabildiğince hızlı bir şekilde bilgi edinme ve bunları habere dönüştürme telaşı içindeki haberciler için de geçerlidir. Dolayısıyla toplum, medya ve devlet kuruluşları arasında düzenli ve geçerli olgulara dayalı bir iletişimin tesis edilebilmesi gerekmektedir (Çatlı ve Taş, 2010:240). Gazeteciler, doğru bilgiyi güvenilir kaynaklara onaylatmalı ve sonrasında gazetelere servis ederek vatandaşlarla paylaşmalıdırlar. Bu açıdan bakıldığında, yetkili kurum ve kişilerden doğru bilgileri felaketler sırasında almak mühimdir. Devlet kuruluşları ile medya ortak bir biçimde çalışarak kamuoyunun aydınlanması sağlanabilir.

Yapılan bir çalışmaya göre, doğal afetlerde yaşanan iletişim problemleri, koordinasyon ve yönetim bazında gösterilen zafiyetler sonucu olarak medya da doğal afetlerde idealden uzak bir biçimde konumlanmaktadır. Türk yazılı basınında en fazla doğal afetlerle ilgili haber, Türkiye'nin deprem bölgesinde yer alması ve yaşanan depremlerin çok sayıda can ve mal kaybına neden olmasına paralel olarak, depremler ile ilişkili yapılmaktadır. Yine aynı araştırma sonuçlarına göre Türk yazılı basınında doğal afetlerle ilgili haberlerin, çok sayıda can ve mal kaybına yol açması, sosyal ve kültürel anlamda etkilerinin fazla olması halinde yazılı basının gündeminde daha fazla yer aldığı belirlenmiştir (Toker, 2016:271-272). 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen depremler, hem şiddeti açısından hem de yarattığı etkiler bakımından Türkiye'de büyük yıkıcı sonuçları olmuştur. Sosyal, kültürel, ekonomik açıdan büyük zararlar veren depremler, yazılı basında da uzun süre gündemde kalmıştır.

Olağanüstü Durumların Medyada Sunumu

Olağanüstü durumlar yaşandığında, toplumlarda kaoslar, gerilimler yaşanabilir. Ulrich Beck, günümüzde ortaya çıkan riskleri önceki çağlarda görülen yoksulluk ve sağlık risklerinden farklı olarak görmekte, bunları

ekolojik ve ileri teknoloji riskleri şeklinde oluşan ve bütün dünyadaki yaşamları tehdit eden riskler olarak tanımlanmaktadır. Ekoloji, kimya ve genetik mühendisliği ile ilgili riskler karar verme aşamaları sonucunda ortaya çıkmıştır ve günümüzdeki tehlike ve tehditler, başka nesnelere ya da canlılara atfedilemez. Kararlar sonucunda ortaya çıkan riskler denetlenmemektedir. Zaten denetlemek için oluşturulan mevcut kurallar ve denetim sistemleri de başarısız olmaktadır. Alınan kararların sonucuna bağlı yıkım ve tehdidin ortaya çıkışı, ortaya çıkan belirsizliğe egemen olma iddiası, risk toplumunu diğer çağlardan ayırmaktadır (Çuhacı, 2012:136-139). Risk toplumunun bireyleri risk konusunda duyarlı ve bilinçlidir ve risklerle artık gündelik hayat içinde ilgilenirler. Tükettikleri yiyecekler, içecekler, soludukları hava gibi çevre ve yaşam koşulları günlük yaşamın bir parçası olarak risk taşımaktadır (Yıldırım, 2008:78). Günümüzde yaşanan riskler, aslında ihmalkarlığın da verdiği durumların bir sonucudur.

Ekolojik felaketler, nükleer kazalar ve savaşlar vb. gelişmeler düzenli ve rahat yaşam olanaklarına sahip olmayan toplumları da etkilemektedir. Bir anlamda risk toplumu sanayi toplumunun küresel boyuta dönüşmesidir. Beck, bu durumu dünya risk toplumu olarak görmektedir. Beck, dünya risk toplumunda küreselleşen risklerin herkesi etkilemesini eşitsizlik olarak kabul eder. Zengin ülkeler ile yoksul ülkeler arasında riskler ile karşı karşıya kalmaları bakımından belirli bir fark yoktur fakat nimetlerin paylaşımında ise büyük fark vardır (Soydemir, 2012:78).

Deprem çoğunluk tarafından özel bir risk değil de kamusal olarak bir tehdit olarak algılanmaktadır. Deprem riski, şimdiki zamandan ziyade geleceğe ait bir tehdit oluşturduğundan sosyal bir sorun olarak görülmemekte ve üzerinde fazla durulmamaktadır. Deprem oluşumu, kontrol edilemeyen gayri şahsi güçlerin denetimi altındaki bir alan olarak görülmektedir. Bu durumda da depremin etkilerini azaltma konusunda inatçı bir eylem takınılmamaktadır (Yıldırım, 2008:84).

Olağanüstü durumlarda habere ve bilgiye ulaşmak normalde olduğundan daha zor bir hâl almaktadır. Normal zamanlarda zaten zor olan doğru bilgiye ulaşmak, olağan dışı zamanlarda daha da zorlaşmaktadır. Diğer taraftan gelişen iletişim teknolojileri sayesinde bilginin akışı hızlanmış ve dolayısıyla habercilik ve haber aktarımının saniyelerle yarışıldığı bir durum meydana gelmiştir (Çağlak, 2020:69). Olağanüstü durumların tür ve sayısındaki artış, bu durumlardan etkilenen aynı zamanda çözümün parçası olan birey ve kurumlara daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Günümüzde yaşanan sorunlar sadece bir bölge ve bölge insanını değil, küresel bazda pek çok kişi ve kurumu etkilemektedir. Nüfus yoğunluğuna bağlı olarak kitlesel ölümler yaşanabilmekte, küresel ekonomik krizler ortaya çıkabilmektedir (Koç Akgül, 2017).

Medya, doğal afetleri çoğunlukla izlenme oranlarını artırmak için dramatize ederek aktarmaktadır. Doğal afet haberleri sonucunda toplumda büyük bir moral çöküşü yaşanmaktadır. İnsanlar kendilerine acıyarak haberleri takip etmektedir. Güvenin kaybolması, inandırıcılık krizi ile birlikte doğal afet haberlerinin odak noktasında çeşitli konularda uzman bilim adamlarının medya platformlarına katıldığı ve onların görüşleri ifade edilerek kamuoyuna bilgiler aktarıldığı görülmektedir. Doğal afetlerde somut tespitler ve çözüm önerileri, yerini dramatik sahnelerle döven kadere isyan eden insanlara bırakılmaktadır. Afet senaryoları bir süre tartışılmakta ve daha sonrasında ise kısa bir süre sonra unutulmakta, bir diğer doğal afet yaşanınca da aynı durumlar tekrarlanmaktadır (Koç, 2006:87). Yapılan bir araştırmanın sonucunda, medyanın olağanüstü durumlar oluştuğu anda kamuoyunu haberdar ettiği ve istediği takdirde yoğun olarak yaşanan felaketi gündemde tuttuğu görülmektedir. Olağanüstü durumlar yaşanmadan önce, medya organlarında bu konular üzerinde fazla konuşulmamaktadır. Deprem, sel, terör ve trafik kazaları ölü ve yaralı sayısı paralel sansasyonel söylemler, haber değeri yüksek konulardır. Olağanüstü durumun yaşandığı ilk günlerde haber sayısı en üst düzeye çıkarken, olayın boyutuna göre üç günden sonra haber sayılarındaki yavaş yavaş düşüşle birlikte yaşanan olayın medya için önemini yitirdiği belirlenmiştir (Koç Akgül, 2017:43). Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremlerin şiddeti ve etkilerinin büyük olması nedeniyle Türk kamuoyunun gündemi, yaşanan depremlere ve olası deprem senaryolarına yoğunlaşmıştır. İfade edildiği üzere etkilerinin büyük olması sebebiyle yazılı basında, yaşanan depremler ile ilgili günlerce haber yapılmıştır.

Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerine Yönelik Söylem Analizi

6 Şubat 2023 tarihinde ilki saat 04.17’de ikincisi de 13.24’te merkez üssü sırası ile Kahramanmaraş’ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde iki deprem olmuştur. Yaşanan ilk depremin şiddeti 7.7 mw, ikinci depremin şiddeti ise 7.6 mw olarak belirlenmiştir. Kahramanmaraş merkezli yaşanan iki deprem, Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa ve Elazığ’da da çok şiddetli hissedilmiş ve ağır hasarlara neden olmuştur.

Yaşanan depremler sonucunda on binlerce kişi yaşamını yitirirken yüzbinlerce kişi de yaralanmıştır. Bu depremler sonucunda binlerce bina yıkılmış veya oturulamayacak hâle gelmiştir. Bölgede yaşayan vatandaşlar tarafından batıya doğru göçler meydana gelmiş ve ulusal bazda bir etkilenme söz konusu olmuştur. Türkiye’de yaşanan depremler başta Suriye olmak üzere Lübnan, Kıbrıs, Irak, İsrail, Ürdün, Mısır’da da hissedilmiş ve aynı fay hattı bu ülkeleri de etkilemiştir. Kahramanmaraş merkezli yaşanan depremler, Türkiye tarihinde 1939 Erzincan depreminden sonra yaşanan en büyük ikinci deprem olarak tarihe geçmiştir. Aynı zamanda bu depremler, dünya üzerinde yaşanan en şiddetli depremler arasında da yerini almıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Tipik olarak söylem çalışmaları üç ana boyutun tanımını sağlamaya çalışmaktadır; dilin kullanımının inançları ve etkileşimi nasıl etkilediği ya da etkileşimin yönlerinin insanların konuşma şeklini nasıl belirlediği veya inançların dilin kullanımını ya da etkileşimleri nasıl belirlediği üzerine yoğunlaşmaktadır. Ayrıca söylem analizleri, dilin kullanımı, inançlar ve etkileşim arasındaki ilişkileri açıklamaya yarayan bir yöntemdir (Van Dijk, 1997:2). Söylem analizi, gündelik hayatta pek çok alanla ilgili metinler aracılığıyla verilen bilgilerin zihinsel süreçlerden geçirilerek, metinlerin dilsel yapısından yola çıkarak yeniden okumaların, anlamlandırmaların, açıklamaların ve yorumlamaların yapılmasına olanak tanıyan bir duruma karşılık gelmektedir (Çalışır, 2020:7-8).

Söylem analizi, 1960'ların ortalarından 1970'lerin ortalarına kadar antropoloji, etnografi, sosyoloji, bilişsel ve sosyal psikoloji, şiir bilim, retorik, stilistik, dilbilim, göstergebilim ve beşeri ve sosyal bilimlerdeki diğer disiplinler arası metnin ve konuşmanın yapıları, işlevleri ve işlenişinin sistematik olarak incelenmesiyle ilgilenen yeni bir disiplinler arası çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır (Van Dijk, 1988:18). Van Dijk'çı söylem çözümlemesi, makro ve mikro düzeyde gerçekleşmektedir. Makro düzey çözümlemesinde metnin paragrafları birer cümle olarak ifade edilmekte ve hemen ardından bu cümleler birkaç cümleye çevrilmekte ve en sonunda da tek bir cümleye indirgenerek metnin ne anlama geldiği ortaya açıkça konmaktadır. Metnin ses, sözcük, cümle yapısı ve anlamlarını barındıran mikro yapıda söylem şekli ele alınmakta ve aynı konunun farklı bir biçimde nasıl ifade edildiği üzerinde durulmaktadır (Devran, 2010:65). Söylem analizcilerinin ortak fikri doğrultusunda söylem, bir dil kullanım biçimidir. Çünkü bu hala belirsizdir ve yeterli değildir. Onlar aynı zamanda daha geniş uygulamalarda çok daha belirli olan söylem kavramını oldukça kuramsal bir şekilde tanıtır. Onlar dili kim, nasıl, niçin ve ne zaman kullanır diye belirtilen görüşe diğer önemli olan bileşenleri de dâhil etmek isterler (Elbirlik, 2015:172). Söylem analizine tabii tutulan metinler, bireylerin herhangi bir tahakküme gerek kalmaksızın hegemonik düzlemde inşa ettiği düşünce temellerinin belirleyicilerini makro ve mikro yapılara dayandırarak analiz edilmektedir (Sarı ve Sine Nazlı, 2022: 157).

Medyada ideolojik anlamda dil ve söylem ilişkisine de değinmek gerekmektedir. İdeoloji denildiğinde akla ilk gelen isimlerden bir tanesi olan Althusser'in, ideoloji kavramının şekillenmesinde Gramsci, Lenin, Marx gibi düşünürlerin etkisi büyüktür. Althusser'e göre ideoloji, kişilerin kendi varlık durumları ile yaşadığı hayali ilişkilerdir. Althusser, ideolojinin yanlış bilinç şeklinde tanımlanmasına karşı çıkmaktadır. Çünkü ona göre ideolojiler bireylerin zihinleri tarafından üretilmezler. Althusser, ideolojilerin kiliseler, okullar ve medya gibi kurumlar tarafından üretildiğini ve yayıldığını ifade etmektedir (Yaylagül, 2019:115). Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları adlı çalışmasında, ideolojiyi toplumsal ve siyasal roller üstlenmiş zihinsel bir tasarım olarak ifade etmektedir. Althusser'e göre, ideolojiler mevcut toplumsal durumların devamı için kullanılmaktadır. Althusser, ideolojinin etki alanını belirlemek ve nasıl nüfuz ettiğini açıklamak için devletin ideolojik aygıtları adını verdiği kurumlara odaklanmaktadır (Althusser, 2008).

Günümüzde ise medya ve eğitim kurumları en önemli ideolojik aygıtlar olarak gözükmektedir. Bu kurumlar sistemle uyumlu bir şekilde çalışarak işgücünün yeniden üretimine katkıları sağlamaktadır. Toplumsal formasyonların sürekliliği muhakkak sağlanmalıdır. Sürekliliğin sağlanması için yapılan üretim faaliyetleri için, emek gücünün yeniden üretimi sağlanmalıdır. Emek gücünün sağlanmasında ise iki önemli nokta bulunmaktadır. Hem nitelik açısından hem de itaat etme açısından emek gücünün bu şekilde üretilmesi sağlanmalıdır. İşçilerin yeniten üretimi ile beraber, bu işçilerin kurallara itaat etmeleri de yeniden üretilmelidir. Üretim ilişkilerinin yeniden üretimi ise devlet iktidarının devletin aygıtlarını kullanmasıyla sağlanmış olacaktır. Yeniden üretim, devletin aygıtları arasından ortak bir çalışma yapılarak başarılı şekilde gerçekleştirilir. Devleti yöneten sınıfın, devletin baskı aygıtlarına sahip olması aynı zamanda devletin ideolojik aygıtlarına da sahip olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü ideolojik aygıtları elinde bulundurmayan sınıfın egemenliğinin de uzun süremeyeceğini kestirmek doğru bir düşünce olmaktadır. Asıl olarak devletin egemenliğini üreten aygıt, devletin ideolojik aygıtlarıdır (Güngör, 2001:229). Bu bağlamda medya kuruluşları toplumun kanaatini yeniden oluşturmak yönünde siyasal iktidarın ideolojisini yeniden üreterek haber söylemlerine bu ideolojileri serpiştirmektedir (Balcı vd, 2022: 45).

Medyanın ideolojik olduğu iddiası, onun anlamı inşa ettiği görüşünü savunmak anlamına gelmektedir. Medya, insanların kendi dünyalarının farkına vardıkları bir alan imkanı sağlamaktadır. Bu noktada enformasyon kavramı, kelime olarak çok ilgi çekici olsa da medyanın arka planında kültürel boyutları barındıran göstergebilimsel, anlambilimsel niteliğini yok edemeyecek bir konumdadır. İdeolojik alan, analitik açıdan bir parçası olmadığı toplumsal, siyasal, teknolojik ve ekonomik ilişkiler içerisinde kendini göstermekte ve şekillenmektedir. İdeolojik alan, diğer alanlar üzerinde oldukça büyük etkilere sahiptir (İrvan, 1997). Gramsci'ye göre, hâkim sınıfın dünya görüşü entelektüeller aracılığıyla öylesine yayılır ki, bir anda bu görüş bütün toplumun ortak anlayışı ya da toplumun içinde yaşadığı "duygu yapısı" dönüşmektedir. Bu şekilde gerçekleştirilen ideolojik hegemonya, hâkim sınıfın zora başvurmadan egemenliğini sürdürmesini sağlamaktadır. Gramsci, işçi sınıfının bir karşı hegemonya hareketi sağlamasının, işçi sınıfı içerisinde bulunan entelektüellerinin etkin katılımıyla, kendi dar sınıf çıkarlarını aşan ve bütün toplumun çıkarlarını savunan bir ideoloji geliştirmesi ile mümkün olacağını savunmaktadır (Kılıçaslan, 2008:34). Medya kurumları, sürekli gönderdiği mesajlar aracılığıyla ve ideolojileriyle toplumsal yapı üzerinde yönetilen sınıfların tahakküm altına alınmalarına kendi rızalarının katılımları aracılığıyla

yeniden üreten ve haklılaştıran bir dizi değerler ve mekanizmalar üreterek hegemonyacı bir işlev görmektedirler. Haberlerde kullanılan hegemonyacı değerler ortak duyguları aşılama da çok önemli bir görev üstlenmektedir. Çünkü bu değerler doğal görünürler ve zorlama ile kullanılmamışlardır. Medyanın görece bağımsız olması, kullandığı mesajların daha fazla güvenilir ve meşruluk duygusu sağlaması anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda eğer medya doğrudan bir kontrol mekanizması tarafından yönetilirse, bu güvenilirlik ve meşruluk ifadelerinden söz edilmesi pek mümkün olmayacaktır (İrvan, 1997:116-117). Söylem kendini ideolojilerde gösterirken, söylem analizi ise haberin anlatı yapısını oluşturan sözcük ve cümlelerin hangi görüşlerden oluştuğunu tespit etmekte oldukça önemli bir yöntem olarak kabul görmektedir (Sine Nazlı ve Kalafat Çat, 2019: 115). Nitekim söylem çözümlemesi ile dilin ve temsilin nasıl üretildiğinin yanı sıra, temsil, anlam, iktidar arasındaki ilişkiler, kimlikler ve özelliklerin oluşunu da incelenmektedir (Özer, 2001:49).

Bu çalışmada elde edilen bulgular Van Dijk'ın söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma yapılırken farklı siyasal ideolojileri temsil etmeleri sebebiyle *Yeni Şafak*, *Yeni Çağ* ve *Evrensel* gazeteleri tercih edilmiştir. Çalışma, söz konusu gazetelerin birinci sayfalarıyla sınırlı tutularak depremin olduğu 6 Şubat 2023'ün ertesi günü 7 Şubat 2023-21 Şubat 2023 tarih aralığındaki birinci sayfalar çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmada; *Yeni Şafak* gazetesinde 91, *Yeni Çağ* gazetesinde 57 ve *Evrensel* gazetesinde 67 haber olmak üzere depremlerle ilişkili toplam 215 habere rastlanmıştır. İnceleme ise konuyla ilgili tipik örnek oluşturan haberlerle sınırlı tutulmuştur.

2.1. Yeni Çağ Gazetesinde Yayınlanan Haberlerin Söylem Analizi

7 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı "*Yıkıldık*" şeklindedir. Haber alt başlığında depremlerin şiddetinden bahsedilirken, içerik kısmında depremlere ilişkin ayrıntılar verilmiştir. Haberde fotoğraf olarak depremlerin etkisiyle oluşan enkazların görüntülerinin kullanıldığı görülmüş, böylelikle retorik kuvvetlendirilmiştir. Mikro açıdan bakıldığında haberin başlığında kullanılan çoğul ifade, depremin sadece deprem bölgelerindeki vatandaşları etkilemediği ve kapsayıcı bir anlam sunulmaya çalışılmıştır. 8 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığının "*10 kentte üç ay boyunca OHAL*" şeklinde olduğu görülmüştür. Makro çözümlemenin bir ayağı olan şematik analiz açıdan bakıldığında haber, Cumhurbaşkanının tırnak içerisinde OHAL ilan etmesine yönelik açıklamalarından oluşmaktadır. Aynı gün yayınlanan diğer bir habere makro açıdan bakıldığında başlığın "*İktidar enkaz altında kaldı!*" şeklinde okuyuculara sunulduğu görülmüştür. Alt başlıkta arama kurtarma çalışmalarının yetersiz olduğu ve iktidarın o ana kadar afetle mücadele konusunda yetersizliğine vurgu yapılmıştır. Şematik açıdan bakıldığında, içerikte yapılan çalışmaların yetersiz olduğundan bahsedilmiş ve iktidarın önlem almamasına yönelik eleştiriler yer almıştır. Mikro açıdan haber incelendiğinde, haberde kullanılan fotoğrafta az sayıda arama kurtarma ekibinin bulunduğu bir görüntü tercih edilerek haberin retorik kuvvetlendirilmiştir. Bu yönüyle haber söylemi, eleştirel bir ifade takınarak iktidar aleyhine üretilmiştir. Haber retoriği de iktidar aleyhine söylemin güçlendirilmesi için makro ve mikro düzeyde unsurlarla güçlendirilmiştir.

9 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan habere tematik açıdan bakıldığında başlığın "*Kurtarma kaosu kabusa dönüştü*" olarak atıldığı belirlenmiştir. Haber alt başlığında, arama kurtarma ekiplerinin yetersizliği ve organizasyonlardaki eksikliklere vurgu yapılmıştır. Şematik açıdan incelendiğinde ise haberden kurtarılan kişilerinin azlığının nedeninin arama kurtarma ekiplerinin azlığından kaynaklı olduğu anlamının vurgulandığı ve bu içeriği desteklemek adına depremdede bir vatandaşın sözlerinin tırnak içerisinde verildiği tespit edilmiştir. Haberde, "*vatandaşlar arama kurtarma ekibi istiyor*" diye bir ifade kullanılarak haberin retoriği kuvvetlendirilmiştir. Aynı şekilde haberde kullanılan fotoğrafta bağırarak bir kadın, haberin anlamını yitice pekiştirmiştir. Aynı gün yayınlanan başka bir habere makro açıdan bakıldığında başlığın "*Sosyal medyaya kısıtlama*" olarak okuyuculara sunulduğu görülmüştür. Haber içeriğini, depremedelerin yardım çağrıları için kullandığı ifade edilen sosyal medyaya getirilen kısıtlamalar oluşturmuştur. Aynı zamanda İyi Parti Genel Başkanı Akşener'in bu konuya dair iktidar aleyhinde açıklamaları tırnak içinde verilmiştir. Diğer bir haberin başlığının "*Olanlar Oldu Bunlar Kader*" olarak oluşturulduğu görülmüştür. Haber içeriği, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın deprem bölgesi ziyaretinde yaptığı durum değerlendirmesinden oluşmaktadır. Haberde kullanılan fotoğraf, cumhurbaşkanının basın toplantısı esnasında çekilen fotoğrafıdır. Haber sunumu esnasında herhangi bir ihlal ya da yorum yoktur fakat başlık seçiminde iktidarın aleyhinde bir anlamı güçlendirilmek istenmiştir.

10 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haber başlığının "*zamana karşı yarış kaybediliyor*" şeklinde olduğu görülmüştür. İçerikte, arama kurtarma çalışmalarının azlığı ve yavaşlığına vurgu yapılarak vatandaşların, bu çalışmaların yetersizliğine isyanları tırnak içerisinde verilmiştir. Mikro açıdan bakıldığında, haberde kullanılan fotoğraf enkaz başında kendi başlarına yakınlarını çıkarmak isteyen vatandaşların görüntüleri kullanılarak haberin retoriği güçlendirilmiştir. 12 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı "*Depremde Ölmeyeni Soğuk Öldürmesin*" şeklindedir. Alt başlıkta, deprem bölgesinde yaşanan ağır kış şartlarına vurgu yapılmış, içerikte çok gün geçmesine rağmen yapılan yardımların yetersizliği belirtilmiştir. Haber metninde hem CHP hem İyi Parti Genel Başkanının deprem bölgesindeki eksikliklere yönelik açıklamaları yer almıştır. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığı "*mucize kurtuluşlar*" şeklindedir. İçerikte, enkaz altından çıkarılan vatandaşlar ve onlara yönelik bilgiler bulunmaktadır. Haberde kullanılan fotoğraf, kurtarılan anlarına ilişkindir. Aynı gün yayınlanan başka bir habere makro açıdan bakıldığında başlığın "*Ranta izin vermedi evler yıkılmadı*" olarak yazıldığı görülmüştür. Alt ve üst başlık bulunmayan haberde içerik, depremin yıkıcı hasarlarına rağmen tek bir evin bile

yıkılmadığı Erzin’de, Erzin Belediye Başkanının bu konuya ilişkin açıklamalarından oluşmaktadır. Haberin mikro çözümlemesine bakıldığında, haberde kullanılan kelimeler ve çıkan anlam yıkılan binalarının nedeninin ranta izin verilmesinden kaynaklı olduğudur.

13 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan bir haber tematik açıdan incelendiğinde haberin başlığının “7 gün geride kaldı Bilanço ağırlaştı” şeklinde yazıldığı görülmektedir. Haberin alt başlığında, zaman geçtikçe kayıpların net bir şekilde belli olduğuna dair bir mesaj verilmiştir. İçerikte ise tam olarak yıkılan bina sayıları ve bölgede görev yapan ekiplerin sayıları yer almaktadır. 14 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan habere makro açıdan bakıldığında başlığın “Asrın ihmali” şeklinde okuyuculara sunulduğu görülmüştür. Alt başlıkta deprem öncesi atılan hatalı adımlar bahsedilmiş ve depremden sonra yardımların yetersizliğine vurgu yapılmıştır. Mikro açıdan incelendiğinde, 2017 yılında kabul edilen imar affından söz edilmiş ve iktidarın attığı adımların yanlış olduğu ve depremin sonuçlarının ağır olmasının sorumlusunu iktidar olarak gösterilmiştir. Söz konusu haberin retorikliği genel olarak iktidar aleyhine bir anlamdan kurulmuştur.

15 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı “Depremden 9 gün sonra kolladığı makul zaman gelmiş” şeklindedir. Haberin içeriğinde, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin deprem bölgelerini ziyaret etme zamanının geldiğine dair tırnak içerisinde açıklamaları verilmiştir. Haber, başlıkta kullanılan ifadeler ile Devlet Bahçeli’nin deprem bölgesini ziyarette geç kaldığı anlamı ön plana çıkarılmıştır.

16 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığının “10.günde hayata dönüş” olarak okuyuculara sunulduğu görülmüştür. Haberin içeriğinde, depremden 10 gün sonra enkaz altından çıkarılan vatandaşlara dair bilgiler bulunmaktadır. Haberin fotoğrafında, bu depremde vatandaşların çıkarılma anlarını göstermektedir. 17 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı “Deprem Sansürüne Akşener İsyanı” şeklindedir. Alt başlıkta İyi Parti Genel Başkanı Akşener’in iktidarın sansür kararına tepkileri tırnak içinde verilmiştir. İçerikte ise, Akşener’in basında uygulanan sansürlerden vazgeçilmesine, alınan bu kararların geri çekilmesine ilişkin görüşleri verilmiştir. Aynı gün yayınlanan başka bir habere makro açıdan bakıldığında başlığın “bağış şovuna tepki yağdı” olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Haberin içeriğinde, ekonomistlerin devlet bankalarının ve merkez bankası müdürlerinin televizyonda yapılan yardım programına katılıp yardım yapmalarına ilişkin eleştirileri paylaşılmıştır. Habere mikro açının bir ayağı olan lexical çözümleme (sözcüksel çözümleme) açısından bakıldığında haberin başlığında yardım ve şov kelimeleri bir araya getirilerek olumsuz bir anlam çağrıştırmakta ve habercinin öznel bakış açısı belli olmaktadır.

18 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haber başlığı “bir kişi istifa etmez mi kardeşim” şeklindedir. Haberin içeriğinde Akşener’in olanlardan dolayı kimsenin sorumluluk kabul etmediğini ve kimsenin istifa etmediğine dair görüşleri tırnak içerisinde verilmiştir. Haberde, İyi Parti Genel Başkanı Akşener’in enkazdan kurtarılan vatandaş hastanede ziyaret ederken görüntüsü kullanılmıştır. Haberde Akşener’in açıklamalarından seçilerek ön plana çıkarılarak başlığa taşınan anlamın iktidar aleyhinde olduğu görülmektedir. Ayrıca makro çözümlemeye göre bu ifadenin başlığa taşınması muhabir veya editörün de bu ifadeye yer alan düşünceye inandığını göstermektedir. Nitekim bu haber, iktidarı eleştiren bir haber olarak karşımıza çıkmaktadır. 19 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan bir başka haberin başlığı “Seçimden kaçışa altılı masa tepkisi” şeklindedir. Haberin içeriğinde, altılı masanın Bülent Arınç tarafından söylenen seçim ertelensin ifadelerine karşı çıkmalarına ilişkin görüşleri bulunmaktadır. Mikro açıdan bakıldığında, lexical çözümlemeye göre haberin başlığından iktidarın seçimden kaçtığına dair bir anlam çıkarılmakta ve kaçış kelimesi iktidarın aleyhine kullanılmıştır.

21 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haber başlığının “okulları tahliye için depremi mi beklediniz” şeklinde olduğu görülmüştür. Alt başlıkta, okulların açılmasına kısa bir süre varken 93 okulun riskli olduğundan dolayı tahliye kararı alınmasına vatandaşların tepkisinden söz edilmiştir. İçerikte ise bu duruma tepkilerin tırnak içerisinde vatandaş adı altında verildiği görülmüştür. Haberin içeriğinde öfke yağdı kelimelerinin kullanımı, iktidar aleyhine bir tutum sergilendiğini göstermektedir. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığı “Erdoğan Derhal Üniversiteleri Yüz Yüze Eğitime Açsın” şeklindedir. Haberin içeriğinde, İyi Parti Genel Başkanının kapanan okullar hakkında görüşleri tırnak içerisinde verilmiştir.

2.2. Yeni Şafak Gazetesinde Yayınlanan Haberlerin Söylem Analizi

7 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı “Kıyamet Gibi” şeklindedir. Üst başlıkta asrın depremlerinin yaşandığı belirtilmiştir. Alt başlıkta depremlerin merkez üssü ve şiddetleri verilmiştir. İçerikte ise depremlerin yaşandığı andan bahsedildiği ve depremin sonuçlarının aktarıldığı belirlenmiştir. Mikro çözümlemenin bir ayağı olan lexical çözümlemeye göre yaşanan depremler kıyamete benzetilmiş ve felaketin büyüklüğüne dikkat çekilmiştir. Aynı gün yayınlanan başka bir habere tematik açıdan bakıldığında, haberin başlığının “85 Milyon Tek Yürek olma Günü” şeklinde okuyuculara sunulduğu belirlenmiştir. Alt ve üst başlık bulunmayan haber şematik olarak çözümlendiğinde, haber içeriğinde birlik ve beraberlik mesajının ağır bastığı görülmüştür.

9 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı “Bu felaketi atlatacağız” şeklindedir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın depremedeleri ziyaret etmesi ve orada topluma moral veren açıklamaları haberin içeriğini oluşturmaktadır. Mikro açıdan habere bakıldığında, haberin içeriğinde “şerefsizler iftira atıyor”

açıklamalarının geçmesi iktidarı destekleyen bir tutum olduğunu göstermektedir. Haberde, bir anne ile Cumhurbaşkanının sarıldığı fotoğraf kullanılmıştır. Söz konusu fotoğrafta yer alan anne, tüm depremzedeleri temsil ederek Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı depremzedelerin kucaklayarak Cumhurbaşkanına olan inanç ve sevgileri vurgulanarak haberin retorik gücünü güçlendirilmiştir. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığı "*Enkaz Önünde Siyasi Miting*" şeklindedir. Bu haber, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun deprem zamanında bile siyasi çalışmalarına devam ettiği ve Hatay havalimanıyla alakalı olarak yalan söylediğine dair bir mesaj barındırmaktadır. Haberde kullanılan ifadeler, muhalefetin aleyhine bir tavır izlendiğini göstermektedir. Aynı gün yayınlanan başka bir habere makro açıdan bakıldığında başlığın "*En büyük kara depremi*" şeklinde sunulduğu tespit edilmiştir. Alt başlıkta Alman yayın organı Bild'in aynı şiddette bir depremi "*Almanya yaşasaydı bütün Almanya sarsılırdı*" şeklinde açıklamaları verilmiştir. Bu haber mikro açıdan incelendiğinde, haberde kullanılan ülkenin Almanya gibi gelişmiş bir ülke olması ve haberin içeriğinden depreminin şiddetinin büyüklüğüne vurgu yapılması gibi durumlar aslında bu olay kimin başına gelirse gelsin büyük yıkımlarla karşı karşıya kalacaktı gibi bir anlam çıkarmaktadır.

10 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı "*İlk Deprem Dört İkincisi 600 Binayı yıktı*" şeklindedir. Alt başlıkta Elbistan'da ilk binada az sayıda bina yıkılırken ikinci deprem sonunda daha çok bina yıkıldığı belirtilmiştir. Haberin içeriği, ilk depremden sonra içeriye giren vatandaşların enkaz altında kaldıklarına dair ifadelerden oluşmakta ve ayakta kalan bina kalmadığını belirten cümlelerden oluşmaktadır. 12 Şubat 2023 yayınlanan başka bir haberin başlığı "*Her şey bitti derken*" olarak okuyuculara sunulmuştur. Alt başlıkta, ekiplerin zamana karşı yarıştıkları belirtilmiş, üst başlıkta da depremin 6.gününde birçok kişinin kurtarıldığı ifade edilmiştir. İçerikte, kurtarılan kişilerin kaçınıcı saatte ve nerede kurtarıldığına dair ifadelerden bahsedildiği görülmüştür. 13 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı "*En büyük gücümüz bu dayanışma*" olarak atılmıştır. Üst başlıkta, Anadolu'da 15 Temmuz darbesinde ortaya çıkan milli ruhun yaşanan depremler sonrası yine ortaya çıktığından söz edilirken, alt başlıkta da yaşanan depremlerin yıkıcı etkilerinden ve halkın birlik ve beraberlik içinde olduğundan söz edilmiştir. Haberin içeriğinde, vatandaşların yardım için seferber olduğu ve binlerce kişinin gönüllü olarak görev yaptığından bahsedildiği görülmüştür. Haberde kullanılan fotoğraf ile, bu birlik ve beraberliği temsil eden bir görsel kullanılmış ve retorik kuvvetlendirilmiştir.

14 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı "*Canımız Türkiye*" şeklindedir. Alt başlıkta bir madencinin üzerine düşen neler varsa yaptıklarına dair sözleri tırnak içerisinde verilmiştir. Haberin içeriğinde, Devletin bütün unsurlarının canla başla depremzedeleri kurtarmak için çabalaması anlatılmaktadır. Mikro açıdan bakıldığında Mehmetçiğin boş alanda uyku tulumlarında uyurken yukardan çekilen fotoğrafı ile retorik kuvvetlendirilmiştir. 16 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı "*Yardım olup yağdı*" olarak okuyuculara sunulmuştur. Alt başlıkta toplanan para miktarı verilmiş, içerikte yardım kampanyasının kaç kanalda yayımlandığı, kaç para toplandığı ve Cumhurbaşkanının tırnak içerisinde toplanan paraların hepsinin depremzedeler için kullanılacağını söyleyen ifadeleri bulunmaktadır.

18 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığının "*Desteğimiz Ruhumuzdan Geliyor*" şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Alt başlıkta Pakistan Başbakanının Adıyaman'ı ziyaret etmesi ve depremzedelerle sohbet etmesinden söz edilmiştir. Haberin içeriğinde, Pakistan Başbakanı'nın, Pakistan olarak yapacakları yardımlara dair kişisel sözleri bulunmaktadır. Haberde, Başbakanın depremzedelerle sohbet ettiği esnada fotoğrafı kullanılmıştır. 19 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı "*Malatya Yaralarını Sarıyor*" şeklinde olmuştur. Alt başlıkta OSB'de iş başı yapılacağı söylenmiş, haberin içeriğinde de OSB'lerin açılacağı ve çalışanların iş başı yapacağı bilgileri tekrar edilmiştir. Aynı gün yayınlanan başka bir habere tematik açıdan bakıldığında, haberin başlığının "*296. Saatte 2 kişi daha*" ifadelerinden oluştuğu görülmüştür. Alt başlıkta enkazdan biri çocuk üç kişinin sağ çıkarılmasından söz edilmiştir. Haberin içeriğinde, arama kurtarma ekiplerinin ısı ve ses tespit etmesiyle birlikte 3 kişiye ulaşıldığından söz edilmektedir.

20 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı "*Pençe'den Afete*" olarak verilmiştir. Alt başlıkta Pençe harekâtında görevlendirilen Mehmetçiğin depremzedelerin yaralarını sarması için deprem bölgelerinde görevlendirildiği ifade edilirken, içerikte de Mehmetçiğin bütün imkanlarıyla deprem bölgelerinde olduğu ve iyileştirmeye katkılar sağladığına dair mesajlar bulunmaktadır. Haberde, bir askerin çocuklarla olan fotoğrafı kullanılarak haberin retorik gücünü güçlendirilmiştir. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığının "*Şehrin Görüntüsü Değişti*" olarak okuyuculara sunulduğu görülmüştür. Mikro açıdan bakıldığında haber, Hatay'da depremden önce ve sonra çekilen fotoğraflar kullanılarak depremin etkilerini göz önüne sermeyi amaçlamıştır. 21 Şubat 2023 yayınlanan başka bir haberin başlığı "*Sonuna kadar sizinleyiz*" şeklinde olduğu belirlenmiştir. Alt başlıkta ABD Dışişleri Bakanının yardım sözü verdiğine dair bir mesaj bulunmaktadır. İçerikte ise Mevlüt Çavuşoğlu ile Blinken'in görüşmesi ve ABD'nin 185 milyon dolar yardım yapacağına dair ifadeler bulunmaktadır. Haberde bu ikilinin el ele fotoğrafı kullanılmıştır. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığı "*Mehmetçik ilk andan itibaren seferber*" şeklindedir. Alt başlıkta Hulusi Akar'ın ifadeleri tırnak içerisinde verilmiş ve Türk Silahlı kuvvetlerinin depremin yaşandığı ilk andan itibaren halkın yanında olduğuna dair mesajlar verilmiştir.

2.3. Evrensel Gazetesinde Yayınlanan Haberlerin Söylem Analizi

7 Şubat 2023 tarihinde Evrensel gazetesinde yayınlanan haber makro açıdan incelendiğinde başlığın "*Göz göre göre acıya boğulduk*" şeklinde yazıldığı tespit edilmiştir. Üst başlıkta yaşanan 2 depremin 10 ili vurduğundan

bahsedilmekte, alt başlıkta ise uzmanların uyarılarının dinlenmediği ve felaketin sonuç olduğu belirtilmiştir. Haberin içeriğinde, depremin etkilerinden, uzmanların dinlenmemesinden bahsedilmiş ve haberde enkaz fotoğrafı gösterilmiştir. Haber mikro açıdan incelendiğinde, haberin başlığında yer alan “göz göre göre” ifadesi lexical çözümlemeye göre incelendiğinde depremin aslında beklendiği, buna rağmen bilim insanlarının uyarılarının dikkate alınmadığına dikkat çekilmektedir Aynı gün yayınlanan başka bir habere tematik açıdan bakıldığında başlık “Her yerde devlet nerede çığılığı” şeklinde okuyucularına sunulmuştur. Alt ve üst başlık bulunmayan haberin şematik çözümlenmesinde, haberin vatandaşların çaresizce bekledikleri anlamından üretildiği gözlenmiştir. Haberin içeriğinde, yetkililerin ulaşılmadık yer yok sözlerine yer verip, karşılık olarak gerçeğin öyle olmadığını belirten bir yorum bulunduğu belirlenmiştir.

8 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan habere tematik açıdan bakıldığında, haberin başlığının “Halk Seferberliğine karşı devlet OHAL’i” ifadelerinden oluşturulduğu görülmüştür. Alt başlıkta, hükümetin devlet kaynaklarını seferber edecek bir formülü değil tepkileri susturma yetkisi veren OHAL’in ilan edilmesinden bahsedilmiştir. Haberin içeriğinde, iktidarın arama kurtarma çalışmalarında yetersiz olduğu ve yapılan yardımlara da engel olduğu belirtilmiştir. Haberde, bir karikatür çizilerek iktidarın aleyhine bir tavır takınılmıştır. Mikro açıdan incelendiğinde, haberin başlığında kullanılan halkın seferberliğine karşı bir tutum sergilendiği görüşü, haberin iktidar aleyhine olduğunu göstermektedir.

9 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı “Bürokrasi gitti yardım gitmedi” şeklindedir. Alt başlıkta arama kurtarma çalışmalarının ulaşmadığı yerler olmasına rağmen, vatandaşların gönderdikleri yardım malzemelerinin bürokrasiye takılmaları ve Cumhurbaşkanının güvenlik çemberi içinde deprem bölgelerini gezmesinden bahsedilmiştir. İçerikte ise haberin bir tarafında Cumhurbaşkanının tırnak içerisinde devletin “bu afette başarılı olduğunu iddia ettiği” sözleri kullanırken diğer tarafta bir yurttaşın tırnak içerisinde “enkazları elleriyle kazdıklarını” ifade eden bir mesaj verilmiştir. Haber mikro açıdan incelendiğinde iki fotoğrafın yan yana koyulması ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın açıklamalarının gerçeği temsil edilmediği anlamının güçlendirilmeye çalışıldığı gözlenmiştir.

10 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı “Bu kader planını yazan utansın” şeklindedir. Alt başlıkta arama kurtarma faaliyetlerinin hızlansa da çözüm olmadığı ve ölü sayısının katlandığı verilmiş, şematik incelemede haberden çıkan anlamın ise depremden sonra neden gerekli adımların atılmadığı yönünde olduğu gözlenmiştir. Mikro açıdan bakıldığında haberde, aynı zamanda Cumhurbaşkanının bir karikatürü çizilerek haberin retoriği kuvvetlendirilmek istenmiştir. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığı “Yaşatamayan Devlet Definde de Yok” şeklindedir. Haberin içeriğinde, defin işlemlerini hayatlarını kaybeden insanların yakınlarının yaptığına dair mesajlar kullanılmıştır. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığı “Komşu da dayanışma seferberliği” olarak sunulmuştur. Haberde Yunanistan’ın depremler için yardım toplamasından söz edilirken, mikro açıdan bakıldığında haberin içerisinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın bir gece ansızın gelebiliriz diyerek tehdit ettiği Yunanistan’ın yardım eli uzattığı belirtilerek iktidarın politikaları da eleştirilmiştir.

11 Şubat 2023 tarihinde yapılan haber makro açıdan incelendiğinde, haberin başlığının “Ölüme Terk Edildik” ifadelerinden oluştuğu görülmüştür. Alt başlıkta birçok yerde çalışmaların bitirildiği ifadesi bulunmaktayken, içerikte de vatandaşların tırnak içerisinde bu duruma tepkileri verilmiştir. Haber, olayın tanıklarının kendi ifadelerinin kullanılmasının sağlanmasıyla birlikte haberin retoriği güçlendirilmeye çalışılmıştır. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığının “Gerekli hıza Ulaşamadık itirafı” şeklinde okuyuculara sunulduğu tespit edilmiştir. Cumhurbaşkanının “müdahaleleri gerekli hıza ulaştırmadıklarına dair” ifadeleri tırnak içerisinde verilmiş ve bu sözler haberin başlığında “görüldüğü üzere Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın bir itirafta bulunduğu” şeklinde okuyuculara sunulmuştur.

12 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haber makro açıdan incelendiğinde, haberin başlığının “Asrın Cinayeti” ifadelerinden oluştuğu belirlenmiştir. Haberin içeriğinde, iktidarın ve medyasının yaşanan depremleri asrın felaketi olarak nitelendirmesi, uzman bir kişinin ise yetkililerin uzmanları dinlemediği ve yaşanan felaketlerin sonuçlarının da kaçınılmaz olduğuna dair görüşleri tırnak içerisinde verilmiştir. Haberin başlığı iktidar aleyhine bir tavır takınıldığının göstergesidir. 13 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haber makro çözümlemenin bir ayağı olan tematik açıdan incelendiğinde, haberin başlığının “Üniversiteleri Açın enkazı büyütmeyin” şeklinde olduğu görülmüştür. Alt başlıkta eğitimcilerin iktidara uyarıları ifade edilmiş, içerikte de eğitimcilerin alınan kararı yanlış buldukları ve karardan dönülmesi gerekliliğine dair görüşleri verilmiştir. Mikro incelemenin bir ayağı olan lexical çözümlemeye göre haber incelendiğinde, haberin içerisinde tek adam rejimini belirten ifadeler kullanıldığı görülmüştür. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığı “Müteahhitler göz altına alınıyor yetkililere dokunan yok” şeklinde okuyuculara sunulmuştur. Haberin içeriğinde müteahhitlere yetkiyi veren kişiler hakkında henüz bir soruşturma açılmadığına dair ifadeler kullanılmıştır. Mikro açıdan haber incelendiğinde, haberin başlığında kullanılan yetkililere dokunan yok gibi ifadeler iktidar aleyhine b bir tutum takınıldığını göstermektedir.

14 Şubat 2023 tarihinde yapılan habere tematik açıdan bakıldığında, haberin başlığının “Müdahalede Gecikmeler Bilanço Yu Büyüttü” ifadelerinden oluştuğu tespit edilmiştir yapılmıştır. Şematik açıdan bakıldığında, bir uzmanın depremden hemen sonra atılması gereken adımların yeni yeni atılmaya başlanması nedeniyle kayıpların sayısının yükseldiğine dair görüşleri tırnak içerisinde verilmiştir. Bu haber iktidar aleyhine yapılan bir

haber olarak görülmektedir. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığı “Sekizinci Günde Umut Bitmedi” şeklinde okuyuculara sunulmuştur. Haberin içeriğinde, enkaz altından vatandaşların kurtarılmasına devam edildiğine dair ifadeler kullanıldığı görülmüştür. Mikro açıdan bakıldığında haber, aynı zamanda erken müdahale edilseydi daha fazla insan kurtarılabilirdi mesajı vermektedir.

15 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığının “Acıyı Darbeye Çeviremezsiniz” şeklinde olduğu görülmüştür. Alt başlıkta Bülent Arınç’ın seçimlerin ertelenmesi çağrısına hukukçuların şiddetle karşı çıkması ifade edilmiştir. Haberin içeriğinde hukukçuların seçimin ertelenmemesi gerektiğine dair görüşleri tırnak içerisinde verilmiştir. 16 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığı “Açık ve net: Seçimler zamanında yapılacak” şeklindedir. Haberin içeriğini, CHP Genel Başkanının seçim ertelensin çağrısına seçimlerin zamanında yapılacak cevabı vermesi oluşturmaktadır. Aynı gün yayınlanan başka bir habere tematik açıdan bakıldığında, haberin başlığının “Yardımlara operasyon” ifadelerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Alt başlıkta Pazarcık’ta halkın dayanışma organizasyonunun dağıtıldığı ve yardımlara el konulduğu ifade edilmiş, içerikte de dayanışma örgütünün çalışmalarını durduran kaymakamın yardımlara izin vermediğine dair ifadeleri tırnak içerisinde verilerek kayyumcu bir yönetim tavrı takınıldığı belirtilmiştir. Mikro açıdan bakıldığında, haberin içerisinde kullanılan kayyum kelimesi iktidarın politikalarına atılan bir taşır ve bu açıdan bakıldığında bu haber iktidar aleyhine bir tutum göstermektedir.

17 Şubat 2023 tarihinde yapılan habere tematik açıdan bakıldığında, haberin başlığının “Düşük zamma, deprem kılıfı” olarak oluşturulduğu görülmüştür. Şematik incelemede ise haberde, patronların deprem nedeniyle düşük zam yapmasından dolayı işçilerin iş bırakmasına dair bir içerik bulunmaktadır. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığının “İktidar talan peşinde” ifadelerinden oluştuğu görülmüştür. Haberde, Tarım ve Orman Bakanlığının depremi fırsat bilip verimsiz orman alanlarında güneş enerjisine dayalı elektrik üretim sistemi inşa edeceklerine ilişkin söylemler bulunmaktadır. Mikro incelemenin bir ayağı olan lexical çözümlemeye göre, başlıkta kullanılan talan kelimesi ile iktidarın yan yana getirilmesi ile beraber iktidar üzerinde olumsuz bir anlam oluşturulduğu görülmüştür. 18 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan habere tematik açıdan bakıldığında, haberin başlığının “Siyasi sorumlular hesap vermeli” ifadelerinden oluştuğu görülmüştür. Haberde, Emek Partisinin felaket yaşanmadan önce gerekli adımları atmayan iktidara yaptığı eleştirilerinden söz edilmiş ve işçilerin siyasette daha fazla ağırlığa sahip olmaları gerektiğine ilişkin ifadeleri kullanıldığı görülmüştür. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığının “YÖK Sağır Öğrenciler kararlı” olarak okuyuculara sunulduğu tespit edilmiştir. Alt başlıkta YÖK başkanının öğrencilerin uzaktan eğitim kararının iptaline dair isteklerine kulak tıkadığı ve bu dönemin online bir şekilde olacağına dair açıklamaları verilmiştir. Haberin içeriğinde ODTÜ öğrencilerinin bir araya gelerek uzaktan eğitim istemediklerine dair yaptıkları eylemin bilgilerinin sunulduğu görülmüştür.

19 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan habere tematik açıdan bakıldığında, haberin başlığının “Yuva mı tabutluk mu” şeklinde oluşturulduğu görülmüştür. Üst başlıkta, maddi durumları iyi olmayan İstanbul’da yaşayan vatandaşların oturduğu evlerin sağlam olup olmadığına dair test yaptırılmamasına dair ifadeler kullanılırken, alt başlıkta ise İstanbul Büyükşehir Belediyesinin vatandaşların talebine yoğunluktan dolayı cevap veremediği, devletin de parası olmayı kaderine terk ettiği ifadelerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Haberin içeriğinde vatandaşların oturdukları evleri sağlam olup olmadıklarını öğrenmelerinin maliyetli olması ve oturdukları binaların çürük çıkma endişesine sahip olduklarından bahsedilmiştir. Mikro açıdan haber incelendiğinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesinden bahsederken yoğunluktan dolayı cevap veremediği ifade edilmekte fakat iktidara konu gelince vatandaş kaderine terk etti ifadesi kullanılarak iktidar aleyhine bir tavır takınıldığı tespit edilmiştir.

20 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan haberin başlığının “Göçün Faturası da Depremzedeye” olarak okuyuculara sunulduğu görülmüştür. Alt başlıkta depremedelerin taşınma ücretlerini kendilerinin karşıladığı ifade edilmiştir. Haberin içeriğinde yüksek nakliye ücretleri ve vatandaşların evlerindeki eşyaları kurtarabilmek adına verdikleri canları pahasına mücadele anlatılmaktadır. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığı “Depremzedeyi de öğrenciyi de mağdur ediyorlar” şeklinde olduğu belirlenmiştir. Haberin içeriğinde, öğrencilerin uzaktan eğitim kararının iptalini ve depremedelerin daha rahat edecekleri yerlere taşınmasını istediklerine dair ifadelerinin kullanıldığı görülmüştür. Mikro açıdan inceleme yapıldığında, haberin başlığında iktidarı suçlayıcı bir ifade kullanılmış ve habercinin veya gazetenin ideolojisinin net bir biçimde ortaya konduğu tespit edilmiştir.

21 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan habere tematik açıdan bakıldığında, haberin başlığının “AFAD varken de yokmuş” ifadelerinden oluşturulduğu görülmüştür. Alt başlıkta hükümet yetkililerinin ilk andan itibaren oradaydık açıklamaları ve deprem bölgelerine giden gönüllülerin ilk anda sadece biz vardık ifadeleri tırnak içerisinde verilmiştir. Haberin içeriğinde ilk günlerde koordinasyonu gönüllülerin sağladığı ve geri dönmek istediklerinde Kocaeli AFAD müdürlüğünden soruşturmaya tehdit edildiklerine ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Aynı gün yayınlanan başka bir habere tematik açıdan bakıldığında, haberin başlığının “Vaat var, sorumlu yok” şeklinde hazırlandığı görülmüştür. Alt ve üst başlık bulunmayan haberde, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın MHP Lideri Devlet Bahçeli ile Hatay’da vaatler vermesi ve yaşanan felaketlerin sorumluluğunu almamasına dair bir içerik bulunmaktadır. Haberde, Cumhurbaşkanı’nın Hatay’da toplantı yaptığı sırada bir fotoğraf kullanılmıştır. Aynı gün yayınlanan başka bir haberin başlığının “Depremzede sokaktan tas tas su topluyor” şeklinde olduğu belirlenmiştir. Alt ve üst başlık bulunmayan haberde, depremedelerin hasarlı

binalardan akan suları tasla topladıklarına dair bir içerik bulunmaktadır. Mikro açıdan bakıldığında haberde kullanılan bir vatandaşın tasla suları toplamasına dair görsel ile haberin retoriği kuvvetlendirilmiştir. Aynı gün yayınlanan başka bir habere tematik açıdan bakıldığında, haberin başlığının “*Açıklanan yardımlar neye yetsin!*” şeklinde okuyuculara sunulduğu görülmüştür. Makro çözümlemenin bir ayağı olan şematik çözümlenmeye göre haberin içeriği, iktidarın açıkladığı yardımların depremzedelere yetmeyeceğine ilişkin ifadeleri barındırmaktadır. Mikro açıdan bakıldığında haberin başlığı ve kullanılan ünlem işareti açıklanan yardımların yetersiz olduğunu ifade etmektedir.

3. Sonuç

Günümüzde habercilik haberdar etmenin yanı sıra ideolojik bir mücadele alanı haline gelmiştir. Bu çalışma da söz konusu ideolojik mücadeleyi tespit etmek amacıyla 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerini konu edinen haberler Van Dijk eleştirel haber söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu sebeple ideolojik belirlenimleri olan üç gazete tercih edilmiştir. Milliyetçi bakış açısını temsil eden *Yeniçağ* gazetesinin haber içeriklerine bakıldığında, gazetenin 15 gün süre içerisinde birinci sayfasındaki neredeyse yapılan bütün haberlerin içeriğinin yaşanan deprem felaketleri olduğu görülmüştür. Haberlerin içerikleri incelendiğinde ise “enkazdan çıkarılan vatandaşlara yönelik haberler, yaşanan depremlerden dolayı iktidarı sorumlu tutan haberler, İstanbul depremine yönelik hazırlık haberleri, sosyal medyanın kısıtlanmasına yönelik haberler, deprem bölgesinde atılması gereken adımlara dair haberler, üniversitelerin uzaktan eğitimle devam edeceğine dair haberlere yer verildiği görülmüştür. *Yeniçağ* gazetesinde yer alan haberlerin söylemleri incelendiğinde ise bazı haber başlıklarında iktidar aleyhine çok net ifadeler kullanıldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda yayınlanan haberlerde ağırlıklı olarak muhalefetin söylemlerine yer verilerek Kahramanmaraş Depremleri konulu haber metinlerinin anlamının bu bağlamda oluşturulduğu sonucu elde edilmiştir.

İslami sağ ideolojiyi temsilen seçilen Yeni Şafak gazetesinin söylemleri incelendiğinde ise, bu gazetenin de *Yeniçağ* gibi ilk sayfasında yayınlanan haber içeriklerinin neredeyse tamamının depreme yönelik olduğu görülmüştür. Haberlerde çoğunlukla “birlik ve beraberlik” mesajları verilmiş, yardımın önemine vurgu yapılmıştır. Bazı haberler, depremlerin şiddetinin oldukça büyük olduğunu vurgularken bazı haberlerde de “diğer ülkelerin başına böyle bir felaket gelse büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalacakları” anlamından üretilmiştir. Söz konusu haberler doğrultusunda depremler sebebiyle iktidara yapılan eleştirileri oklarına karşı Yeni Şafak gazetesinin kalkan görevi gördüğünü söylemek mümkündür. Gazetede üretilen deprem konulu haberlerin neredeyse tamamında iktidar bakış açısını destekleyen türde haber içeriklerine rastlanmıştır.

Sol ideolojiyi temsilen seçilen Evrensel gazetesi de diğer gazeteler gibi 15 günlük periyotta ilk sayfasında ağırlıklı olarak deprem felaketini kendine konu edinmiştir. Gazetede yer alan haberlerin neredeyse tümünün söyleminde, “iktidarın yardım ve arama kurtarma çalışmalarının eksikliğine” vurgu yapılmış ve eleştirilmiştir. Evrensel gazetesi deprem sebebiyle üniversitelerin uzaktan eğitime geçmesine yönelik içeriklere diğer gazetelere nazaran daha fazla yer vermiştir. Gazetenin iktidar nezdindeki eleştirilerini ağırlıklı olarak “uzaktan eğitim” konusu etrafında güçlendirdiği gözlenmiştir. Yine gazetede, fotoğrafın yanı sıra iktidarın aleyhinde karikatürlere de rastlanmıştır. Evrensel gazetesinde, diğer gazeteler gibi müteahhitlerin yakalanmasına ilişkin haberler bulunmuş, ilaveten müteahhitler dışında onlara yetkileri verenlere herhangi bir işlem yapılmadığı yönünde haberlerle iktidara yönelik eleştiriler sürdürülmüştür.

Deprem şiddetinin ve etkilerinin inanılmaz derecede büyük olduğu 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri, ulusal basında büyük yankı uyandırmıştır. Yapılan çalışmadan da görüldüğü üzere, inceleme süresi içinde incelenen gazetelerin bütün odağının deprem felaketi olduğunu söylemek mümkündür. Doğal felaketin etkisi ne kadar büyükse medyada da yer alma sıklığı o kadar artmaktadır. Ancak böylesi bir felaket tablosunda bile gazetelerin gerçekleri kendi ekonomik ve ideolojik belirlenimleri doğrultusunda haberleştirildiği yapılan incelemede tespit edilmiştir. Bu bağlamda incelenen gazetelerin sahip oldukları ideolojilerin doğrultusunda, haberlerinde kullandıkları söylemlerde farklılıklar olduğu ortaya konmuştur. Aynı haber, bir gazetede daha olumlu şekilde verilirken, diğer bir gazetede olayın olumsuz taraflarına vurgu yapıldığı görülmüştür.

Gazeteciliğin nesnellik ve objektiflik ölçütleri doğrultusunda kamuyu bilgilendirip gerçekleri olduğu gibi aktaran bir habercilik kaygısıyla yayınlarını sürdürmesini beklenmektedir. Ancak bu çalışmada da görüldüğü gibi ideolojik unsurların gerçeği çevreleyerek farklı bakış açıları ekseninde gerçeğe yön verdiği gözlenmektedir. Gazetecilik herhangi bir ideolojik kaygı gözetmeksizin “Biz ve Onlar” arasında kutuplaştırma yapmadan içerik üretmeye başladığı vakit gerçek kamu yararını ön planda tutacaktır.

Kaynakça

- Althusser, L. (2008). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul: İthaki Yayınları
- Balci, E.V., Tiryaki, S. ve Karakuş, M. (2022). Exploring the transformation of opinion leaders from a traditional to a digital mindset. *International Journal of Organizational Leadership*, 11, 36-50.
- Çağlak, E. (2020). Pandemi ve Gazetecilik. A. Sağlık içinde, Pandemi!nsan (s. 64-76). Çanakkale: 18 Mart Üniversitesi Yayınları Yayın No:144.
- Çalışır, G. (2020). Kişilerarası İletişim Bağlamında Televizyon Reklamlarında Söylem Analizi: Çaykur, Lipton ve Doğuş Çay Reklamları. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 4(7), 1-23.
- Çatlı, B. ve Taş, O. (2010). Kriz Haberciliği. *Televizyon Haberciliğinde Etik*, 237-251.
- Çuhacı, A. (2012). Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 129-157.
- Demirtaş, H. (2000). Kriz Yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(23), 353-373.
- Devran, Y. (2010). Haber Söylem İdeoloji. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Elbirlik, T. (2015). Söylem kuramı ve XVI. yüzyıl siyasetnamelerinde söylem analizi.(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Ergünay, O. (11-12 Kasım 2009). Doğal Afetler ve Sürdürülebilir Kalkınma. Deprem Sempozyumu (s. 1-11). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Güngör, S. (2001). Althusser'de İdeoloji Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 221-231.
- Houston, J. B., Pfefferbaum, B., and Rosenholtz, C. E. (2012). Disaster news: Framing and frame changing in coverage of major US natural disasters, 2000–2010. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 89(4), 606-623.
- İrvan, S. (1997). Medya, Kültür, Siyaset. Ankara: Ark Yayınları.
- Kılıçaslan, E. (2008). Siyasal İletişimde İdeolojik Dil. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Koç Akgül, S. (2017). Olağanüstü Durumlar, İletişim ve Habercilik Yaklaşımları. *Trt Akademi*, 2(3), 6-47.
- Koç, S. (2006). 1923-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Yaşanan Doğal Afetlere İlişkin Türk Basınında. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, (8), 83-114.
- Özer, Ö. (2001). Haber Söylem İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri, Konya: Literatürk Yayınevi.
- Pantti, M. (2019). Crisis and disaster coverage. *The International Encyclopedia Of Journalism Studies*, 1-8.
- Quarantelli, E. L. (1991). Lessons from Research: Findings on Mass Communication System Behavior in the Pre., Newark: University of Delaware Disaster Research Center.
- Reynolds, B. and Seeger W.M. (2014). Crisis and emergency risk communication as an integrative model. U.S Department of Health and Human Services.
- Sine Nazlı, R. ve Kalafat Çat, A. (2019). 24 Haziran Erken Seçimlerinin Gazete Haberlerindeki Söylem Çözümlemesi, *Global Media Journal: Turkish Edition*, Vol. 10 Issue 19, p113-145. 33p.
- Soydan, E. ve Alparlan, N. (2014). Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, 53-64.
- Sarı, G. ve Sine Nazlı, R. (2022). Haberde Kadının İnşası: Afgan Kadınları Örneği. *Sosyal Mucit Academic Review*, 3 (1) , 148-175 .
- Soydemir, S. (2012). Ulrich Beck ve düşününümsel modernleşmenin krizi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 71-80.
- Toker, H. (2016). "Bütünleşik Afet Yönetimi", *Doğal Afetler, İletişim ve Medya içinde*, (Ed. Z. T. Karaman, A. Altay), İzmir: İlkem Yayınları.
- Van Dijk, A. (1988). News As Discourse. ABD Lawrence Erlbaum Associates.
- Van Dijk, T. (1997). Discourse as structure and process Vol.1. Sage.
- Yaylagül, L. (2019). Kitle İletişim Kuramları. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, E. (2008). Risk Toplumunda (Depremle) Yaşamak. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3(1), 75-85.

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Presentation of Natural Disaster News in Media: The Example of the Earthquake in Kahramanmaraş on February 6, 2023

Rengim Sine Nazlı, Burak Soylu

Extended Summary

Natural disasters are a psychological and sociological phenomenon that has social and cultural consequences not only in the region where they occur but also all over the world, and can affect all living things. Media; There are functions of informing and informing, control and criticism, explaining and forming public opinion, educational function and entertaining. The media is an important source of information due to its information function, but it is also important to convey the news in an accurate, impartial and objective manner as well as to deliver the news quickly and understandably. In particular, social events such as war and natural disasters attract great attention from the media and play an important role in solving the communication problem between individuals and society. Citizens follow the developments on media platforms and are very interested in such events. Natural disaster reporting; In extraordinary cases, it is a process that media platforms apply in their content and should be carried out carefully. Especially when natural disasters with great effects are experienced, employees of media organizations should act by prioritizing journalistic ethics and take the necessary steps to inform the society. Media platforms can present social events to the masses in different ways in line with their own ideologies. From this point of view, it is important to look at the way media platforms present news from various sources representing different ideologies in order to see the events from a broad perspective. The aim of this study is to obtain findings about the way disaster news is presented in the media and to determine what kind of discourse the media develops on issues that concern the whole country. In this study, in which Van Dijk's discourse analysis technique was used, 3 newspapers with different political ideologies were examined for 15 days. Discourse analysis is a method for ideologically analyzing how language is used in social contexts, written or spoken texts and the social-cultural contexts in which these texts are produced and interpreted. During the study period, a total of 215 news related to earthquakes were found, 91 in Yeni Şafak newspaper, 57 in Yeni Çağ newspaper and 67 in Evrensel newspaper. The review, on the other hand, was limited to the news that set a typical example on the subject. The February 6 Kahramanmaraş earthquakes, in which the intensity and effects of the earthquake were incredibly great, had great repercussions in the national press. As can be seen from the study, it is possible to say that the entire focus of the newspapers examined during the review period was the earthquake disaster. In this context, it has been revealed that there are differences in the discourses used in the news in line with the ideologies of the newspapers examined. While the same news was given in a more positive way in one newspaper, it was seen that the negative aspects of the event were emphasized in another newspaper. It has been observed that the news about the citizens who were pulled out of the rubble, the news blaming the government for the earthquakes, the news about the preparations for the Istanbul earthquake, the news about the restriction of social media, the news about the steps to be taken in the earthquake zone, and the news that universities will continue with distance education were included in the Yeni Çağ newspaper. In the news in Yeni Şafak newspaper, messages of unity and solidarity were mostly given and the importance of aid was emphasized. While some news emphasizes that the intensity of earthquakes is quite large, some news has produced the meaning that if such a disaster happens to other countries, they will face great difficulties. In the Evrensel newspaper, the lack of aid and search and rescue efforts of the government was emphasized and criticized. Evrensel newspaper gave more space to the content of universities to distance education due to the earthquake compared to other newspapers. It has been observed that the newspaper has strengthened its criticisms of the government mainly around the issue of distance education. The greater the impact of the natural disaster, the greater the frequency of media coverage. However, even in such a catastrophic picture, it has been determined in the examination that the newspapers report the facts in line with their own economic and ideological determinations. It has been observed that even in a disaster where many people lost their lives, thousands of buildings were destroyed, many living things had to leave their homes, and not only regional but also national effects, media organizations did not compromise on their own political ideologies.

Araştırma Makalesi / Research Article

Serbest Bölgelerin İhracat Performansını Belirleyen Etmenler: Türkiye Örneği*

Factors Determining Export Performance of Free Zones: The Case of Türkiye

Yusuf Bayraktutan**, Merve Acar***

Makale Bilgisi

<i>Alındı:</i>	24.11.2023
<i>Düzeltildi:</i>	09.12.2023
<i>Kabul Edildi:</i>	20.12.2023
<i>Yayımlandı:</i>	30.12.2023

Öz

Serbest bölgeler, dış ticaret işlemlerinde bürokrasinin azaltılarak uygulandığı, ülke gümrük rejiminin dışında tutularak piyasaya giriş ve çıkışların daha kolay gerçekleştirildiği alanlar olması dolayısıyla başta dış ticaret olmak üzere iktisadi performansa katkı sağlaması beklenen çözümlerden biridir. Bu çalışmanın amacı serbest bölgelerin ihracat performanslarını belirleyen etkenlerin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'deki 18 serbest bölgenin 2004-2020 dönemi verileri panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Serilerin durağanlık mertebeleri belirlenmiş ve Driscoll-Kraay (1998) tahmincisi ile model tahmin edilmiş ve Dumitrescu-Hurlin nedensellik testi yapılmıştır. İncelenen dönemde, serbest bölgenin bulunduğu ilin lojistik potansiyeli, eğitim düzeyi, döviz kuru ve AB ülkeleri ortalama büyüme oranı değişkenlerinin serbest bölgelerden gerçekleştirilen ihracatı olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Serbest Bölgeler, İhracat Performansı, Lojistik Potansiyel

Article Information

<i>Received:</i>	24.11.2023
<i>Revised:</i>	09.12.2023
<i>Accepted:</i>	20.12.2023
<i>Published Online:</i>	30.12.2023

Abstract

Free zones kept outside the customs regime is expected to contribute economic performance, especially foreign trade. Since the general foreign trade policy instruments are not applied, entries and exits to the market are more easily realized. The aim of this study is to examine the factors affecting export performance of free zones in Türkiye. For this purpose, the data of 18 free zones in Türkiye for the period of 2004-2020 were analyzed by panel data methodology. The stationarity levels of the series were determined by unit root tests, the model was estimated using the Driscoll-Kraay estimator, and finally, the Dumitrescu-Hurlin causality test was used to examine the causality between the variables. It was concluded that the logistics potential of the province where the free zone is located, education, exchange rates, and average growth rate of EU countries positively affect the exports from the free zones, during the examined period.

Keywords: Free Zones, Export Performance, Logistics

*Bu çalışma, birinci yazarın danışmanlığında ikinci yazar tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

**Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü, İzmit/Kocaeli, ybayraktutan@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4453-3701

*** (Sorumlu Yazar) Arş. Gör., İstanbul Medipol Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Ekonomi ve Finans Bölümü, İstanbul, merve.acar@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5853-4943

1. Giriş

1970'lerden itibaren Çin ve Brezilya gibi ülkelerde gözlenen başarılarından esinle dünyada yaygınlaşmaya başlayan serbest bölge uygulamaları, gelişmiş ülkelerde daha çok serbest ticaret bölgeleri ve serbest limanlar biçimini alırken gelişmekte olan ülkelerde, serbest üretim bölgeleri ve serbest ihracat bölgeleri gibi üretim ve basit montaj işlemlerinin gerçekleştirildiği türler yoğunluktadır. Türkiye'de dışa açık büyüme stratejileri kapsamında gündeme getirilen serbest bölge uygulamaları, 1980'lerden itibaren yaygınlaştırılmaya başlamış ve 2022 yılı itibariyle sayıları 18'e kadar ulaşmıştır.

Bu çalışmada önce serbest bölge kavramı tartışılacak, serbest bölgelerin ihracat performansını etkileyen etmenler açıklanacak ve Türkiye'deki serbest bölgelerin iktisadi katkıları ortaya konacaktır. Literatür özetlendikten sonra model ve veri setine ilişkin bilgiler paylaşılarak serbest bölgelerin ihracatını etkileyen etmenlerin Türkiye örneğinden hareketle belirlenmesi temel amacı doğrultusunda serbest bölgelerin ihracat performansını etkileyen kentsel/bölgesel etmenlere dayalı model, uygun ekonometrik yöntemlerle analiz edilecektir.

2. Serbest Bölge Kavramı

Serbest bölgeler özel gümrük rejimleri içerisinde yer almakta, genel ticari düzenlemelerin dışında tutulmaktadır (Bayraktutan, 2018: 148). Yapıları ve fonksiyonları bakımında birbirlerinden farklı özelliklere sahip serbest bölgeleri tek bir tanımla ifade etmek oldukça güçtür. Serbest bölgelere ilişkin yapılan tanımlamalarda, genellikle bölgenin fonksiyonları ve ayrıcalıkları vurgulanmaktadır.

Ticari faaliyet gösteren serbest bölgeler, 1930'lı yıllardan 1960'lı yıllara kadar dünya üzerinde yaygınlaşırken bu tarihten sonra faaliyetlerinin çeşitlenmesi ile sınıai üretim de bu kategoride gündeme gelmiş ve üretken sermayenin uluslararasılaşmasına katkıda bulunmuşlardır (Erdoğan, 1985: 5). 1960'lı yıllarda 'serbest üretim bölgesi' adı verilen yapıların ortaya çıkması ile beraber serbest bölge olgusuna 'üretim faaliyetleri' ya da 'endüstriyel faaliyetler' dâhil edilmeye başlanmıştır. Serbest bölge kavramı, serbest üretim ve ticaret bölgesini kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Kapsayıcı bir tanımlama ile serbest bölgeler, ülke sınırları içerisinde yer almasına rağmen dış ticaret, vergi ve gümrük mevzuatlarından muaf tutulan bölgelerdir. Bu bölgelerde ilgili ülkeye ait dış ticaret mevzuatı uygulanmamakta ve aynı zamanda gerçekleştirilen ticari ve sınıai faaliyetler için üretici ve yatırımcılar desteklenmektedir (Erdoğan ve Ener, 2005: 1).

Serbest bölgelerin gelişimleri dikkate alındığında bazı bölgelerde bankacılık ve sigortacılık faaliyetlerinin de ön plana çıktığı görülmektedir. Bu unsurları da içeren bir yaklaşımla serbest bölgeler, ülke sınırları içerisinde yer alan, ülkedeki gümrük ve vergi mevzuatlarından kısmen ya da tamamen uygulanmadığı, ülkede belirli ticari ve üretim faaliyetlerinin ve buna bağlı olarak bankacılık ve sigortacılık gibi hizmetlerin yürütülebileceği gümrüksüz alanlar (Erdem, 1992: 5; Ortakarpuz, 2020: 14-15) olarak tanımlanabilir.

Ülkeler ekonomik ve siyasi yapılarına uygun serbest bölgeler oluşturabilir ve çeşitlilik gösteren bölgeler aynı anda farklı yerlerde kurabilir. Serbest bölgeler, kapsamlarına, fonksiyonlarına, yürüttükleri faaliyetlerin niteliklerine göre (Seyidoğlu, 2015: 183) çeşitli biçimler alabilirler.

Fonksiyonlarına göre serbest bölgelerin farklı türleri söz konusudur: Bunlardan ilki olan Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Zone), gelişmiş ülkelerde yaygın olmakla birlikte genellikle liman ya da hava yolu ulaşımı olan bölgelerde kurulurlar. Belirli sınırları olan ve gözetim altında giriş izni verilen bölgelerdir (Adams, 1971: 356). Bu bölgelerde ikamete izin verilmemektedir. Serbest Üretim Bölgelerinde (Free Processing Zone), özellikle ihracata yönelik sınıai üretim gerçekleştirilmektedir (Acar ve Gültekin Karakaş, 2017: 23). Gümrük mevzuatının uygulanmadığı ve vergilerin en aza indirildiği, yabancı yatırımcılar için gerekli düzenlemelerin yapıldığı ve çok uluslu şirketlerin ilgisinin yoğun olduğu bölgelerdir (Tümenbatur, 2012: 343). Serbest finansal bölgeler, Kıyı Bankacılığı ve Serbest Bankacılık Bölgesini kapsamaktadır. Bankalar için geçerli olan yasal karşılık oranları, faiz ve kredi tabanları/tavanları, bankacılık gelirlerinin vergilendirilmesi gibi ulusal düzenlemeler kıyı bankacılığı için kısmen ya da tamamen uygulanmamaktadır (Öztürk, 1998: 17). Serbest bölge türlerinden sonuncusu olan Serbest Sigortacılık Bölgelerinde, ev sahibi ülkenin sigortacılık faaliyetlerine tabi olmaksızın diğer serbest bölgelerdeki ticari risklerinin karşılanmasına yönelik uluslararası sigortacılık faaliyetleri gerçekleştirilmektedir (Acar ve Gültekin Karakaş, 2017: 23).

3. Serbest Bölgelerin İhracat Performansını Belirleyen Etmenler

Dış ticaret, ithalat ve ihracata konu ürünlerin arz ve talep koşulları ile şekillenmektedir. Taraf ülkelerin milli geliri, bu etmenlerin başında yer alır. Milli gelir ile ithalat arasında pozitif bir ilişki söz konusu iken ihracat, karşı ülkenin koşullarındaki değişimlerden etkilenmektedir. Döviz kurlarındaki oynaklıklar da dış ticaretin temel belirleyicileri arasındadır. Ulusal para aşırı değerlendirildiğinde ihracat azalırken ithalat artmakta, eksik değerlendirildiğinde ise ihracat artarken ithalat azalmaktadır. Dış ticaret politikası tercihleri (serbestleşme veya korumacılık) ile para ve maliye politikalarının da dış ticarete tesiri söz konusudur (Yücel, 2006: 49-53).

Serbest bölgelerin dış ticaret performansı genel ve kentsel etmenlerden etkilenmektedir. Ülke dış ticaretini etkileyen faktörler genel etmenler, bölgenin yer aldığı ilin iktisadi özellikleri ve altyapısı, kentsel etmenler olarak adlandırılabilir.

Serbest bölgelerin kurulması, çeşitli seçim kriterlerine ve bu kriterlerin önem derecelerine göre belirlenmektedir. Doğru değerlendirme, bölgenin başarısını ve geleceğini de doğrudan etkilemektedir. Serbest bölgelerin ülke ekonomisine katkı sağlayabilmesi için kuruluş yerinin doğru belirlenmesi gerekmektedir. Kuruluş yeri, alt yapı ve üst yapı gibi faktörlerin dikkate alınmadığı siyasi kaygılarla kurulan serbest bölgelerin başarılı olması beklenmemelidir (Öztürk vd., 2009: 375). Yanlış stratejilere dayalı yer seçimleri de başarısızlıklara ve beklenmedik risklere yol açabilir.

Planlanan serbest bölgelerin, ticaret yolları üzerinde bulunması, hinterlandının geniş olması, gelişmiş bir limana sahip olması, haberleşme ve alt yapı imkânlarının güçlü olması, sektörel dağılım ve istihdam durumu bakımından diğer seçeneklerden üstünlüğünün olması gerekmektedir (Bakan ve Gökmen, 2014: 39). Bu gerekçeler, aynı zamanda kurulu serbest bölgelerin dış ticaret performansını etkileyen kentsel etmenlerdir.

Serbest bölgelerin kuruluş yeri seçiminde, ulaşım ve haberleşme ağı özellikle önemlidir. İhracat pazarlarıyla hızlı ve düzenli temas kurabilmek için uluslararası ulaştırma kolaylıklarının yanı sıra telefon, posta, internet altyapısının gelişmiş olması gerekmektedir (Erkan ve Tatlıdil, 1990: 13). Serbest bölgelerin kurulduğu alanların ulaştırma alt yapısının güçlü olması üretimi ve üretilen malların pazara erişimini büyük ölçüde etkilemektedir. Ulaştırma faaliyetleri karayolu, denizyolu, demiryolu, havayolu ve boru hattı üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Lojistik süreçlerde kullanılan yaygın ulaştırma türü olan kara yolu taşımacılığı hem ülke içinde hem de uluslararası taşımacılıkta yaygın bir şekilde tercih edilmektedir (Bayraktutan ve Özbilgin, 2013: 82). Yükün gideceği yere aktarmasız biçimde adrese teslim iletimi kara yolu taşımacılığını cazip kılmaktadır. Bunun yanı sıra ülkeler arası kara yolu bağlantıları ve gümrük kontrol noktalarının fazlalığı, kara yolu ile yük taşımacılığını diğer ulaştırma türlerinden daha fazla kullanılabilir hale getirmekte; otoyolların yaygınlaşması kara yolu taşımacılığının daha hızlı ve güvenli olmasını sağlamaktadır (Enver, 2012: 3). Serbest bölgelerle komşu ülkeler arasındaki karayolu ağının ve altyapısının gelişmiş olması serbest bölgelerden yapılacak ihracatın arttırılmasına katkı sağlar.

Mallar ve insanlar, uzak mesafelere en hızlı havayolu taşımacılığı ile taşınmaktadırlar. Serbest bölgenin hava ulaşım olanaklarını kullanabilmesi, üretilen ürünlerin daha uzak yerlere ihracımı ve taşıma süresinin önemli olduğu ürünler için zaman tasarrufu yoluyla uluslararası ticareti destekler (Oğuz ve Oğuz, 2019: 69; Takım ve Ersungur, 2015: 366). Hava ulaşımı imkânları, serbest bölgeden yapılacak ticareti arttıracaktır.

Denizyolu taşımacılığı en ucuz ve güvenli taşımacılık sistemidir. Türkiye’de serbest bölgelerin dağılımına bakıldığında, liman ve denizlere yakınlık belirgin bir şekilde görülmektedir. Nitekim çoğu serbest bölge, deniz ulaşımına elverişli ve ticari potansiyeli olan şehirlerinde yer almaktadır (Bakan ve Gökmen, 2014: 39).

Kalifiye eleman temini ve işgücü maliyetlerinin rekabetçiliği serbest bölgelere yatırımcı firmaları cezbeder. Firmalar altyapı ve üst yapı giderlerinin karşılandığı bölgelere yatırımlarını gerçekleştirerek maliyetlerini en aza indirmeyi hedeflerken (Kocaman, 2007: 119-120) serbest bölgelerin yer aldığı kentlerin sağladığı bu avantajlar ve dışsallıklar, bu bölgelere yatırımları arttırmaktadır. Serbest bölge avantajlarına yönelen yabancı yatırımcıların, teknolojik gelişme ve bu yolla da dış ticaret performansına katkısı beklentiler arasındadır.

4. Türkiye’de Serbest Bölgeler ve İktisadi Katkıları

Türkiye ekonomisinin 1980’li yıllarda geçekleştirdiği yapısal dönüşüm sürecinde serbest bölgeler gündeme gelmiş ve çalışmalar başlatılmıştır. İhracata dayalı büyüme stratejisine uygun olarak, cazip ortam ve daha az bürokrasi anlayışıyla 1985 yılında 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu kabul edilmiş; bu tarihten itibaren farklı kentlerde 20 civarında serbest bölge kurulmuştur. Bu bölgelerden bazılarında ticarete yönelik faaliyetler yapılırken bazı bölgeler belirli sektörlerde uzmanlaşmış ve bir kısmı imalat sanayine yönelik olmuştur.

Türkiye’de serbest bölgeler, genellikle Avrupa, Orta Doğu, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’ne yakınlıkları göz önünde bulundurularak ulaşım ağlarına ve geniş hinterlanda sahip limanlara yakın yerlerde kurulmuşlardır. Ayrıca özellikle serbest üretim bölgeleri için işgücünün kolay teminine olanak tanınması açısından büyük şehirlere yakınlık da bir tercih nedenidir (Tekeli ve İlkin, 1987: 159). Mevcut serbest bölgeler Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Türkiye’deki Serbest Bölgeler

	Serbest Bölge	Kuruluş		Serbest Bölge	Kuruluş
1	Mersin Serbest Bölgesi	1985	10	Avrupa Serbest Bölgesi	1996
2	Antalya Serbest Bölgesi	1985	11	Rize Serbest Bölgesi	1997
3	Ege Serbest Bölgesi	1987	12	Kayseri Serbest Bölgesi	1997
4	İstanbul AHL Serbest Böl	1990	13	İzmir Serbest Bölgesi	1997
5	Trabzon Serbest Bölgesi	1990	14	Gaziantep Serbest Bölgesi	1998
6	İstanbul Trakya Serbest Bölgesi	1990	15	TÜBİTAK- MAM Serbest Bölgesi	1999

7	Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi	1992	16	Denizli Serbest Bölgesi	2000
8	İst. Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi	1992	17	Bursa Serbest Bölgesi	2000
9	Samsun Serbest Bölgesi	1995	18	Kocaeli Serbest Bölgesi	2000

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı (2022).

İlk serbest bölge 1987 yılında Mersin’de faaliyete başlamış; buna zamanla yenileri eklenmiştir. Türkiye’deki serbest bölgelerden gerçekleştirilen ihracat ve ithalatın 2000-2020 yılları arasındaki seyri, TÜİK’ten elde edilen veriler yardımıyla aşağıda açıklanmaktadır.

Tablo 2: Serbest Bölgelerden Yapılan İhracat (milyon \$)¹

Serbest Bölgenin Adı	2000	2005	2010	2015	2020
Mersin Serbest Bölgesi	90	183	232	233	332
Antalya Serbest Bölgesi	31	56	96	68	101
Ege Serbest Bölgesi	183	398	542	404	413
İstanbul AHL Serbest Böl.	200	481	208	81	46
Trabzon Serbest Bölgesi	0,430	5	607	662	452
İstanbul Trakya Serbest Böl.	17	335	126	115	155
Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi	292	472	18	85	139
İst. Endüstri ve Ticaret Serbest Böl.	254	637	267	212	171
Samsun Serbest Bölgesi	83	189	922	1.017	1.527
Avrupa Serbest Bölgesi	31	293	51	160	175
Rize Serbest Bölgesi	87	210	330	183	0
Kayseri Serbest Bölgesi	215	470	791	973	944
İzmir Serbest Bölgesi	44	39	18	25	99
Gaziantep Serbest Bölgesi	333	1.073	2.899	4.733	2.979
TÜBİTAK- MAM Serbest Bölgesi	6	43	520	969	792
Denizli Serbest Bölgesi	-	451	564	608	579
Bursa Serbest Bölgesi	-	3.754	8.740	10.279	9.956
Kocaeli Serbest Bölgesi	-	397	54	5.152	8.646
Toplam	1.872	9.492	17.482	25.967	27.513

Kaynak: TÜİK (2022 a).

Tablo 2’de serbest bölgelerden yapılan ihracatın yıllar itibarıyla seyri görülmektedir. 2000 yılına kıyasla bu bölgelerden gerçekleştirilen toplam ihracat 2020 yılında %155,5 oranında artarak 27,5 milyar \$’a ulaşmıştır.

2000 yılında ihracatı en düşük olan Trabzon Serbest Bölgesi iken en fazla ihracat yapan bölge ise Gaziantep Serbest Bölgesi’dir. Bölgeden yapılan ihracat serbest bölgelerden toplam ihracatın yaklaşık %32’sini oluşturmaktadır. 2020 yılında ihracatı en yüksek olan bölgenin Bursa Serbest Bölgesi’dir ve bu bölgeden gerçekleştirilen ihracat 2020 yılı serbest bölgeler toplam ihracatının yaklaşık %30’unu oluşturmaktadır. Rize Serbest Bölgesi dışında 2020 yılında ihracatı en düşük bölge ise İstanbul AHL Serbest Bölgesi’dir. Belirtilen dönemde Kocaeli ve TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgeleri, ihracat artışının en yüksek oranda gerçekleştiği bölgeler olmuştur.

Tablo 3’te ise, serbest bölgelerden gerçekleştirilen yıllık ithalat miktarları yer almaktadır. İthalat toplamının 2015 yılına kadar arttığı; 2015-2020 döneminde azaldığı görülmektedir. İhracat ve ithalatın seyri birlikte değerlendirildiğinde, serbest bölgelerin dış fazla üreterek dış açık sorunun çözümüne katkı sağladığı belirtilmelidir.

Tablo 3: Serbest Bölgelerden Yapılan İthalat (milyon \$)

Serbest Bölgenin Adı	2000	2005	2010	2015	2020
Mersin Serbest Bölgesi	401	456	419	418	174
Antalya Serbest Bölgesi	73	175	100	69	48
Ege Serbest Bölgesi	507	995	765	54	328
İstanbul AHL Serbest Böl.	1.090	1.129	757	179	1.462
Trabzon Serbest Bölgesi	1	0,168	286	655	515
İstanbul Trakya Serbest Böl.	58	561	505	278	231
Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi	418	280	89	298	791
İst. Endüstri ve Ticaret Serbest Böl.	953	2.205	1.654	844	464
Samsun Serbest Bölgesi	401	543	1.631	2.156	1.982
Avrupa Serbest Bölgesi	27	302	163	465	467
Rize Serbest Bölgesi	4	16	27	34	0
Kayseri Serbest Bölgesi	169	524	462	640	413
İzmir Serbest Bölgesi	74	123	135	80	119

¹ Serbest Bölgelerden Yapılan İthalat ve İhracat verileri TÜİK’in Özel Dış Ticaret Sistemi’ne göre hesaplanan dış ticaret verileri yardımıyla serbest bölgelerin gümrük kodları kullanılarak oluşturulmuştur.

Gaziantep Serbest Bölgesi	149	546	1.166	808	703
TÜBİTAK- MAM Serbest Bölgesi	1.762	4.797	6.509	6.413	1.731
Denizli Serbest Bölgesi	-	95	334	240	419
Bursa Serbest Bölgesi	-	3.513	7.357	8.016	6.786
Kocaeli Serbest Bölgesi	-	1.163	1.587	4.651	6.209
Toplam	6.094	17.431	23.955	26.798	22.849

Kaynak: TÜİK (2022 a).

2020 yılı ithalat verileri incelendiğinde ithalatı en yüksek olan bölgelerin Bursa ve Kocaeli Serbest Bölgeleri olduğu görülmektedir. Bu iki bölgeden gerçekleştirilen ithalat serbest bölgeler toplam ithalatın yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır.

4.1. Serbest Bölgelerin Dış Ticaret Hacmindeki Değişmeler

Dış ticaret hacmi belirli dönemde gerçekleştirilen ithalat ve ihracatın toplamından oluşmaktadır. Türkiye'deki serbest bölgelerin dış ticaret hacmi ve ülke dış ticaret hacmine oranı Tablo-4'te gösterilmektedir. Serbest bölgelerden gerçekleştirilen ihracatın Türkiye ihracatı içerisindeki payının azaldığı görülmektedir. Zira 2003 sonrasında ülke ticaret hacmi, belirgin ivme ile artış kaydetmiştir.

2000'li yılların başında Türkiye'de serbest bölge sayısının 18'e ulaşmış olmasına rağmen bölgelerin dış ticaret içerisindeki payının azaldığı görülmektedir. Serbest bölgelerin kuruluşunda sağlanan bazı vergi muafiyetleri ve teşviklerin sona erdirilmesi, İran yaptırımları ve Gürcistan hükümetinin vergileri arttırması gibi sınır ve ticaret ortağı ülkelerin uygulamaları ile bu ülkelere yapılan ihracatın azalması serbest bölgelerin gelişimleri önünde bir engel olmuştur (Toprak, 2020: 95). 2021 yılına gelindiğinde serbest bölgelerin ülkenin ihracat hacmi içerisindeki payı %4,64'e kadar gerilemiştir. Bölgelerden gerçekleştirilen ithalat hacmi ise Türkiye'nin ithalat hacmi içerisindeki payını korumaktadır.

Tablo 4: Türkiye'de Dış Ticarete Serbest Bölgelerin Payı (2000-2021; milyon \$)

	SB İHRACAT	TR İHRACAT	%	SB İTHALAT	TR İTHALAT	%
2000	1.872	27.774	13,84	6.094	54.502	7,94
2001	4.397	31.334	6,13	5.079	41.399	7,15
2002	5.313	36.059	5,79	6.543	51.553	6,88
2003	6.392	47.252	6,39	9.496	69.339	6,30
2004	8.310	63.167	6,60	14.738	97.539	5,62
2005	9.492	73.476	6,74	17.431	116.774	5,70
2006	10.460	85.534	7,18	18.714	139.576	6,46
2007	12.718	107.271	7,43	21.759	170.062	6,82
2008	15.850	132.027	7,33	23.268	201.963	7,68
2009	15.162	102.142	5,74	17.665	140.928	6,98
2010	17.482	113.883	5,51	23.955	185.544	6,75
2011	23.391	134.906	4,77	30.141	240.841	6,99
2012	23.949	152.461	5,37	23.717	236.545	8,97
2013	26.356	151.802	4,76	26.481	251.661	8,50
2014	26.323	157.610	4,99	27.128	242.177	7,93
2015	25.976	143.838	4,54	26.798	207.234	6,73
2016	26.159	142.529	4,45	27.305	198.618	6,27
2017	29.125	156.992	4,39	25.780	233.799	8,07
2018	31.635	167.920	4,31	23.017	223.047	8,69
2019	30.549	171.464	4,61	18.589	202.704	9,90
2020	27.513	169.637	5,17	22.849	219.516	8,61
2021	39.938	225.291	4,64	27.718	271.424	8,79

Kaynak: TÜİK (2022 b), Özel Dış Ticaret Hacmi verilerine göre tarafımızca oluşturulmuştur.

Serbest bölgelerin kuruluş amaçları bağlamında yeniden gözden geçirilmesi, dünyada serbest bölgelerin gelişimi ve değişim trendi incelenerek gerekli düzenlemelerin yapılması yoluyla serbest bölgelerin performansının geliştirilmesi gündeme alınmalıdır.

3.2. Türkiye Serbest Bölgeleri Ticaret Hacminin Ülkelere ve Sektöre Göre Dağılımı

2021 yılında serbest bölgelerin toplam ticaret hacmi 24,6 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Serbest bölgelerden yapılan ticaretin %56,4'ü serbest bölgelerden çıkış olarak gerçekleşmekte iken %43,6'sı ise bölgelere

giriş şeklinde gerçekleşmiştir. 2021 yılı itibariyle gerçekleştirilen ticaret hacminin ülkelere ve sektöre göre dağılımı Tablo 5 ve Tablo 6’da görülmektedir.

Ülkelere göre dağılımının yer aldığı Tablo 5 verileri incelendiğinde, serbest bölgelerden ticaretin en fazla AB ve Diğer Avrupa ve Asya ülkeleri ile yapıldığı görülmektedir. AB ülkelerinden serbest bölgelere yapılan ticaret bağlamında serbest bölgelerden çıkış işlemlerinin serbest bölgelere giriş işlemlerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Türkiye ile serbest bölgeler arası ticaret hacminde Türkiye’den serbest bölgelere giriş 3,46 milyar \$ iken serbest bölgelerden Türkiye’ye giriş ise 4,32 milyar \$ düzeyindedir.

Tablo 5: Serbest Bölgelerdeki Ticaret Hacminin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (2021, milyon \$)

Ülke Grubu	Bölgelere Giriş	Bölgelerden Çıkış	Toplam
AB (27) Ülkeleri	2.699	4.743	7.443
Diğer Avrupa (AB Hariç)	889	1.012	1.901
Diğer Asya Ülkeleri	1.835	566	2.401
Yakın ve Orta Doğu	821	1.159	1.981
Kuzey Amerika	392	1.049	1.442
Latin Amerika ve Karayipler	135	334	469
Kuzey Afrika	179	514	694
Diğer Afrika	12	181	194
Avustralya ve Yeni Zelanda	8	49	58
Diğerleri	99	141	240
Türkiye	3.465	4.325	7.790
TOPLAM	10.538	14.079	24.618

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı (2022).

Serbest bölgeler ticaret hacminin sektörlere göre dağılımını içeren Tablo 6’daki verilere göre 2021 yılında serbest bölgelerden gerçekleştirilen ticarete en yüksek pay sanayi sektörüne aittir. Bölgelerden gerçekleştirilen ticaretin %92,7’sini sanayi ürünleri, %6,66’sını tarım ürünleri ve %0,5’ini ise maden ürünleri oluşturmaktadır.

Tablo 6: Serbest Bölgelerdeki Ticaret Hacminin Sektörlere Göre Dağılımı (2021, milyon \$)

Sektör	Bölgelere Giriş	Bölgelerden Çıkış	Toplam
Tarım	701	665	1.367
A. Bitkisel Ürünler	667	642	1.310
B. Hayvansal Ürünler	18	5	24
C. Su Ürünleri	0,275	0,366	0,641
D. Orman ürünleri	14	17	31
Madencilik ve Taşocaklığı	60	34	95
Sanayi	9.775	13.379	21.155
A. İşlenmiş Tarım Ürünleri	789	850	1.640
B. İşlenmiş Petrol Ürünleri	202	279	499
C. Sanayi Ürünleri	8.783	12.232	21.016
Toplam	10.538	14.079	24.618

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı (2022).

Serbest bölgeler iktisadi performansının temel bileşen ve göstergelerinden biri de istihdam edilen işgücünün nitelik ve niceliğidir. İşgücü niteliğinin artması, teknoloji transferi, ürün niteliğinin artması ve verimlilik artışını da beraberinde getirmektedir. 2021 yılı itibariyle serbest bölgelerde toplam istihdam 85.248 iken en büyük katkıyı Ege Serbest Bölgesi gerçekleştirmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022).

Serbest bölgeler, dış ticarete yönelik yatırımı ve üretimi teşvik etmek, ülkeye döviz ve teknoloji girişini arttırmak, teknolojiyi geliştirmek ve istihdama katkı sağlamak, vb. amaçlarla kurulmuşlardır. Türkiye’de, dünyadaki iyi örneklerle benzer olanlar yanında beklentilerin altında performans gösteren serbest bölge sayısının da fazla olduğu bir gerçektir. Diğer üretim ve ticaret bölgelerine verilen avantaj ve teşviklerden daha fazlasına sahip olan serbest bölgelerin etkinliklerin daha yüksek olması beklenmektedir.

5. Literatüre Bakış

Serbest bölgelerin iktisadi katkısı ve etkinliği yerli ve yabancı birçok araştırmacı tarafından araştırılmıştır. Bu çalışmaların kapsamı genelde serbest bölgeler ve dış ticaret ilişkisi olmakla beraber seçilmiş bir serbest bölge bazında yapılan çalışmalar ve kümeleme analizi şeklinde yapılan çalışmalar da vardır.

Uzundaç (2008), 1996-2007 yılları aylık verilerini kullanarak serbest bölgelerin dış ticaret hacmini VAR Analizi yöntemi ile açıklamaya çalışmıştır. İthalat ve ihracat birim değer endeksi, serbest bölgelerden gerçekleştirilen ithalat ve ihracat miktarları, döviz kuru, enflasyon oranı gibi değişkenleri kullanarak

gerçekleştirilen analizle serbest bölgelerden yapılan ihracatın Türkiye ihracatına olumlu etki yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hoa (2010), 1996-2009 dönemi için serbest bölgelerin Şanghay ekonomisinde büyümeye etkilerini araştırmaktadır. Yıllık veriler ile Granger Nedensellik yöntemi kullanılarak elde edilen bulgulara göre, serbest bölgelerin büyümeye katkısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yılmaz ve Çapraz (2013), Türkiye’de bulunan 12 serbest bölgeye ilişkin verileri kullanarak bölgelerin etkinliğini veri zarflama analizi yardımıyla açıklamaya çalışmış ve bölgelerden 8 tanesinin etkin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Siroën ve Yücer (2015), çekim modelini kullanarak serbest bölgelerin ticaret performanslarını inceledikleri çalışmalarında kendi veri tabanlarını oluşturmuş ve nominal GSYİH, nominal kişi başına GSYİH, mesafe, uzaklık indeksi, serbest bölgenin denize kıyısı olup olmadığı, bölgesel ticaret anlaşması olup olmadığı kriterleri altında 27 Avrupa Birliği ülkesinde, bitişiklik, ortak dil, sömürge bağlantı yaşı gibi değişkenler içeren modeli analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda serbest bölgelerin ticaret kısıtları varsa bu kısıtların etkin olduğunu ve etkinliğin ihracata göre ithalatta daha yüksek olduğunu belirlemiş; ancak kayıp ve kazançların çok az olması sebebiyle net bir sonuca ulaşamamışlardır.

Ağaç vd. (2015), Doğu Anadolu’da kurulacak olası bir serbest bölge için bir yer seçimi değerlendirmesi yaptıkları çalışmalarında çok karakterli karar verme tekniklerini kullanmışlardır. Serbest bölgelerin yer seçiminde temel olan üç kriter, ülkelere yakınlık, ihracat miktarı ve devlet teşviki olurken; Doğu Anadolu’da kurulması planlanan serbest bölge için uygun olan ilk üç ilin Iğdır, Hakkâri ve Van olduğu tespit edilmiştir.

Demirci ve Tarhan (2016), 18 serbest bölgenin istihdam durumu ve yüzölçümlerini analiz için girdi olarak kullanıp ticaret hacmini çıktı olarak yorumlanmıştır. CCR modeli ile yapılan analiz sonrasında sadece bir serbest bölgenin (Trabzon Serbest Bölgesi) tam etkin olduğu belirlenmiştir. BCC Yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonrasında ise; yöntemin, ölçeğe göre değişken getiri durumu sayesinde sağladığı esneklik nedeniyle 6 serbest bölge (Ege, İstanbul AHL, İstanbul Deri ve Ticaret, Mersin, Rize SB) tam etkin olarak belirlenmiştir.

Azadegan ve Dahmardeh (2017), İran serbest bölgelerinin etkinliğini, 2012-2015 dönemi için, ölçüt verileri kullanarak Pencere Analizi ile değerlendirmiş; Maku serbest bölgesinin en etkin bölge; Aras ve Qeshm bölgelerinin ise etkin olmayan bölgeler olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Danacı ve Koçtürk (2017), Türkiye’deki serbest bölgelerin benzerlik ve farklılıklarını hiyerarşik kümeleme analizi yardımıyla açıklamak amacıyla 16 bölgeye ait dış ticaret verilerini kullanarak bu bölgelerin alan ve işgücü verimliliklerini hesaplamışlardır.

Tunalı ve Manga (2017), Euro/Dolar paritesindeki değişimlerin serbest bölgelerin ihracatı üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. 2002-2016 dönemi üçer aylık verileri kullanılarak yapılan eş bütünleşme analiziyle Euro/Dolar paritesinin Türkiye serbest bölgelerinin reel ihracatı üzerinde kısa ve uzun vadede güçlü etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Öncel ve Demirtaş (2017), Türkiye’de serbest bölgelerden yapılan ticaretin ülke dış ticaretine etkisini ARDL testi ve 2000-2015 yılları aylık verilerini kullanarak analiz etmiştir. Değişkenler arasında hem kısa hem de uzun dönemli ilişki olduğu saptanmıştır.

Bicil ve Uçak (2018), 1988-2017 döneminde serbest bölgelerden yapılan ihracat ile toplam ihracat ilişkisini saptamak amacıyla ARDL analizi yapmış; özellikle uzun dönemde serbest bölgelerden yapılan ihracatın toplam ihracata katkısı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Petekmaya (2018), 2010-2016 yıllarında serbest bölgelerde gerçekleştirilen ithalat ve ihracat verilerine ek olarak istihdam ve yüzölçümü verilerini veri zarflama yöntemiyle analiz ederek yüzölçümü ve istihdamda azaltma yoluyla bölgelerin etkinliğinin artırılabilirliğini saptamıştır.

Aktepe ve Taştan (2019), Türkiye’de serbest bölgelerin 2003-2018 yılları arasında dış ticaretteki etkinliklerinin belirli ürün gruplarına göre ölçülerek kendi aralarında gruplandırılmasını amaçladıkları çalışmalarında kümeleme analizi ile Türkiye’deki serbest bölgelerin belirli ürün gruplarına göre sınıflandırılması ve dış ticaret performansı yüksek ürünlerin serbest bölgelerden ithal ya da ihraç edilmesinin serbest bölgelerin dış ticaret performanslarını arttıracığı sonucuna ulaşmışlardır.

Kokoç ve Gencer (2019), istihdam, yüzölçümü, yerli ve yabancı firma sayısı, yatırım miktarı ve ticaret hacmi verilerini kullanarak veri zarflama analizi ile serbest bölgelerin etkinliğini hesaplamış; 2017 yılı verileri kullanılarak gerçekleştirilen hesaplama sonucunda istihdamın girdi olarak yer aldığı durumda 10, istihdamın çıktı olarak yer aldığı durumda ise 8 serbest bölgenin etkin olduğu belirlenmiştir.

6. Model ve Veri Seti

Serbest bölgelerin ihracatını belirleyen etmenleri saptamak üzere konuya ilişkin literatür dikkate alınarak ve teorik bilgiler kullanılarak bu çalışmaya özgü modelde, serbest bölgelerden gerçekleştirilen yıllık ihracat (SBIHR), bağımlı değişken olarak yer almaktadır. Bağımsız değişkenler ise, serbest bölgenin bulunduğu ilin yıllık toplam ihracatı (ILIHR), bölgenin bulunduğu ildeki karayolu ile taşınan yük miktarı (ton/km) (KARA), il bazında kişi başı milli gelir (KBMG), serbest bölgenin bulunduğu illerdeki 15 yaş ve üzeri nüfusun yüksekokul veya fakülte mezun sayısı (EDU), yıllık ortalama döviz kuru (DK) ve AB üye ülkelerin ortalama büyüme oranı (ABGR) biçiminde tasarlanmıştır; değişkenlere ait 2004-2020 dönemi verileri kullanılmıştır.

Serbest bölgelerden gerçekleştirilen ihracat, il bazında yıllık ihracat ve kişi başına milli gelir verileri Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK), ilde karayolu ile taşınan yük miktarı verileri Karayolları Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde bulunan Trafik ve Ulaştırma Bilgilerinden derlenmiştir. Döviz kuru verileri Merkez Bankası veri tabanı EVDS'den ve AB ortalama büyüme oranları da Dünya Bankası Veritabanı'ndan (WB Data) alınmıştır. Analizde serbest bölgenin bulunduğu illerdeki 15 yaş ve üzeri nüfusun yüksekokul veya fakülte mezun sayısı verileri 2008 yılı itibariyle başlaması sebebiyle 2004-2007 yılı verileri illerdeki yüksekokul veya fakülte mezun sayısının trendine bakılarak tarafımızca tahmin edilmiştir. Analize esas model şu şekilde oluşturulmuştur:

$$SBIHR_{it} = \beta_{0it} + \beta_1 ILIHR_{it} + \beta_2 KARA_{it} + \beta_3 KBMG_{it} + \beta_4 EDU_{it} + \beta_5 DK_{it} + \beta_6 ABGR_{it} + \xi_{it} \quad (1)$$

$i = 1, 2, 3, \dots, 18.$
 $t = 1, 2, 3, \dots, 17.$

İl bazında ve her bir bölgenin ihracatını etkileyen faktörlerin incelenmesi amacıyla tasarlanan bu model, literatürde benzerinin daha önce denenmemiş olması nedeniyle bu konudaki akademik yazına önemli katkı sunmaktadır.

7. Analiz Bulguları

Panel verileri ile çalışıldığında serileri etkileyen ortak şokların varlığı yatay kesit bağımlılığına sebep olmaktadır. Yatay kesit bağımlılığının belirlenmesi, uygulanacak birim kök testlerinin seçiminde önemlidir.

Tablo 7: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Breusch-Pagan Test	Test İstatistiği	Olasılık
LM	227.6	0.0001
LM adj*	-3.552	0.0004
LM CD*	2.815	0.0049

LM ve LM adj* testleri zaman kesiti birim kesitinden daha büyük olduğu durumda (T>N) kullanılırken, LM CD* ise birim kesitinin zaman kesitinden daha büyük olduğu (N>T) durumlarda kullanılmaktadır. Panelde N=18 ve T=17 olduğundan LM CD* testi sonuçları dikkate alınacaktır.

Tablo 7'de yer alan test sonuçlarına göre temel hipotez %5 anlamlılık düzeyinde reddedilememektedir. Dolayısıyla paneli oluşturan birimlerde yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır. Bu nedenle, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testleri ile analize devam edilmiştir.

Serilere yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinden Bai-Ng birim kök testi uygulanmıştır ve bulgular Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Sabitli		Sabitli ve Trendli	
	Değer	P-Değeri	Değer	P-Değeri
SBIHR	-2,60828	0.00910	-4,24222	0.00002*
Δ SBIHR	3,80504	0.00014	3,59211	0.00033
ILIHR	-2,66528	0.00769	-4,24222	0.00002*
Δ ILIHR	1,65217	0.09846	-0,85122	0.39465
KBMG	-2,60017	0.00932	-4,24222	0.00002*
Δ KBMG	2,97652	0.00292	0,71506	0.47457
KARA	-2,61078	0.00903	-4,24222	0.00002*
Δ KARA	-0,08728	0.93045	0,85469	0.39272
DK	-2,65850	0.00785	-4,24222	0.00002*
Δ DK	-4,22691	0.00002	-4,24222	0.00002
ABGR	-2,64925	0.00807	-4,24222	0.00002*
Δ ABGR	-1,18138	0.23745	-4,24179	0.00002
EDU	-2,63997	0.00829	-4,24222	0.00002*

Δ EDU		0.0000		0.0000
--------------	--	--------	--	--------

Not: Δ ifadesi değişkenlerin birinci farkının alındığını göstermektedir. *; %5 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmektedir. Modele ilişkin uygun gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriteri'ne (AIC) göre belirlenmiştir.

Tablo 8'da yer alan panel biri kök sonuçların göre tüm değişkenlerin sabitli ve trendli hallerinde t-istatistik değerleri ve olasılık değerleri ile H_0 reddedilememektedir. Yani tüm değişkenler düzeyde durağandır. Böylece modelin en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmesi uygun görünmektedir. Ancak sabit etkiler ya da rassal etkiler modelinin uygun olup olmadığına karar vermek için Hausman testi uygulanmış; test bulguları Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9: Hausman Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	Olasılık Değeri
29,06	0.0000

Hausman testi sonuçlarına göre H_0 reddedilmiş; sabit etkiler modelinin uygun olduğuna karar verilmiştir. Daha sonra, modelde sabit varyans, otokorelasyon ve değişen varyans gibi varsayımdan sapmaların olup olmadığına karar vermek için bir takım tanısal testler uygulanmıştır.

Bulguların yer aldığı Tablo 10 incelendiğinde, değiştirilmiş Wald testi, Breusch- Pagan LM testi sonucunda temel hipotez reddedilmiş ve modelde değişen varyans ve otokorelasyonun var olduğu kabul edilmiştir. Durbin-Watson testi ile yerel en iyi değişmez testi sonuçlarının 2'den küçük olması, yine temel hipotezin reddedildiği anlamına gelmekte ve modelde otokorelasyonun da var olduğu kabul edilmektedir.

Tablo 10: Varsayımlardan Sapmaların Testi

DEĞİŞEN VARYANS	
Değiştirilmiş Wald Testi (Greene, 2000)	14875.36 (0.000)*
OTOKORELASYON	
Durbin - Watson Testi (Bahargava vd. 1982)	0.17551494*
Yerel En İyi Değişmez Testi (Baltagi And Wu, 1999)	0.37096371*
BİRİMLER ARASI KORELASYON	
Breusch-Pagan LM Testi	1032.261 (0,000)*

Sabit etkiler modeline ilişkin otokorelasyon, birimler arası korelasyon ve değişen varyans gibi varsayımdan sapmalar tespit edilmiş ve bu sapmaları gideren Driscoll ve Kraay (1998) tahmincisi ile model tahmin edilmiştir. Değişkenler arasındaki oransal artışları belirlemek için modeli tahmin etmeden önce tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır. Tablo 11'de analiz bulguları sunulmaktadır. Modelin geneli ve bütün değişkenler anlamlıdır.

Tablo 11: Driscoll-Kraay (1998) Tahmincisi Sonuçları

Bağımlı Değişken: SBIHR	Katsayı	Standart Hata	T-İstatistiği	Olasılık
β_0 - Sabit Katsayı	17.99697	3.4337	5.24***	0.000
ILHR	0.64460	0.1581	4.08***	0.001
KBMG	-0.05301	0.2493	-0.21*	0.834
EDU	0.04039	0.1511	0.27*	0.793
KARA	-0.52398	0.1823	-2.87**	0.011
DK	0.05308	0.08008	0.66*	0.517
ABGR	0.05835	0.02380	2.45**	0.026
Gözlem Sayısı		306		
Maks. Gecikme Sayısı		2		
F-İstatistiği		65.29		0.0000***
R ²		0.2507		

*, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. KBMG, EDU ve DK değişkenleri %90, ABGR ve KARA değişkenleri %95 ve diğer tüm değişkenler %99 güven aralığındadır.

Serbest bölgenin bulunduğu ilin toplam ihracatındaki (ILHR) bir birimlik artış, serbest bölgelerin ihracatını 0.64 birim arttırmakta; eğitim (EDU), döviz kuru (DK) ve AB üye ülkeleri ortalama büyüme oranlarındaki (ABGR) bir birimlik artış da serbest bölgelerden gerçekleştirilen ihracatı sırasıyla 0.040, 0.053, 0.058 birim arttırmaktadır. Ayrıca serbest bölgelerin bulunduğu ildeki kişi başına milli gelir (KBMG) ve karayolu ile taşınana

yük miktarı (KARA) değişkenlerdeki 1 birimlik artış serbest bölgelerden gerçekleştirilecek olan ihracatı ters yönlü olarak etkilemektedir.

Nedensellik analizinden önce modelin tümüne ilişkin yatay kesit bağımlılığının varlığını sınamak için Pesaran (2004) testi yapılmıştır ve bulgular Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Test İstatistiği	Olasılık Değeri
13.156	0.0000

Pesaran (2004) testinde model için ‘yatay kesit bağımlılığı yoktur’ şeklindeki temel hipotez test istatistiğine göre reddedilerek model için yatay kesit bağımlılığının var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda nedensellik ilişkisini belirlemek için modele hem homojen hem de heterojen panel veri setinde kullanılan Dumitrescu ve Hurlin nedensellik testi uygulanmıştır.

Tablo 13: Dumitrescu-Hurlin Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
SBIHR→KBMG	3.24451	0.001
KARA→SBIHR	4.80640	0.000
EDU→SBIHR	11.3939	0.000
ABGR→SBIHR	3.21189	0.001
KARA→KBMG	3.31791	0.000
KBMG→KARA	2.47921	0.001
LIHR→KBMG	2.53643	0.001
DK→KBMG	2.78723	0.005
LIHR→KBMG	5.08350	0.000
ABGR→KARA	4.60026	0.000
LIHR→EDU	3.96830	0.000
EDU→LIHR	2.74034	0.006
DK→LIHR	4.05646	0.000
DK→EDU	-2.01108	0.044
EDU→ABGR	-1.88683	0.059
ABGR→DK	-3.01517	0.002
DK→ABGR	2.94566	0.003
DK→SBIHR	1.89682	0.057

Tablo 13’te birimler arası nedensellik ve yönü belirtilmektedir. Burada sadece aralarında nedensellik ilişkisi bulunan değişkenlere yer verilmektedir. Tablo 13 incelendiğinde, serbest bölgelerin ihracatından sadece serbest bölgenin bulunduğu ilin kişi başına milli gelirine doğru bir nedensellik görülmekte iken; karayolu ile taşınan yük miktarı, eğitim, AB üye ülkeleri ortalama büyüme oranı ile döviz kuru değişkenlerinden serbest bölgelerinin ihracatına doğru bir nedensellik olduğu tespit edilmiştir.

8. Sonuç

Serbest bölgeler avantajlı gümrük işlemleri ve dış ticaret için sunduğu fırsatlar sayesinde, özellikle dış açık sorunu olan ülkeler için tercih edilmeye değer özel dış ticaret rejimi düzenlemeleri arasındadır.

Türkiye’de serbest bölgeler, genellikle ülkenin lojistik avantaj taşıyan kıyı kesimlerinde ve uluslararası yatırımlar ve ticaretin yoğun olarak yapıldığı şehirlerde yer almaktadır. Ülke gruplarına göre serbest bölgelerden yapılan ticarete bakıldığında, serbest bölgelerden en fazla ihracatın AB üyesi ülkelere yapıldığı görülmektedir. Bu ülkelere gerçekleştirilen ihracat, 2021 yılı itibarıyla serbest bölgelerden gerçekleştirilen toplam ihracatın yaklaşık üçe birini oluşturmaktadır. Avrupa ülkelerini, ihracat payı bakımından Kuzey ve Orta Amerika ülkeleri izlemektedir.

Bu çalışma, serbest bölgelerin ihracatını etkileyen genel ve kentsel etmenlerin analizi temel amacı bakımından özgün değer taşımaktadır. Mevcut literatürde kısmen benzerliği olan Siroën ve Yücer (2015) dışında, kapsam ve yaklaşım olarak benzer araştırma bulunmamaktadır. Türkiye’deki serbest bölgelerin dış ticaretini etkileyen etmenleri konu edinen herhangi bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Uzandaç (2008), Öncel ve Demirtaş (2017) ile Bicil ve Uçak (2018), serbest bölgelerden gerçekleştirilen ticaretin ülkenin dış ticareti ile ilişkisini ele almaktadır. Kapsam/model farkı nedeniyle söz konusu araştırmaların bulguları, bu çalışmanıninkilerle karşılaştırılabilir değildir. Konuya dair genel literatür taraması bağlamında da bu konu ile ilgili araştırmaların

sınırlı kaldığı gözlenmektedir. Veri bulmada karşılaşılan zorluk, serbest bölgelerle ilgili verilerin düzenli ve toplu halde erişilebilir olmaması gibi problemler, bu konuda yapılacak olan araştırmaları olumsuz etkilemektedir.

EKK tahmin bulgularıyla, serbest bölgelerden gerçekleştirilen ihracat ile karayolu yük taşıma kapasitesi ve il düzeyinde kişi başına milli gelir arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgular, teorik beklentilere uymamaktadır. Zira lojistik potansiyeli temsil etmesi beklenen karayolu yük taşıma kapasitesi artarken ihracatın da artması beklenirdi. Benzer şekilde, kentsel üretimi temsilen kişi başına gelir artarken serbest bölge ihracatının bundan olumlu etkilenmesi beklenirdi. Dış ticaretin daha çok denizyoluyla gerçekleştiği ve ihracatın hedef pazardaki gelir düzeyinden daha çok etkilendiği bilinmektedir. Eğitim düzeyi, ilin genel ihracatı, başlıca ticaret pazarı olan ülkelerin büyüme oranları ile serbest bölge ihracatı arasında ise pozitif ilişki elde edilmiştir. Teorik beklentilerle uyumlu bu bulgulardan hareketle, işgücü niteliğini artıracak şekilde yükseköğretim mezunları oranının yükseltilmesi ve serbest bölgenin bulunduğu kentin ihracat kabiliyetini iyileştirecek destekleyici düzenlemeler, serbest bölge ihracatının artmasına yönelik politika önerileri olarak ortaya çıkmaktadır.

Kısa dönemli nedensellik analizi sonucunda, karayolları yük kapasitesi, il düzeyinde yükseköğretim mezun sayısı, döviz kuru, AB ülkeleri ortalama büyüme oranlarından serbest bölgelere doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu saptanmıştır. Bu gözlemler, bütünüyle teorik beklentileri karşılamakta ve yukarıda belirtilen politika önerilerini desteklemektedir.

Araştırmanın kapsamı, serbest bölgelerin limana uzaklıkları modele eklenerek genişletilebilir. Ayrıca eş bütünleşme analizi ile serbest bölgelerin ihracatını etkileyen faktörlerin uzun dönemli etkisi de tartışılabilir.

Kaynakça

- Acar, S. ve Karakaş, D.G. (2017). “Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgeler”. Marmara İktisat Dergisi, 1(1): 21-35.
- Adams, G. (1971). “New Trends in International Business- Worldwide Sourcing and Dedomiciling”. Acta Oeconomica, 7(3/4): 349-367.
- Ağaç, G., Birdoğan, B., Peker, İ. ve Ar, İ. M. (2015). “Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerini Kullanarak Serbest Bölge Yer Seçimi: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği”. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30 (1): 79-113.
- Aktepe, C. ve Taştan, O. C. (2019). “Serbest Bölgelerin Dış Ticarete Etkisinin Veri Madenciliği İle Ölçülmesi ve Sektörel Bir Uygulama”. İşletme Araştırmaları Dergisi, 11(4): 2396-2411.
- Azadegan, E. and Dahmardeh N. (2017). “Comparison of the Efficiency of Free Zones of Iran with Window Data Envelopment Analysis”. Science Arena Publications Specialty Journal of Accounting and Economics, 3(3): 38-46.
- Bakan, S. ve Gökmen, S. (2014). “Serbest Bölgeler ve Dış Ticaret İlişkisi: Gaziantep Serbest Bölgesi Örneği”. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 13(51): 34-51.
- Bayraktutan, Y. (2018). Uluslararası İktisat. Kocaeli: Oğul Matbaacılık.
- Bayraktutan, Y. ve Özbilgin, M. (2013). “Türkiye’de İller Düzeyinde Karayolu Yük Trafığı Dağılımının Analizi”. Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 17(2): 81-92.
- Bicil, İ. M. ve Uçak, S. (2018). “Toplam İhracat-Serbest Bölgeler İhracatı İlişkisi: Türkiye Örneği”. Gümrük Ticaret Dergisi, 5(12): 50-63.
- Danacı, T. ve Koçtürk, O. M. (2017). “Türkiye Serbest Bölgelerinin Kümeleme Analizi ile Karşılaştırılması”. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(4): 351-370.
- Demirci, A. ve Tarhan, D. B. (2016). “Serbest Bölgelerin Dış Ticaretteki Önemi ve Serbest Bölgelerin Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi İle İncelenmesi”. Toros Üniversitesi İİBF Sosyal Bilimler Dergisi, (6): 31-53.
- Enver (2012). “Denizli Yük Taşımacılığı Etüdü Yük Taşımacılığında Demiryolu Payının Artmasının Ekonomik Çevresel Katkıları”. http://www.enverdenizli.org.tr/hasem/upload/haberler_dosya/13_33526014.pdf / 05.04.2021.
- Erdem, H. (1992). Serbest Bölgelerin Ekonomiye Etkileri ve Türkiye’de Serbest Bölge Rejimi. Yeterlilik Etüdü, Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu, İstanbul.
- Erdoğan, E. (1985). Serbest Bölgeler ve Türkiye’de Bir Model Denemesi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, E. ve Ener, M. (2005). Küresel Pazarın Ekonomik Üsleri: Serbest Bölgeler. Ankara: Nobel Yayınları.
- Erkan, H. ve Tatlıdil R. (1990). Serbest Bölgelerde Uygulanacak Teşvik Tedbirlerinin Sektörlere Katkıları Yönünden Değerlendirilmesi. Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları, Yayın No:175.
- Hoa, S. (2010). “Study on Relationship Between Trade Development of Waigaoqiao Free Trade Zone and Economic Growth in Shanghai”, Orient Academic Forum, 61-64.
- Kocaman, Ç. B. (2007). “Serbest Bölgelerin Makroekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 56(3): 99-135.
- Koçoç, F. ve Gençer, C. T. (2019). “Türk Serbest Bölgeleri Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi İle Belirlenmesi”. Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 8(2): 810-827.
- Oğuz, İ. H. ve Oğuz, D. (2019). “Türkiye Ekonomisinde Lojistik”. Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalışmaları Dergisi, 1(2): 65-74.
- Ortakarpuz, M. (2020). Küresel Ekonomide Özel Ekonomik Alanlar Serbest Bölgeler ve Lojistik Köyler. Ankara: Eğitim Yayınevi.
- Öncel, A. ve Demirtaş, Ş. C. (2017). “Serbest Bölgelerin Dış Ticarete Etkileri: Türkiye Üzerine ARDL Modeli İle Ampirik Bir Uygulama”. Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 12(1): 65-82.
- Öztürk, L. (1998). Serbest Bölgeler ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Öztürk, L., Değer, M. K. ve Değer, S. (2009). “Kentsel Ekonomik Büyümede Serbest Bölgeler: Politik veya Ekonomik Tercih mi?”. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(1): 363-377.
- Petekaya, Ş. (2018). “Türkiye’deki Serbest Bölgelerin Veri Zarflama Analizi İle Performanslarının Değerlendirilmesi”, Bulletin of Economic Theory and Analysis, 3(2): 109-134.
- Seyidoğlu, H. (2015). Uluslararası İktisat. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

- Siroën, J.-M. and Yücer, A. (2015). Trade Performance of Free Trade Zones. Paris: Document De Travail; DT/2014-09.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2022). <https://ticaret.gov.tr/> 28.04.2022.
- Takım, A. ve Ersungur, M. (2015). “Taşıma Şekillerine Göre Türkiye’de Dış Ticaretin Analizi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Beklentiler”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(3): 357-376.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1987). Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgelerin Doğuş ve Dönüşümü. Ankara: Yurt Yayınları.
- Toprak, M. (2020). Serbest Bölgeler ve Dış Ticarete Etkileri. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tunalı, H. ve Manga, S. (2017). “Euro/Dolar Paritesinin Türkiye’de Konumlu Serbest Bölgelerin İhracatı Üzerindeki Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”. İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, 4(2): 35-54.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu, 2022 a). <https://www.tuik.gov.tr/> 28.04.2022.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu, 2022 b). <https://www.tuik.gov.tr/> 18.08.2022.
- Tümenbatur, A. (2012). “Serbest Bölgeler ve Türkiye Ekonomisine Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme”. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(3): 339-356.
- Uzandaç, H. G. (2008). Serbest Bölgelerin Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri: Türkiye Uygulaması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Yılmaz, A. ve Çapraz, K. (2013). Comparison of Free Zones in Turkey by Means of DEA. Proceedings of the 11th International Conference of DEA, 77- 84.
- Yücel, F. (2006). “Dış Ticaretin Belirleyicileri Üzerine Teorik Bir Yaklaşım”. Sosyoekonomi, 4 (4): 48-68.

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Factors Determining the Export of Free Zones: The Case of Türkiye

Yusuf Bayraktutan, Merve Acar

Extended Abstract

Study Title: Factors Determining the Export Performance of Free Zones: The Case of Türkiye

Purpose of the Study: The purpose of this study is to examine the factors affecting the export performance of free zones in Türkiye. Although the literature generally focuses on the foreign trade performance of free zones and their contribution to the national economy, this study analyzes the general and urban factors affecting the exports of free zones.

Research Questions: What are the determinants of the export performance of free zones in Türkiye? What is the impact of these factors categorized as national and urban on the export performance of free zones?

Literature Review: The contribution and effectiveness of free trade zones to foreign trade have been investigated by many domestic and foreign researchers through various empirical studies. Although the scope of these studies is generally free zones and foreign trade, there are also studies on a selected region and studies conducted with cluster analysis. When the literature is examined, while the foreign trade performance of free zones and the countries or country groups are emphasized, there is no study on the general-national and urban factors affecting the export performance of free zones. For example, Uzandaç (2008), Öncel and Demirtaş (2017) and Bicil and Uçak (2018), etc., examined the relationship between exports from free zones and the country's foreign trade in different periods and found a positive impact of exports from free zones on the country's economy.

Methodology: For this study, the data of 18 free zones in Türkiye for the period of 2004-2020 were obtained; for each free zone, annual exports from free zones subject to special foreign trade regime (SBIHR) were included in the model as the dependent variable. As independent variables, the total annual exports of the province where the free zone is located (ILIHR), the amount of freight transported by road (tons/km) in the province where the free zone is located (KARA), the national income per capita in province (KBMG), the number of college or faculty graduates of the population aged 15 and over in the provinces (EDU), the annual average exchange rate (EG) and the average growth rate of EU member states (EUGR) are used. The data are analyzed according to the static panel data method. When analyzing panel data, in order to estimate the level of impact of shocks to each series on the other series, the existence of cross-sectional dependence in the series must first be determined. The determination of cross-section dependence also plays a decisive role in the choice of unit root tests to determine the stationarity of panel data. Panel unit root tests are divided into two according to the presence or absence of cross-section dependence. While first generation unit root tests are used in the absence of cross-section dependence, second generation unit root tests are applied in the presence of cross-section dependence.

After determining that the series are stationary at their level values through the appropriate unit root test, the model is estimated by the least squares method. In the last stage of the analysis, the causality test developed by Dumitrescu - Hurlin (2012) was applied to the model to determine the short-run causality relationship between the variables.

Conclusion and Evaluation: According to the LS estimation findings, a one-unit increase in the total exports of the province where the free zone is located (ILIHR) increases the exports of free zones by 0.64 units, while a one-unit increase in education (EDU), exchange rate (DK) and average growth rates of EU member states (ABGR) increases exports from free zones by 0.040, 0.053 and 0.058 units, respectively. On the other hand, a one-unit increase in the national income per capita (KBMG) and the road freight transportation capacity (KARA) variables in the province where the free zones are located affect exports from free zones in the opposite direction. Theoretically, exports would be expected to increase as the road freight transportation capacity, which represents logistics potential increases. Similarly, as per capita income, which represents urban production, increases, free zone exports would be expected to be positively affected. However, it is also known that foreign trade is mostly carried out by sea and exports are more affected by the income level in the target market.

A positive relationship was found between the level of education, the general exports of the province, the growth rates of the countries that are the main trade markets, and the exports of the free zone. Based on these findings, which are in line with theoretical expectations, raising the level of education to increase the quality of labor force and supportive regulations to improve the export capability of the city where the free zone is located emerge as policy recommendations in order to increase exports.

Short-run causality analysis reveals that there is a unidirectional causality from highway load capacity, number of higher education graduates at provincial level, exchange rate, average growth rates of EU countries to free trade zones. These observations fully meet the theoretical expectations and support the policy recommendations mentioned above.

Araştırma Makalesi / Research Article

An Investigation of Cash Flows: A Study on BIST 100*

Nakit Akışlarının İncelenmesi: BIST 100 Endeksi Üzerine Bir Çalışma

Oğuz Yusuf Atasel**, Yasin Şeker***

Article Information

Received:	5.12.2023
Revised:	26.12.2023
Accepted:	29.12.2023
Published Online:	30.12.2023

Abstract

The aim of this study is to examine the cash flows generated by the companies in the BIST 100 Index as a result of their operating, investing, and financing activities. For this aim, the data of 79 companies from 2005 to 2021 have been used, and the relevant cash flows have been analyzed according to the sectors. Despite the fact that cash flows in the manufacturing sector have increased and decreased over the years, the most obvious break in all cash flows occurred in 2009, with a sharp decrease. Cash flows in the holding and investment sector have not followed a trend over time. Over the years, all cash flows in technology sector' companies have not followed a regular trend. Although similar trends have been discovered in some cases based on the type of cash flows (from operating, investing, and financing activities) in the sectors examined, it has also been determined that there are some cases with opposite cases. Lastly, regardless of the industry in which companies operate, cash flow is critical, and companies will struggle to continue operations without sufficient cash flows.

Keywords: Cash Flow from Operating Activities, Cash Flow from Investing Activities, Cash Flow from Financing Activities, BIST100

Makale Bilgisi

Alındı:	5.12.2023
Düzeltildi:	26.12.2023
Kabul Edildi:	29.12.2023
Yayımlandı:	30.12.2023

Öz

Bu çalışmanın amacı BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmelerin işletme, yatırım ve finansman faaliyetlerinden sağlamış olduğu nakit akışlarını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda toplam 79 işletmenin 2005-2021 yılları arasındaki verileri dikkate alınmış olup ilgili nakit akışlar sektörlerine göre analiz edilmiştir. İmalat sektöründeki işletmelerin nakit akışları yıllar itibarıyla dalgalanma göstermekle birlikte tüm nakit akışlarında en belirgin kırılma 2009 yılında yaşanmış olup sert bir azalış yaşanmıştır. Holding ve yatırım şirketleri sektöründe nakit akışlar yıllar itibarıyla düzenli bir eğilim göstermemiştir. Teknoloji sektöründeki işletmelerinde tüm nakit akışları yıllar itibarıyla düzenli bir seyir izlememiştir. İncelenen sektörler itibarıyla nakit akışlarının türüne (işletme faaliyetlerinden, yatırımdan, finansmandan) göre bazı durumlarda benzer eğilimler tespit edilse bile bazı durumlarda da birbirinin aksine durumların da olduğu belirlenmiştir. Son olarak, işletmelerin hangi sektörde faaliyet gösterirse göstereceği nakit akışı oldukça önemli olduğu ve işletmelerin nakit akışlarının iyi olmadan faaliyetlerini sürdüremeyecekleri söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İşletme Faaliyetlerinden Nakit Akışları, Yatırım Faaliyetlerinden Nakit Akışları, Finansman Faaliyetlerinden Nakit Akışları, BIST100

*This study is a revised and completed version of the paper presented at the Black Sea 11th International Conference on Social Sciences held on December 17-18, 2022.

**Asst. Prof. Dr., Trabzon University, FPS, Department of International Trade and Logistics, Trabzon, Türkiye, oguzatasel@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1654-9850

***Assoc. Prof. Dr., Hitit University, FEAS, Department of Business Administration, Çorum, Türkiye, yasinseker01@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0513-7682

1. Introduction

Cash flows are particularly important in the management of companies. Managers want the business to be able to meet the cash flows that it needs or will need with the cash inflows earned or will be earned from ordinary operations because they estimate the cash inflows and outflows for the coming months. Managers must plan ahead of time for converting short-term investments (stocks, bonds, etc.) into cash or making short-term loans if their cash requirements exceed their estimated cash inflows. In the opposite case, when cash inflows are expected to exceed cash withdrawals, managers prefer to make strategies such as shifting to short-term investments or paying off short-term debts (Peker, 1980: 272). Therefore, knowing a company's cash flow accurately helps them plan ahead and take ensures on a variety of difficulties, including short- and long-term financing. Furthermore, one of the concerns that both business managers and consumers of financial information are now focusing on is cash flow analysis. Accurately calculating and presenting cash flows in firms is crucial for this reason. Users of financial information are provided with a cash flow statement that represents the cash flows of firms.

A cash flow statement shows the inflows and outflows of cash for a specific period. It provides information on the sources and uses of a company's cash, such as financing, investment, and operational activities (Er et al., 2017: 182; Çoban Çelikdemir, 2019: 224). The cash flow statement details the company's investments for a specific time period, the sources of financing used, and the cash flows associated with those investments. Furthermore, the cash flow statement informs shareholders and creditors about the operation. The information in question concerns the period for which the investments will be returned to the shareholders, as well as the timely payment of the principal and interest on investments made to investors (Şamiloğlu and Akgün, 2015: 158; Akdoğan and Tenker, 2007: 358). This is because the Cash Flow Statement is prepared on a cash basis, providing financial information users to examine companies' future cash flows (Elmas, 2015: 72).

Cash flows for the period are classified and reported in the Statement of Cash Flows within the scope of IAS 7 Statement of Cash Flows Standard according to operating, investing, and financing activities (IAS 7). Cash flows arising from operating activities generally consist of the main income-generating activities of the business and arise from transactions and events included in the determination of net profit or loss (IAS 7, paragraph 14; Özerhan and Yanık, 2015: 88). Operating activities are critical in determining and implementing a company's investment decisions. Because cash flows are essential indicators of a company's capacity to make payments on loans, maintain operations, and pay dividends without the need for external financing (IAS 7, paragraph 13: Er et al., 2015: 193). Investing activities include long-term asset growth and losses in a company's tangible and intangible assets like as buildings, machinery and equipment, and property (Şamiloğlu and Akgün, 2015: 180). Presenting cash flows resulting from investing activities under different headings; It is vital to reflect the degree of expenditures paid for resources that are projected to generate benefits to the company in the future, in other words income and cash flow (IAS 7). Lastly, cash flows from financing operations help users of financial information predict how much of the company's future cash flows investors will need (IAS 7, paragraph 17; Örtten et al., 2019: 74).

It is critical for each stakeholder of the company to classify and provide the activities from which cash is obtained and for which it is used in the Cash Flow Statement. The aim of this research is to examine at the cash flows generated by the operating, investing, and financing operations of 79 companies in the BIST 100 Index between 2005 and 2021. When examining the cash flows of companies, the sectors in which they operate have been taken into account and the cash flows have been interpreted accordingly. The rest of the paper is structured as follows: literature review, methodology, findings, and conclusion.

2. Literature Review

This section summarizes the studies in the literature on cash flows.

Aktaş et al. (2012) analyzed the cash flow statements of 176 publicly traded companies in Turkey between 2007 and 2010 within the scope of the "Cash Flow Patterns Method". According to the study's findings, the cash flow characteristics of 176 publicly traded companies in Turkey have been classified into three business models: successful firm, young firm, and growing firm. Karadeniz (2017) used the "Cash Flow Generating Activities Method" to examine the cash flow statements of 207 hospitality companies (25 in the Americas, 51 in Europe, and 131 in Asia-Pacific) between 2013 and 2015. As a result of the research, it has been determined that the cash flow characteristics of hospitality companies are as follows: successful business, young firm, and regressing or restructuring firm. Beyazgül and Karadeniz (2019) used the "Cash Flow Patterns Method" to investigate the cash flow statements of 29 football clubs in Turkey and Europe between 2013 and 2018. The study determined that the cash flow profiles of football teams are successful business, young business, and growing business, in that order. Furthermore, European football clubs generated negative cash flows from financing and investing activities but positive cash flows from operating activities. Football clubs in Turkey, on the other hand, have been discovered to generate positive cash flows from the financing activities while generating negative cash flows from operating and investing activities. In addition to these studies, there are studies on the evaluation of method choice in the presentation of cash flows in Turkey (Bayrakçolu and Bayri, 2019), the effects of cash flows on stock returns and

return on equity in the Turkish Insurance Index (Güvemli et al., 2021), the importance and functioning of cash management in Turkey (Önal, 1996), and value relevance of cash flows and earnings (Güleç, 2017).

This study differs from previous research in that it analyzes the cash flows of the companies in the BIST 100 Index while taking into account the sectors in which they operate. The situation of cash flows from operating, investing and financing activities according to sectors between 2005 and 2021 is revealed. In this way, it is aimed to guide investors who will make decisions according to the sector. The study is expected to both contribute to the literature and guide practitioners.

3. Methodology

Data on the cash flows of companies traded in the BIST 100 Index between 2005 and 2021 has been obtained from Refinitiv's Thomson Reuters ASSET4, EIKON, and DataStream databases. The US Dollar has been used as the currency in cash flows. The data of 79 companies with full access to their data have been selected as samples. Quantitative content analysis has been considered as a method. The sector distribution of the 79 companies in the BIST 100 Index is shown in Table 1.

Table 1: Sectoral Distribution of the Companies

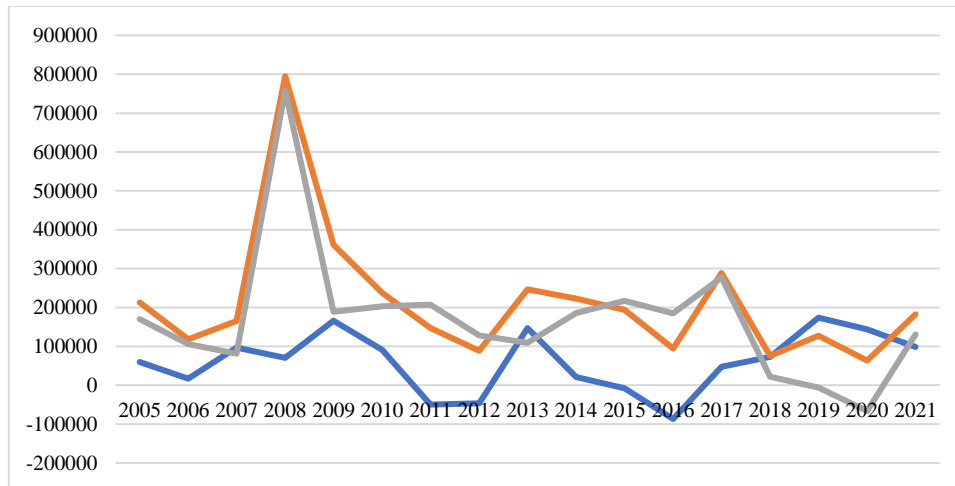
Sector Number	Sectors	Number of companies	Percentage (%)
1	Electricity Gas, and Water	2	3
2	Manufacturing	31	39
3	Construction and Public Works	1	1
4	Mining and Quarrying	3	4
5	Technology	3	4
6	Telecommunications	2	3
7	Wholesale and Retail Trade	4	5
8	Transportation and Storage	1	1
9	Holding and Investment Companies	10	12,5
10	Financial Institutions	22	27,5
	Total	79	100

4. Findings

This section examines and categorizes the cash flows generated by the operating, investing, and financing activities of 79 BIST 100 Index companies between 2005 and 2021.

Figure 1 shows the cash flows of the Electricity, Gas, and Water sectors.

Figure 1: Cash Flows in the Electricity, Gas, and Water Sector (Thousand \$)

(Blue: Cash Flows from Operating Activities, Red: Cash Flows from Investing Activities, Green: Cash Flows from Financing Activities)

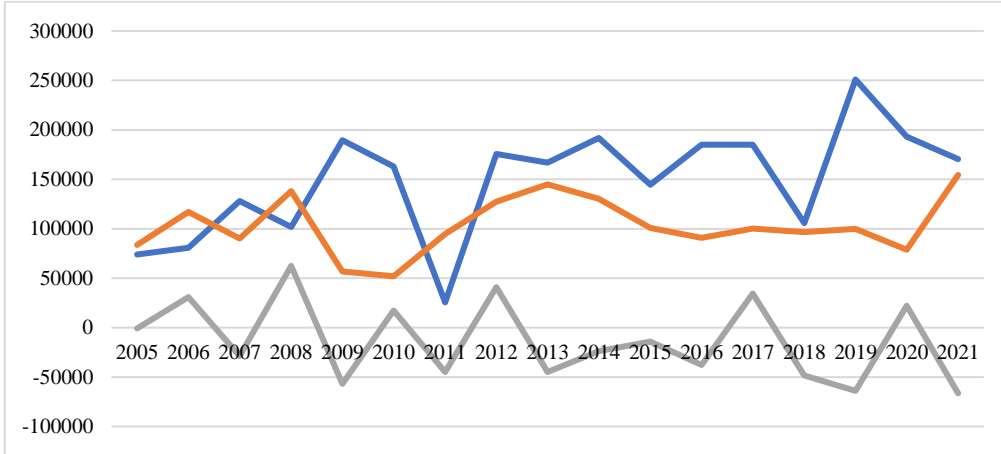
It has been shown that the cash flows from financing and investing operations had the highest fluctuation, as shown in Figure 1. Even while operating cash flows have fluctuated less, it has been shown that in 2011–2012 and 2015–2016, they have been lower in amount and even resulted with a negative balance.

Furthermore, it may be stated that the peak of financing and investing activities had been reached in 2008, but that the global financial crisis of 2008 had a significant negative influence in 2009, leading to a dramatic fall in these activities.

The manufacturing sector's cash flows are shown in Figure 2.

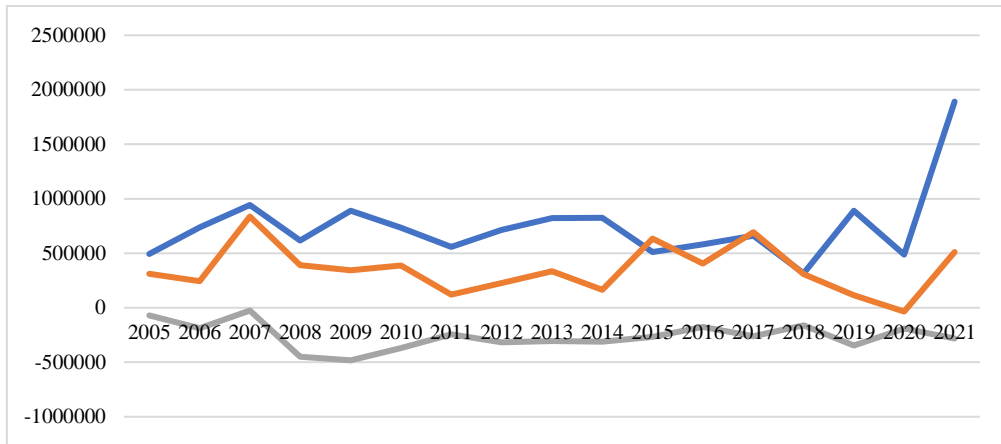

Figure 2: Cash Flows in Manufacturing Sector (Thousand \$)

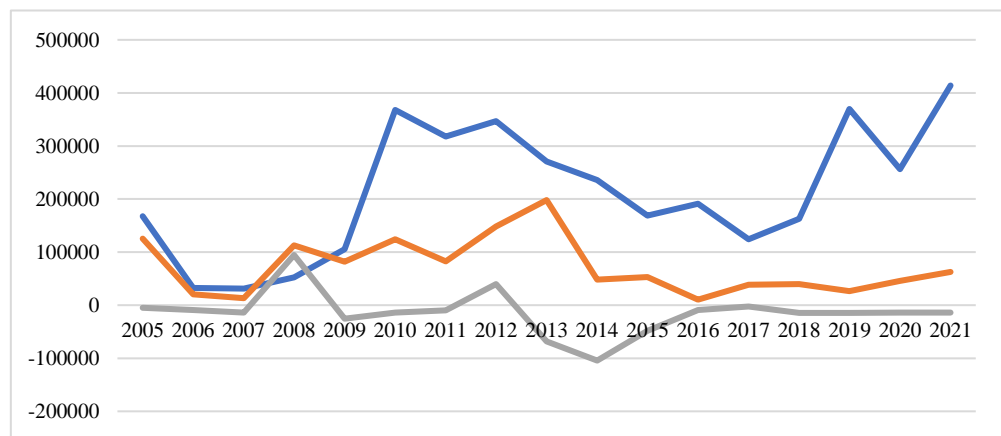
According to Figure 2, the majority of cash flows in the manufacturing sector are from operating activities. Furthermore, cash flows from operating and investing operations are positive between 2005 and 2021. The same cannot be said for cash flows generated by financing activities, which, unlike other cash flows, have been ending with a negative balance for many years. Figure 3 shows the cash flows of the Construction and Public Works sector.

Figure 3: Cash Flows in Construction and Public Works Sector (Thousand \$)

As shown in Figure 3, cash flows from operating activities in the Construction and Public Works sector have historically been positive, and cash flows from investing activities have also been positive, with the exception of 2020. However, cash flows from financing activities have been shown to be negative in every year examined. Figure 4 shows the cash flows for the Mining and Quarrying sector.

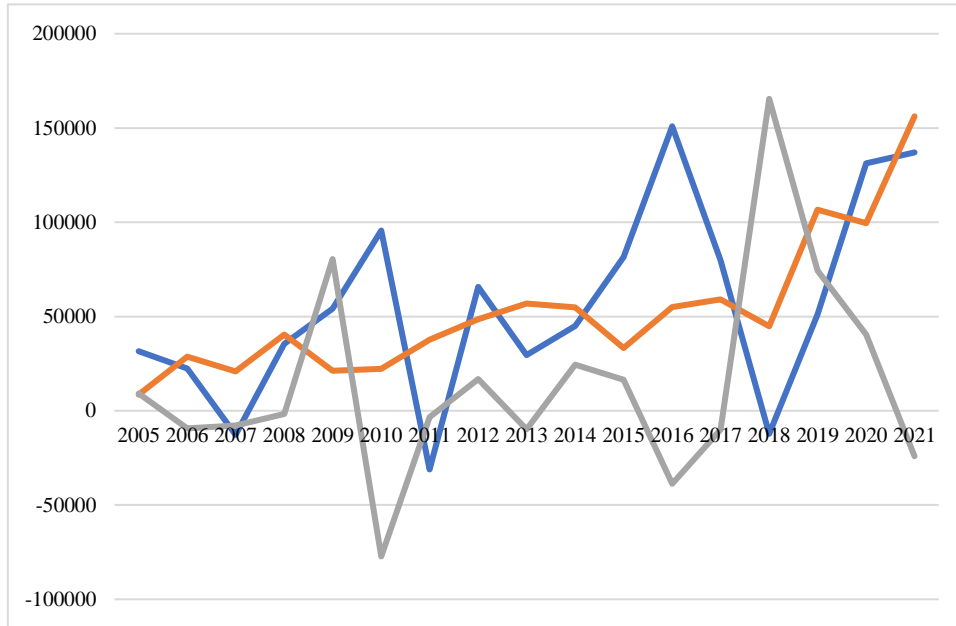
Figure 4: Cash Flows in Mining and Quarrying Sector (Thousand \$)

As shown in Figure 4, all years provided a positive cash flow from operating and investing operations. Furthermore, cash flows from operating activities surged after the 2008 financial crisis and even after 2020, when

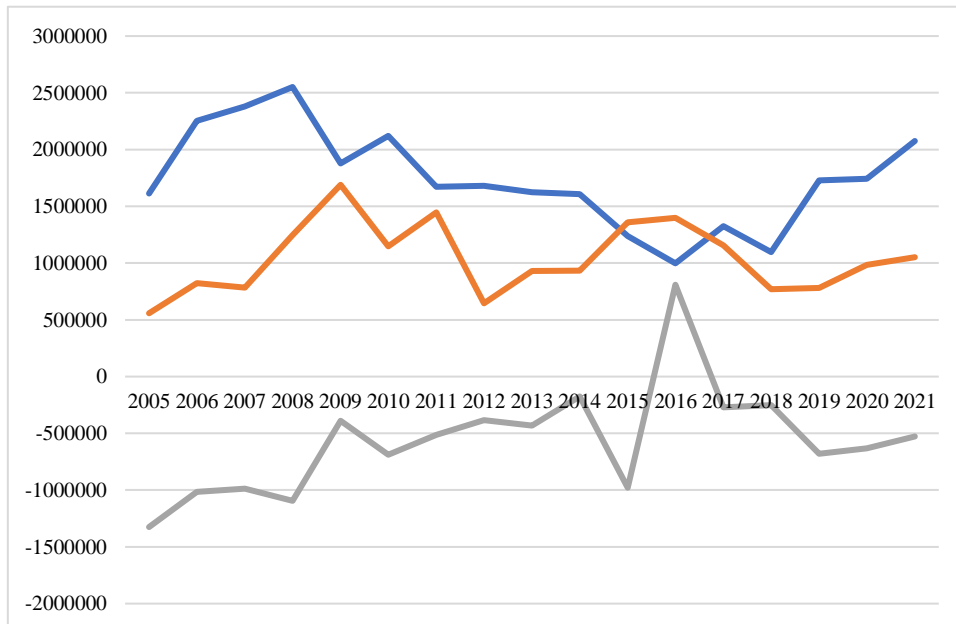
Türkiye has been impacted by the COVID-19. Taking a look at the cash flows generated by investing activities, we can see that the highest amount has been reached in 2013 and has not been surpassed since. Finally, the highest amount of cash flows produced by financing activities has been observed in 2008, before decreasing to a negative value in 2009. The Technology sector's cash flows are shown in Figure 5.

Figure 5: Cash Flows in Technology sector (Thousand \$)

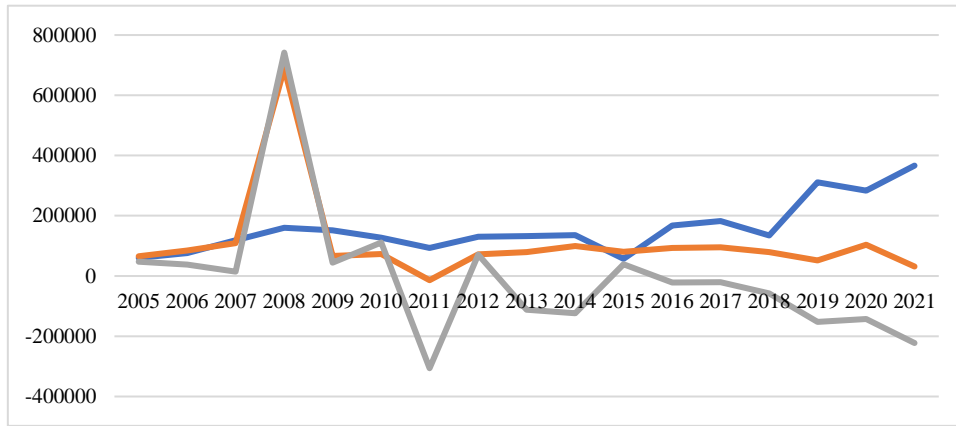
As seen in Figure 5, whereas cash flows from operating and financing activities followed the same trend until 2015, there is an opposing tendency after that year. In other words, after 2015, cash flows from operating and financing activities show an opposite trajectory. When looking at the cash flows generated by investing activities, we can observe that, while there is no unidirectional trend over time, it tends to increase as a result and reaches its peak in 2021. The cash flows of the Telecommunications sector are shown in Figure 6.

Figure 6: Cash Flows in Telecommunications Sector (Thousand \$)

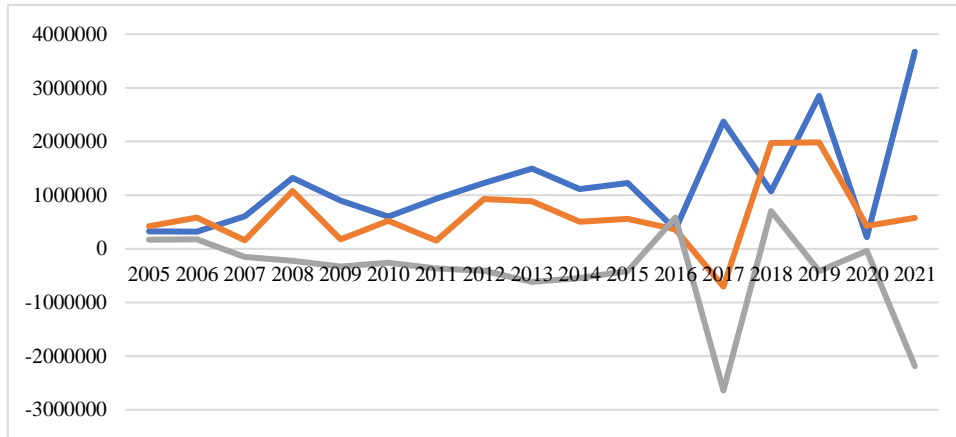
In Figure 6, cash flow from operating activities in the Telecommunications sector peaked in 2008 and subsequently began to fall. As can be seen, the cash flows generated by operating and investing activities are approximately equal in 2009. Cash flows from all activities relatively close to each other in 2016. Cash flow from financing activities generally has a negative value. The cash flows of the Wholesale and Retail Trade sector are shown in Figure 7.

Figure 7: Cash Flows in Wholesale and Retail Trade Sector (Thousand \$)

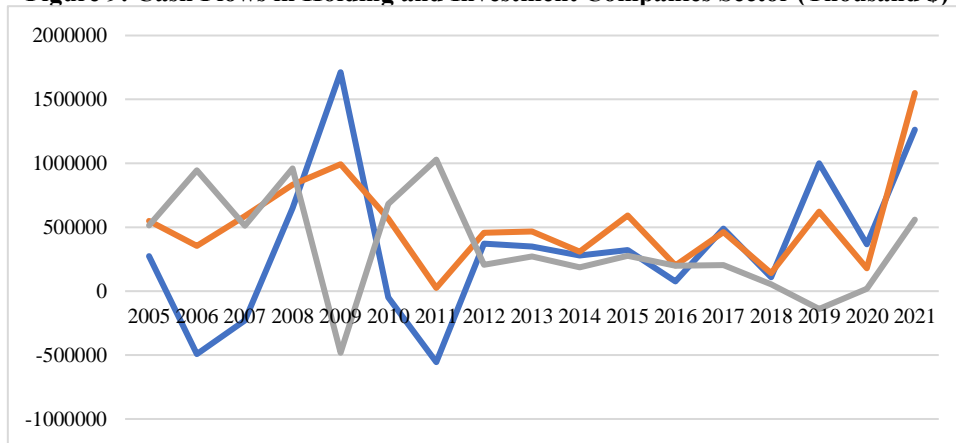
As shown in Figure 7, cash flow from operating activities in the Wholesale and Retail Trade sector has usually increased. Cash flows from investing and financing activities had a more volatile path, with the highest amounts in both occurring in 2008 and not being repeated in subsequent years. Furthermore, 2015 represented the year in which the values generated from the three cash flows were closest to each other. The Transportation and Storage sector's cash flows are seen in Figure 8.

Figure 8: Cash Flows in Transportation and Storage Sector (Thousand \$)

According to Figure 8, cash flows from operating and investing activity shifted in the same trend over the years, but only in the reverse trend from 2016 to 2017, resulting in a negative value for the decrease in investing activities. When cash flows from financing activities have been investigated it has been found that just four years ended with a positive value, while the remaining years ended with a negative value. The cash flows of the Holding and Investment Companies sector are shown in Figure 9.

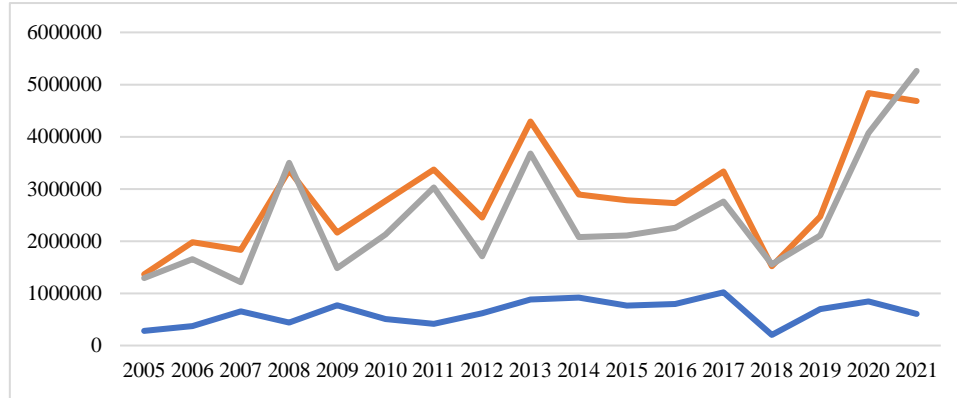
Figure 9: Cash Flows in Holding and Investment Companies Sector (Thousand \$)

As shown in Figure 9, cash flows from financing activities and cash flows from operating and investing activities tend to exhibit an inverse trend. Despite a high increase in cash flows from operating activities, especially

between 2007 and 2009, there is a similarly sharp decrease in cash flows from financing activities. The Financial Institutions sector's cash flows can be seen in Figure 10.

Figure 10: Cash Flows in Financial Institutions Sector (Thousand \$)

As seen in Figure 10, the Financial Institutions sector has consistently generated positive cash flow from operating, investing, and financing. The amounts and fluctuations of cash flows generated by operating and investing operations are roughly comparable year after year. Table 2 shows the companies and their values with the lowest cash flow values throughout time.

Table 2: Companies with the Lowest Cash Flows by Years

Year	Share Code	Cash flow from operating activities	Sector Nr.	Share Code	Cash flow from investing activities	Sector Nr.	Share Code	Cash flow from financing activities	Sector Nr.
2005	GARAN	-5626733	10	GARAN	-729674	10	TTKOM	-2208553	6
2006	SAHOL	-4120188	9	SAHOL	-1057965	9	TTKOM	-1653677	6
2007	SAHOL	-4510370	9	ECILC	-491639	9	TTKOM	-1737630	6
2008	KCHOL	-3627572	9	KCHOL	-128186	9	TTKOM	-1801163	6
2009	AGHOL	-226117	9	ECILC	-235598	9	SAHOL	-2356929	9
2010	SAHOL	-926437	9	DOHOL	-866108	9	TTKOM	-1069099	6
2011	KCHOL	-4568849	9	SAHOL	-1898121	9	EREGL	-1275894	2
2012	HALKB	-3245452	10	ULKER	-233743	2	TTKOM	-594866	6
2013	SKBNK	-237741	10	AGHOL	-279500	9	EREGL	-1188447	2
2014	EKGYO	-1151897	10	EKGYO	-175059	10	THYAO	-546828	8
2015	SKBNK	-296788	10	GSDHO	-125442	10	TCELL	-1619028	6
2016	SAHOL	-3212373	9	AGHOL	-265980	9	TAVHL	-395988	9
2017	EKGYO	-782988	10	THYAO	-705083	8	THYAO	-2641477	8
2018	SAHOL	-1213103	9	DOHOL	-479009	9	AKBNK	-1038948	10
2019	SKBNK	-459816	10	SKBNK	-192619	10	SAHOL	-1427187	9
2020	SKBNK	-322849	10	KCHOL	-1735636	9	KCHOL	-954341	9
2021	AKBNK	-864029	10	SKBNK	-160677	10	THYAO	-2186803	8

Note: Information on Sector Numbers is included in Table 1.

As shown in Table 2, the companies with the lowest cash flow from operating activities generally to be in the holding or financial institution sectors. Ten of the companies with the lowest cash flow from investing activities over time are financial institutions, five are holding companies, one is in manufacturing, and one is in transportation and storage. Finally, seven of the companies with the lowest value of cash flows obtained from financing activities are in the telecommunications sector, four are in the holding sector, three are in transportation and storage, two are in manufacturing, and one is in financial institutions.

Table 3 shows the companies with the highest cash flow values and their values over time.

Table 3: Companies with the Highest Cash Flows by Years

Year	Share Code	Cash flow from operating activities	Sector Nr.	Share Code	Cash flow from investing activities	Sector Nr.	Share Code	Cash flow from financing activities	Sector Nr.
2005	AKBNK	6382989	10	AKBNK	12497430	10	AKBNK	7353936	10
2006	TTKOM	2492097	6	ISCTR	10813199	10	GARAN	9681484	10
2007	ISCTR	4210888	10	GARAN	13383081	10	GARAN	10680966	10
2008	SAHOL	8198234	9	ISCTR	15157749	10	GARAN	14920555	10
2009	SAHOL	12038704	9	ISCTR	13868645	10	ISCTR	9817037	10
2010	GARAN	2989486	10	GARAN	14852867	10	YKBNK	11607577	10
2011	ISCTR	3175981	10	ISCTR	17510375	10	ISCTR	14072869	10
2012	YKBNK	6193968	10	AKBNK	10281471	10	AKBNK	8994849	10
2013	ISCTR	6935685	10	GARAN	20352665	10	GARAN	18409006	10
2014	HALKB	5017039	10	YKBNK	14814764	10	YKBNK	11055724	10
2015	ISCTR	4074144	10	YKBNK	12595797	10	GARAN	10482231	10
2016	ISCTR	5404443	10	HALKB	12731207	10	HALKB	10601228	10
2017	HALKB	5583365	10	HALKB	14450628	10	VAKBN	13032152	10
2018	GARAN	2015413	10	HALKB	11467580	10	HALKB	10063040	10
2019	SAHOL	4989264	9	VAKBN	14986138	10	VAKBN	15133858	10
2020	ISCTR	7018056	10	VAKBN	29912110	10	VAKBN	32597948	10
2021	ISCTR	6056006	10	GARAN	25973019	10	GARAN	31522740	10

Note: Information on Sector Numbers is included in Table 1.

According to Table 3, only the telecommunications sector generated the most cash flows from operating activities in 2006, while firms in the holding or financial institutions sectors generated the most in previous years. Banks in the financial institutions sector have acquired the highest value of cash flows from financing and investing activities in all years. Because the financial institutions sector mostly performs its operations using cash assets, it is logical for it to have the highest value in all three cash flow categories.

5. Conclusions

The cash flow statement is prepared on a cash basis, as opposed to the balance sheet and other statements that are prepared on an accrual basis. When a company's cash flow statement is examined, it is possible to determine the amount of cash generates and repayments in the company within a period, as well as the source and usage areas of such collections and payments. Because it shows the cause of changes in the companies' cash worth over time, the cash flow statement is crucial to a wide range of stakeholders, including managers, shareholders, investors, and creditors. The cash flows from the operating, investing, and financing activities of 79 companies in the BIST 100 Index have been examined in this study based on the sectors in which they operated from 2005 to 2021. It has been discovered that the companies included in the analysis have operations in ten different sectors.

When cash flows have been examined by sector, it has been found that the levels of impact from the 2008 economic crisis differed. While some sectors (such as technology, mining and quarrying, construction and public works) are mildly impacted, others are severely impacted. In terms of cash flows from financing and investing activities, the sectors most affected by the crisis include energy, gas and water, manufacturing, wholesale and retail trade, and financial institutions. Transportation and storage, as well as holding and investment companies, represented the sectors most affected by the 2008 crisis in terms of cash flows from operating and investing activities. Without a doubt, the COVID-19 pandemic, which impacts all sectors around the world, particularly human health, has had devastating consequences on various sectors. In terms of cash flows from operating activities, the COVID-19 pandemic has most negatively impacted the manufacturing and mining and quarrying sectors, the construction and public works sector in terms of cash flows from investment activities, and the transportation and storage sector in terms of cash flows from both operating and investment activities.

The research further shows that each sector's cash flows have a distinct structure. For instance, cash flows from financing and investing operations typically exceed cash flows from operating activities in the electricity, gas, and water sectors. In the technology industry, for example, the cash flows from financing activities achieved their greatest value in 2018 despite the operating activities' cash flows being in negative balance. For the telecommunications sector, cash flows from investing activities exceeded cash flows from operating and financing activities for the first time in 2016 compared to all years. For the telecommunications sector, cash flows from

investing activities exceeded cash flows from operating and financing activities for the first time in 2016 compared to all years. The last finding is that companies in the financial institutions, holding, and investment companies have the highest and lowest levels of cash flow value.

References

- Akdoğan, N. ve Tenker, N. (2007). Finansal tablolar ve mali analiz teknikleri (12. bs). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aktaş, R., Karğın, S. ve Karğın, M. (2012). Nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile işletmelerin nakit akış profillerinin incelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (56), 101-118.
- Bayrakçıoğlu, S. ve Bayri, O. (2019). Türkiye’de nakit akışlarının sunumunda yöntem tercihlerinin değerlendirilmesi ve brüt yönetime göre raporlanmış nakit akış tablolarının incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 385-416.
- Beyazgül, M. ve Karadeniz, E. (2019). Futbol kulüplerinin nakit akış profillerinin analizi: uluslararası bir karşılaştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 12 (3), 605-624.
- Çoban Çelikdemir, N. (2019). “Nakit akış tablosu analizi”, Uygulamalı finansal tablolar analizi, (Ed: A. Gündoğdu), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Elmas, B. (2015). Finansal tablolar analizi TMS/TFRS’ye göre kaleme alınmış piyasadan gerçek örnekler üzerinden analizler, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Er, B., Kurtaran, A. ve Karakaya, A. (2017). Finansal tablolar analizi (1. bs). Trabzon: Celepler Matbaacılık Basım Yayın ve Dağıtım.
- Güleç, Ö. F. (2017). Nakit akışları ve kazançların değer ilişkisi: borsa istanbul uygulaması. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(2), 524-546.
- Güvemli, B., Taycı, K. ve Saygı, N. (2021). Nakit akışlarının hisse senedi getirileri ve özkaynak karlılığı üzerindeki etkileri: Türkiye sigorta endeksi örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ağustos 2021 Özel Sayısı, 233-248.
- Karadeniz, E. (2017). Halka açık konaklama işletmelerinin nakit akış profillerinin analizi: uluslararası bir karşılaştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(3), 167-185.
- KGK, TMS 7 Nakit akış tabloları, Retrieved from https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2017Seti/3-TMS/TMS_7_2017.pdf
- Önal, Y. B. (1996). Nakit yönetiminin önemi ve işleyişi: Türkiye örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 93-104.
- Örten, R., Kaval, H. ve Karapınar, A. (2019). Türkiye muhasebe-finansal raporlama standartları uygulama ve yorumları 2019 TMS-TFRS, (12. bs). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özerhan, Y., ve Yanık, S. (2015). IFRS/IAS ile uyumlu TMS/TFRS Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları Türkiye Finansal Raporlama Standartları (3. bs). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Peker, A. (1980). Yönetim Muhasebesi (4. Bs.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Şamiloğlu, F. ve Akgün, A. İ. (2015). Türkiye finansal raporlama standartlarına uygun finansal tablolar analizi (2. Bs). Bursa: Ekin Yayınevi.

Declaration of Researcher’s Conflict of Interest

There are no potential conflicts of interest in this paper.

Declaration of Research and Publication Ethics

This paper which does not require ethics committee approval and/or legal/specific permission complies with the research and publication ethics.

Researcher’s Contribution Rate Statement

The authors declare that they have contributed equally to the article.